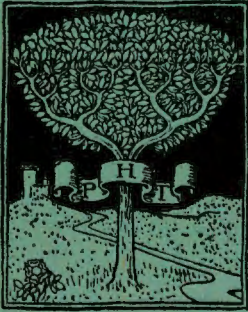

PERSONHISTORISK TIDSKRIFT

1950

UTGIVEN

AV

PERSONHISTORISKA SAMFUNDET

GENOM

UNO WILLERS

ÅRG. 48

HÄFTE 1—2

INNEHÅLL.

	Sid.
Bernhard von Beskows Levnadsminnen. Av arkivarien fil. lic. FOLKE SLEMAN, Stockholm	1—47
Om marsken Torgils Knutssons släktförhållanden. Ett meddelande. Av fil. kand. SVEN AXELSSON, Boliden	48—62
Några notiser om hovstallmästaren Adam Ehrengrenat. Av översten OLOF RIBBING	63—69

Bernhard von Beskows Levnadsminnen.

Av Folke Sleman.

Bernhard von Beskows ofullbordade Levnadsminnen göra i det skick de föreligga endast i ringa grad skäl för sitt namn. Förutom en mindre avdelning om förhållandena i Uppsala under författarens studietid utgöres nämligen minnenas huvudparti av en bred och detaljerad framställning av de inrikespolitiska händelserna i Sverige under år 1809. Beskow, som var född 1796, var vid den tiden endast 13 år gammal och kan sålunda knappast då ha inhämtat någon mera vidsträckt kännedom om de händelser, som utspelade sig, eller bildat sig något utpräglat omdöme om dessa. Minnenas slutparti är så gott som helt ägnat åt Gustav IV Adolf och den kungliga familjens öden i landsflykten.

Det egendomliga i det här anmärkta har Beskow även själv haft fullt klart för sig, och han har sökt försvara sitt verk inför läsaren.¹ Att boken till stor del bygger på den tidigare rikliga litteraturen om 1809 års händelser är tämligen lätt att komma underfund med och icke heller av Beskow förnekad. Birger Sjövall har i sin avhandling Georg Adlersparre och tronfrågan 1809 på denna grund hastigt avfärdat Beskows Levnadsminnen.² Sjövall har emellertid härvid bortsett från en omständighet, som Beskow dock kraftigt framhåller, nämligen att denne i boken haft tillfälle att framlägga traditionsuppgifter från händelserna närstående personer. Andra författare ha också utnyttjat och diskuterat uppgifter av Beskow. En närmare undersökning av verkets art torde därför icke sakna berättigande.

Manuskriptet till Levnadsminnen, som förvaras i Svenska akademins arkiv, består av numrerade lägg om vardera ett på alla fyra sidor skrivet helark. Inledningen är skriven på ett icke paginerat lägg, tydligen sedan manuskriptet i övrigt färdigställts.³ Strykningar

¹ B. v. Beskow, *Levnadsminnen* (1928), s. 15 f., 73, 81 f. — Beskows medvetande härom framträder ännu tydligare i ett struket uttryck i manuskriptet: »Det kan synas besynnerligt, att jag, som då var en tretton års gosse, kan tilltro mig döma därom. Det är dock icke utan all anledning. Hos min far politicerades mycket . . .» etc. (s. 79).

² B. Sjövall, *Georg Adlersparre och tronfrågan* (1917), s. XVIII.

³ Det heter t. ex. på ett ställe: »Endast teckningen av den inskränkta tidrymd, som här blivit genomgången, . . . ger ett begrepp . . .» (s. 16).

och tillägg såväl över raderna som i marginalerna förekomma rikligt, vad strykningarna beträffar dock mest i manuskriptets förra del. Endast ett tillägg har varit av den storleksordningen, att Beskow behövt tillgripa ett särskilt ark. Det har fogats till lägg 34 och motsvarar partiet om den sceniska konsten under Gustav IV Adolf (s. 212—216).

Manuskriptet bär tecken på att icke vara skrivet i en följd. Redan på lägg 3, motsvarande s. 33 i 1928 års upplaga, har Beskow tydligen tänkt behandla lantvärnet och härefter gå in på händelserna 1809. Texten är emellertid struken och ena halvan av arket avskild, och så följer på nytt ark partiet om Uppsalaförhållandena och de akademiska lärarna. Lägg 10 uppvisar ett nytt avbrott (s. 75), där Beskow åter tänkt behandla lantvärnet och krigsutbrottet 1808 men strukit texten. Härefter synes manuskriptet vara skrivet i en följd, ehuru det givetvis kan vara möjligt, att arbetet tidvis varit nedlagt och upptagits igen på samma punkt, där det avbrutits.

Trots att manuskriptet sålunda gör ett konceptartat intryck, tyder dock allt på att Beskow betraktat det såsom definitivt för den period, det behandlar. Det avslutas mitt på en sida med ordentliga tvärstreck. Beskow har skrivit ut ett särskilt företal. Det heter i slutet av manuskriptet: »Vi kunna ej bättre sluta närvarande avdelning av våra minnen än med Böttigers.sång . . .».¹ I ett par konceptanteckningar omnämner Beskow även manuskriptet såsom »Levnadsminnen I», »Levnadsminnen 1:a delen».² Manuskriptet bär icke spår av något redigeringsarbete av främmande hand.

Levnadsminnena utgavs med ett kort företal i tryck år 1870, alltså efter författarens död. Utgivaren är anonym men har sannolikt varit F. A. Dahlgren. Denne hade efter Beskows död i uppdrag att ordna hans efterlämnade brev och papper.³ Kontrakt om tryckning av vissa av Beskows skrifter slöts mellan arvingarna och Norstedts i mars 1870. En avskrift av kontraktet översändes till Dahlgren, vilken tydligen var den, som skötte förbindelserna med förlaget.⁴ Ett omtryck av Minnena har därefter utkommit år 1928 med förord av Fredrik Böök.⁵

¹ S. 333 i 1928 års upplaga.

² En lapp med överskrift: »De 10 från Svenska akademien till kongl. kabinettet (g. exped. skt. Sann Dahl emottaget) paketer innehålla:» i vol. »Personligt och biografiskt. Kallelser och utnämningar», Beskowska saml., Sv. akad. arkiv; ett ark med överskrift: »Skrifter av Beskow» i vol. I. b. 25: 1, KB.

³ Kungl. bibl. handl. 36 (1916), s. 58.

⁴ Ovannämnda vol. »Personligt och biografiskt» etc., Beskowska samlingen, Sv. akad. arkiv.

⁵ Sidhänvisningar i texten gälla, då intet annat angives, denna upplaga av Beskows Levnadsminnen.

Såsom ett förarbete måste man betrakta ett likaledes i Svenska akademiens arkiv förvarat, fragmentariskt manuskript med påskrift: »Historiska anteckningar rörande Gustaf IV Adolfs tid».¹ Detta uppvisar beträffande läggen samma anordning, som manuskriptet till Levnadsminnen. Det börjar med ett ark, numrerat såsom 4 och tydligen fortsättning på lägget 3 i det senare. Därefter ligger ett ark, numrerat 11, som utgör direkt fortsättning till arket 10 i manuskriptet till Levnadsminnen. Till förhållandet i övrigt mellan de båda manuskripten återkommer jag nedan (s. 7 ff.).

Enligt Beskows egen uppgift skulle Oehlenschläger ha uppmanat honom att skriva sina memoarer vid det besök hos denne på Frederiksberg, som Beskow gjorde år 1849. I inledningen till Levnadsminnen (s. 13 ff.) har Beskow gjort stor affär härav och såsom ordgranna citat anført flera ivrigt uppmuntrande yttranden av Oehlenschläger. Beskow har här likaledes refererat ett samtal om självbiografier vid en middagsbjudning hos J. L. Heiberg, som skulle ha utgjort upptakten till det hela.

Beskows dagbok från Köpenhamnsresan 1849 är bevarad.² Här nämnes visserligen, att Oehlenschläger läst för Beskow ur sina biografiska anteckningar men ej ett ord om att han skulle ha uppmanat denne att själv skriva sina minnen. Beträffande det ovannämnda samtalet hos Heibergs heter det endast: »Talet föll därefter på det bästa sätt för en författare att skriva sitt leverne, varvid meningarne förenade sig i den åsikt, att en sådan skildring ej borde företagas förrän under det sista levnadsskiftet, då man rätt kunde skilja vad som var illusion och oväsentligt, samt att teckningen ej borde se dagsljuset så länge förf. levde.»³ Det är svårt att igenkänna denna mer primära uppteckning i Beskows utgjutelser i Levnadsminnen: »Man kom därunder överens, att författaren i allmänhet tecknar sig helst annorlunda, än han själv förmodar — att alla hans försök att vilseleda en någorlunda skarpsynt läsare vore fruktlösa — samt att dylika skrifter vore i synnerhet målande såsom tidsbilder, ifall författaren varit i beröring med flera av tidens märkligare personer, vilka säkrast bedömas genom skildringen av flera samtida, som uppfattat föremålet var och en ur sin synpunkt.»

¹ I en vol.: »Större uppsatser», Beskowska samlingen. Manuskriptet är tidigare behandlat av U. Willers; Ernst Moritz Arndt och hans svenska förbindelser (1945), s. 22 f., och därefter flerstädes citerat i samma arbete.

² Beskows resedagböcker, Beskowska samlingen, Sv. akad. arkiv. — Om dessa resedagböcker se nedan s. 17.

³ Under dat. ²¹/₈ 1849.

Själva uppgiften, att Oehlenschläger nämnt något till Beskow om att han borde nedskriwa sina minnen, kan man måhända icke betvivla, då Beskow efter endast cirka ett år i förbigående omnämner detta förhållande i ett brev till Anders Fryxell.¹ Den mycket konkreta och detaljerade utformningen av episoden har Beskow emellertid gjort på fri hand, då han sju à åtta år efteråt nedskrev företalet till Levnadsminnen, och han har gjort den oberoende av de uppgifter, han tidigare nedtecknat i sin resedagbok. Man kan icke heller frigöra sig från misstanken, att Beskow, när han i sammanhanget åberopar, att Fryxell tidigare uppmanat honom att skriva »l'histoire de mon temps», i själva verket åsyftar, vad som senare förefallit mellan honom och Fryxell, för vilket nedan skall redogöras. Fryxells uppmaningar till Beskow att nedteckna, vad han visste om den tid, han levat i, ha sannolikt haft betydligt större inflytande på tillkomsten av Levnadsminnen än Oehlenschlägers.

Den 16 september 1850 skrev Beskow till Anders Fryxell: »De händelser jag upplevat och de märkliga personer både inom och utom fäderneslandet, som jag känt, hava stundom väckt tanken, att jag borde skriva memoirer. Om jag ej missminner mig, har du själv ett par gånger uppmanat mig därtill. Även Oehlenschlaeger gjorde det. Naturligtvis skulle min ringa person blott intaga en ringa vrå i detta tittskåp. Huvudsaken vore att teckna händelserna, sådana jag sett dem eller hört dem berättas av ögonvittnen samt lämna små karaktärsskildringar av personerna. Men jag behöver duktigt sporrhuggas, innan jag kan komma ur ordboks-dyn, i vilken jag sjunkit ner och legat i många år».

Fryxell var ej sen att lämna Beskow den efterlysta »sporrhuggningen». »Du behöver 'sporrhuggas' för att skriva din tids memoirer», hette det i hans svarsbrev. »Ack, om jag hade Karl den tolfte sporrar 'med sina kringlor vassa', som Sinclairsvisan sjunger, eller Olof den heliges sporrar från Storkyrkopelaren, hur gärna och kraftigt jag skulle begagna dem tills bläcket skulle flöda. Men tänk dig Karl Johans stora och herrliga personlighet och ärorika regering, fläckad av en hop uslingar och kanske även av framtiden därför misskänd. Lägg in till historiens högsta domstol din protest däremot! Visa den store mannen och hans styrelse i dess oförfalskade glans. Låt eftervärlden få älska och beundra honom såsom han förtjänat. Låt eftervärlden få veta, vilka och hurudana dessa personnager voro, som förgiftade hans liv och vilja förgifta hans minne! Mer än kanske någon

¹ 18/9, 1850. Liksom övriga, nedan citerade brev mellan Beskow och Fryxell förvarat i Sv. akad. arkiv.

i hela vårt land har du därtill både kännedom av omständigheterna och förmåga till framställningen. Begrav ej dessa pund i 'ordboksdyn'!»¹

Fryxell släppte sedan icke tanken att uppmuntra Beskow att skriva sina memoarer. Beskow klagade på bristande tid och mångfaldiga andra uppgifter, som pockade på hans uppmärksamhet.² Slutligen kunde Beskow dock i september 1852 underrätta Fryxell, att han under sommaren efterkommit Fryxells flera gånger upprepade önskan, att han »under form av levnadsminnen skulle skriva l'histoire de mon temps», och påbörjat ett sådant verk. »Jag har hunnit till 1809. Vilket viktigt år! När jag samlar i tankarna allt, vad jag hört Wetterstedt, Fleming, Skjöldebrand, Järta, Lagerbjelke, Rosenblad, Löfvensköld, Brinkman och så många berätta om den tidens tilldragelser och de då handlande personerna, växer endast teckningen av år 1809 till en hel bok. Om den sedan kan intressera någon, må ställas till framtiden.» Med anledning av detta brev uttalade Fryxell bl. a. en önskan, att få taga del av Beskows manuskript.³ I juni 1853, då Fryxell besökte Beskow, fick han denna önskan uppfylld, i det Beskow då läste för honom ur sina Levnadsminnen.⁴

Det manuskript, Fryxell då åhörde uppläsning utav, har sannolikt varit det ovan omnämnda, numera betitlat Historiska anteck-

¹ Fryxell t. Beskow ³/₁₂ 1850.

² »Tänk också på dina omtalade memoirer och låt ej någonting därifrån hindra dig», skriver Fryxell den ³¹/₁₀ 1851 till Beskow. »Varje dag, och timma ser man samtiden historia förfalskas. Lämna efter dig en sann bild därav att i framtiden upplysa, leda och hugna svenska hjärtan. Minns du i hovrättens sessionssal Ehrenstrahls tavla över den sköna, länge gömda, men sist av tiden framdragna sanningen! Lämna efter dig en sådan dotter, en historisk syster till de äldre politiska om publicitet och publicister m. fl. Tro mig! Dessa sednare skola aldrig för eftervärlden framträda i en sann och värdig dager om de ej innefattas i en sann historisk teckning av den tid, i vilken de framträdde och av vilken de föranleddes.» Beskow svarade den ¹⁰/₁₁ 1851: »Tack för din vänliga uppmaning att fortsätta mina memoirer. Blott jag hade tid! Nu har jag tävlingskrifterna . . . Sedan måste jag väl åter ihop med ordboken. Har jag så tid övrig, så fordrar akademien, att jag skall fortsätta hennes *historia*, varav du hörde några fragmenter under din sednaste härvaro . . .»

³ Beskow t. Fryxell ²⁰/₆ 1852. Beskow klagar även här över att arbetet komme att göra intrång på hans tid för ordboksarbetet och för Svenska akademins historia. »Jag har därför ej vågat omnämna för någon, att jag företagit teckningen av min samtid. Misslyckas den och vållar på samma gång avbrott av de andra, icke utan all framgång påbörjade arbetena, så faller en dryg del därav på ditt ansvar, som sporrhuggit mig till företaget.» Fryxell svarar ²⁴/₆ 1852: »Rätt hugnande var att läsa, det du håller på med *Histoire de ton temps*. Om min 'sporrhuggning' därtill bidragit, så vill jag räkna det som ett vackert bidrag till min historiska meritlista. Än mer hugnande för mig enskild, bliver om du tillåter mig vid ankomsten till Stockholm kasta en blick däri. Tiden är intressant, viktig och behöver belysas. Jag vet ingen därtill skickligare än du, tillräckligt inne i alla affärer för att känna dem men icke för att av dem bindas till partiskhet. Expertus novi, hur viktiga för sam- och framtid sådana teckningar äro. Du kommer att även på denna bana göra mycket gott.»

⁴ Beskows almanacksanteckningar ⁷/₆ 1853, I. b. 26, KB. Willers, s. 22 f.

ningar rörande Gustaf IV Adolfs tid. Detta manuskript skiljer sig från det sedermera tryckta huvudsakligen däri, att det i ännu högre grad än detta utbreder sig om förhållanden, som Beskow omöjligen kan ha haft några som helst personliga minnen av. Dessutom skina de litterära källorna här betydligt mer påfallande igenom och citeras uttryckligen betydligt oftare än i Levnadsminnen. Här återfinnas sålunda stora partier om Gustav Adolfs bekanta friarfärd till Petersburg år 1796 (ark 12), om Abborforsaffären (ark 13), om Gustav Adolfs ingripande i Lauenburg och om pommerska och finska kriget (ark 14, 15—23). De äro vanligen stödda på allmänt bekanta källor såsom Historisk tafla, Stedingks memoarer, från vilka långa ordagranna citat göras, John Browns *The Northern Courts*, Montgomerys arbete om finska kriget etc. Några traditionsuppgifter inströs liksom även Beskows minnesbild av några av de agerande personerna (C. O. Cronstedt, Sveaborgs kommandant, Lagerbjelke, L. A. Mannerheim m. fl.). Försättningen, framställningen av själva revolutionshistorien, går i samma stil. Källorna äro här huvudsakligen C. A. Adlersparres 1809 års revolution och dess män, M. Björnstjernas Anteckningar, Anckarswärds Trosbekännelse, Arndt, *Schwedische Geschichten* m. fl. Att Beskow tar avstånd från tendensen i det förstnämnda verket hindrar ej, att han utnyttjar dess uppgifter bl. a. till en tämligen utförlig biografisk digression över Georg Adlersparre (ark 29). Ett synnerligen utdraget parti är i denna Beskows tidigare framställning kritiken av Adlersparres s. k. Tibblepromemoria, vilken genomgås punkt för punkt (ark 33—35). Beträffande en sådan detalj som t. ex. den middag; som västra arméns officerare den 15 april 1809 gåvo för Adlercreutz, gör Beskow en lång direkt avskrift ur en samtida tidningsnotis (ark 38).¹ Gustav IV Adolfs avsägelseakt är även utförligt citerad (ark 41).

Under loppet av år 1854 utkommo så fjärde och femte delarna av Schinkel-Bergmans *Minnen* ur Sveriges nyare historia, som behandlade Gustav IV Adolfs sista regeringstid och revolutionshistorien. Ännu i mars 1855 hade Beskow ej läst dessa delar.² Senare har han emellertid gjort utförliga anteckningar till dem jämte kritiska an-

¹ Dagligt Allehanda 1809, n. 90 (20/4). — Jfr B. Sjövall, s. 67.

² »Schinkels sednare delar hinner jag omöjligt läsa förrän månaden i sommar, då Akademien har sina ferier. Det utdrag om Fersiska mordet, som jag läst i Sv. Tidn., överensstämmer ej så rätt med vad jag såg, ty jag traskade som gosse med ehuru på något avstånd, och ej heller med vad jag hört av andra ögonvittnen.» Beskow t. Fryxell 8/3 1855. Schinkels framställning av Fersenska mordet förekommer i femte delen, s. 213 ff.

märkningar och tillägg.¹ Det slutliga manuskriptet till Levnadsminnen bygger till stor del på Schinkel-Bergman.²

Vid omarbetningen av manuskriptet har Beskow helt uteslutit stora partier, särskilt sådana av allmänt historisk karaktär, som behandlade tiden före statsvälningen. Andra dylika mer allmänna partier har han förkortat. Delar av det tidigare manuskriptet, som mer anknöto till hans egna upplevelser, har Beskow däremot tagit upp och delvis utvidgat och omskrivit. Överhuvud kan man iakttaga en stark strävan att så mycket som möjligt ge arbetet utseende av egna minnen.³

Naturligtvis var publicerandet av de nämnda delarna av Schinkel-Bergman i och för sig tillräcklig anledning till att Beskow skulle omarbeta manuskriptet. Den grundliga förkortningen kan dock knappast helt förklaras härigenom. En möjlighet är även, att Fryxell kritiserat manuskriptets uppläggning. Beskows ovan berörda resonemang, vari han utförligt förklarar, hur han själv betraktade sitt verk och hur han kommit att bli så initierad i denna tids historia, synas vara avsedda att bemöta väntad kritik.⁴ Ett par uttalanden i Levnadsminnen antyda, att Beskow varit inne på tankegången att skriva ett särskilt, mer allmänt historiskt verk om den tid, han levat i.⁵ Det ligger då nära till hands, att han avsett att i detta bereda plats för de ur det ursprungliga manuskriptet till Levnadsminnen uteslutna partierna.

Vad som särskilt tyder på att Beskow velat spara delar av sitt material till ett senare arbete är, att hans uteslutningar ha drabbat även traditionsuppgifter av delvis rätt märklig art. Så anför han i

¹ I vol. »Reseanteckningar. Afskrifter ur memoarer och andra verk», Beskowska samlingen, Sv. akad. arkiv. Beskow har antecknat å omslagsbladet: »Anmärkningarne och tilläggen förekomma i synnerhet vid de sista fyra delarna [d. v. s. 5—8] såsom rörande tidskiften, vilka jag upplevat och av vilkas handlande personer jag känt flera.»

² Jfr S. Carlsson, Gustaf IV Adolfs fall (1944), s. 28. Exempel: Planerna att avsätta Gustav Adolf i Pommern 1806 (Beskow, s. 83; Schinkel-Bergman 4, s. 366 f.). Den dystra taffeln hos hertig Karl den 13 mars (Beskow, s. 126; Schinkel-Bergman 5, s. 5 not). Adlersparres sändebud till Norge i april 1809 (Beskow, s. 156; Schinkel-Bergman 5, s. 37, 78). Den hemliga rådplägningen hos Trolle-Wachtmeister om tronföljden (Beskow, s. 161; Schinkel-Bergman 5, s. 56 f.).

³ Jfr nedan s. 33 f.

⁴ Det enda, som kunde skänka något intresse åt framställningen vore, »att däri inväva skildringar av den tid och de stora tilldragelser inom fäderneslandet, som jag upplevat, sedda icke ensamt från min ståndpunkt . . . utan framställda såsom frukten av alla de meddelanden, upplysningar och omdömen rörande dessa ämnen, vilka jag lyckats samla under min levnad och vilka utgöra mina förnämsta levnadsminnen» (s. 15).

⁵ »Jag ämnar i de historiska minnena teckna hans [Lagerbjelkes] bild . . .» (s. 99); »det må sparas till de historiska anteckningarna» (s. 122). Dylika uttryck förekomma icke i det tidigare manuskriptet.

Historiska anteckningar rörande Gustaf IV Adols tid (ark 12) enligt meddelanden av sin svärfar G. D. af Wählberg uppgifter om Lagerheims strävan under Gustav Adolfs sista tid att erhålla avsked från sitt presidentsämbete i statskontoret. Wählberg tjänstgjorde såsom statskommissarie under Lagerheim och skall enligt Beskow ha haft dennes nära förtroende. Till en början avböjde Gustav Adolf,¹ men senare skall han ha bestämt sig för att statuera ett exempel och verkligen låta Lagerheim gå. Till hans efterträdare hade han till ämbetsmannavärldens förfäran utsett hovmarskalken Achates von Platen, »som följt konungen på resor med ett assortiment dosor, kråsnålar m. m. och syntes konungen en bekväm finansiär». Platen ansåg sig emellertid icke själv duglig för uppgiften. Då han ej vågade direkt avsäga sig uppdraget, föreslog han och lyckades även genomdriva, att han till en början skulle resa kring i länen och rådslå med vederbörande myndigheter om bästa sättet för gårdens indrivande. Därefter omintetgjorde den 13 mars allt vidare tal om detta chefsbyte i statskontoret. Såväl uppgiften om Lagerheims avsägelser som om von Platens resor har visat sig äga sin riktighet.²

En anekdot, berättad av Wetterstedt, är även anmärkningsvärd (lägg 25). Såsom exempel på i hur hög grad Adlercreutz vunnit statssekreteraren Lagerbrings förtroende, berättade Wetterstedt, att Adlercreutz och han en gång klockan 3 på morgonen varit på hemväg från en fest i Westmanska huset. Adlercreutz hade därvid trots Wetterstedts protester dragit med honom upp i Lagerbrings bostad, där han till sin stora förundran fann såväl Lagerbring som dennes grevinna sittande uppe. De väntade på Adlercreutz, som enligt en mellan dem träffad överenskommelse var kväll brukade redogöra för dagens händelser.³

En följd av omarbetningen har blivit en betydligt gynnsammare bild av Gustav IV Adolf. I det tidigare manuskriptet har Beskow — bunden som han är av sina föregångare — upptagit de vanliga hårda omdömena om konungen, beskyllningarna för halsstarrighet, omdömeslöshet och obenägenhet att taga hänsyn till sina rådgivares väl befogade framställningar. Först mot slutet av manuskriptet bryter en viss medkänsla för den fallne konungen fram. I det slutliga manuskriptet ha de hårda omdömena fallit bort, till största delen såsom en konsekvens av nedskärningarna. Någon verklig åsiktsför-

¹ »Menar Ni att jag nämnt Er till president på det att Ni skall taga avsked när Ni behagar?» Jfr Trolle-Wachtmeisters Anteckningar 1 (1889), s. 149: »Vad, herre, ni vill gå bort nu? Är tid därtill, när kärnan står i smutsen och skall hjälpas därur?»

² Se S. Carlsson, s. 152, 202, 167.

³ Jfr *ibid.*, s. 321, 342.

skjutning hos Beskow torde icke ligga bakom. Att Beskow likväl har mildrat sitt omdöme om Gustav Adolf, måste ses mot bakgrunden av hans starka känsla för grannlagenhet och hänsyn inför offentligheten och hans välvilliga benägenhet att förklara allt till det bästa, en tendens som hos honom alltmer tog sig uttryck i ett behov att taga ogynnsamt bedömda historiska personligheter i försvar.¹ Det är en tendens som framträder tidigt hos Beskow. Beträffande Gustav IV Adolf kan sålunda framhållas, hur han i en recension över Crusenstolpes Historisk tafla af f. d. konung Gustaf IV Adolfs första lefnadsår (1837) påpekar, hur föga grannlaga det var av utgivaren »emot en fallen och genom sin olycka redan nog bestraffad furstes minne» att framdraga vissa episoder ur de av Gustav Adolfs lärare förda journalerna, som antyde en viss halsstarrighet hos konungen redan såsom barn, och att »på den avsatte och döde konungens mull framställa scener ur hans barndom till läsarens ömsom medömkan och löje».² I detta sammanhang kan även påpekas Beskows av Fryxell högt beundrade bestämda avståndstagande från ryktena om Gustav Adolfs börd.³

Genom omarbetningen av manuskriptet har Beskow f. ö. mildrat sina uttryck även beträffande andra personer än konungen. Sålunda har han ursprungligen beskrivit Adlersparres ansikte såsom »en köttmassa med plirande ögon» (ark 37), vilket är borttaget i den slutliga redaktionen. Beskow har likaledes uteslutit ett utfall mot Lagerbjelke, som han beskyllt för att efter sin upphøjelse till statsråd ha lagt sig till med utmanande åthävor. Han hälsade nonchalant på gamla ämbetsmän och gick med hatten på genom rummen, då han besökte Lagerheim på statskontoret (ark 37).

Den starka sammandragningen av manuskriptet synes icke alltid ha gjorts med nödig omsorg. Bl. a. har följande egendomlighet insmugit sig. I Historiska anteckningar rörande Gustaf IV Adolfs tid berör Beskow befälsförhållandena vid västra armén (ark 23). Stödd på E. von Vegesacks arbete Svenska arméens fälttåg uti Tyskland och Norrige (1840) anser han, att den mest lämplige befälhavaren här hade varit fadern till författaren av nämnda skrift, general E. E.

¹ Se I. Simonsson i SBL 4 (1924), s. 73.

² Manuskript i vol. Mindre uppsatser, Beskowska saml., Sv. akad. arkiv. Huruvida rec. blivit publicerad har förf. ej lyckats utröna.

³ I minnesteckningen över Gustav III, SAH 1859, s. 325 ff. Fryxell t. Beskow ^{20/11} 1860: »Om du har rätt eller orätt kan jag ej avgöra, men att du skrivit den, att du under dynastien Bernadotte och med dina förbindelser, din nära beröring med densamma likväl företagit dig att legitimera dynastin Gustaf IV detta är en sanningskärlekens hjältebragd, vilken jämte ditt försvar för Karl 14. Johan år 1840 utgör en din ära som både människa och författare.» — Jfr Levnadsminnen, s. 157.

G. von Vegesack, vilken — som E. von Vegesack yttrar — av naturen hade ett för kriget i »ett så starkt kuperat land som Norrige . . . lämpligt partigängarsinne».¹ Såsom befälhavare i Finland utpekade däremot folkopinionen enligt Beskow antingen Stedingk eller »en gammal general Jägerhorn, en ärkefinne, en rysshatare av första klassen och en gåpåare . . .» (ark 17).² I Levnadsminnen har emellertid von Vegesack fått intaga Stedingks och Jägerhorns plats. Detta är alltså förklaringen till att Vegesack ansågs vara den mest passande befälhavaren i Finland »såsom både djärv och skicklig i det 'lilla kriget' eller i kuperat land» (s. 86).

Till närmare tidfästning av det slutliga manuskriptet kunna följande omständigheter påpekas. Beskow anför i den fortlöpande texten uppgifter dels från drottning Fredrikas memoarer, som utkommo i Frankfurt am Main år 1856 (s. 269), dels från första och tredje delarna av Gudmund Jöran Adlerbeths Historiska anteckningar, som trycktes resp. 1856 och 1857 (s. 56, 296).³ I en i marginalen tillagd not åberopar han (s. 122) en händelse, som inträffade år 1857, nämligen den bankett, som C. H. Anckarsvärd gav den 13 mars detta år till minne av statsvälvningen.⁴ Vidare återkommer på ett par ställen uttalandet, att de omskrivna händelserna ägt rum för femtio år sedan (s. 87, 206). I ett motsvarande sammanhang i »Historiska anteckningar rörande Gustaf IV Adolfs tid» heter det »ännu några och fyratio år sedan detta hände . . .» (ark 22). Utgivaren av 1870 års upplaga uppger, att den föreliggande delen av Minnena blivit fullbordad 1857 — måhända dock endast på grundval av iakttagelser, liknande de ovanstående. Någon säker terminus ante quem torde icke kunna fastställas, men det förefaller troligt, att Beskow utarbetat manuskriptet under förra hälften av år 1857.

Detta synes därefter ha fått vila i Beskows gömmor. Fryxell, som ännu i februari 1855 med anledning av Schinkel-Bergmans behandling av Fersenska mordet yttrade en förmodan att vid sitt nästa besök i Stockholm få höra mer ur Beskows memoarer,⁵ synes alltmer ha förlorat intresset för ämnet. Redan månaden därpå anbefallde han varmt Svenska akademiens historia i Beskows åtanke.⁶ I november 1865, då Beskow för honom uppräknat ett antal arbeten, som han

¹ E. von Vegesack, Svenska arméens fälttåg uti Tyskland och Norrige, s. 123.

² Beskow avser här tydligen Georg Henrik Jägerhorn.

³ Jfr Adlerbeth 1, s. 112 f.

⁴ Jfr Beskows almanacksant. 18/3, 1857, KB.

⁵ Fryxell t. Beskow 28/3, 1855.

⁶ Fryxell t. Beskow 17/3, 1855. »Låt den bli kring din hjässa ålderdomens hederskrona, liksom de politiska skrifterna 1841 voro mannaålderns och dikterna, tragedierna ungdomens».

skulle vilja slutföra, bl. a. Levnadsminnen, ansåg Fryxell, att fullbordandet av minnesteckningen av Gustav III var viktigast, därefter akademiens historia. Levnadsminnena nämner han ej.¹ Ännu i ett brev till Runeberg, daterat nyårsdagen 1867, anför Beskow bland verk, som han skulle vilja fullborda och utgiva, även sina Levnadsminnen.²

Förutsättningarna för Beskows Levnadsminnen äro enligt författarens egen uppfattning huvudsakligen tre: hans litteraturstudier, hans barndomsupplevelser och hans kontakt med den levande traditionen från de skildrade händelserna (s. 16, 81 f.). Litteraturen om 1809 års revolution är väl känd och behöver här ej ytterligare behandlas.³ Beskows studier i denna ha avsatt en ej obetydlig samling anteckningar, förvarade i Svenska akademiens arkiv.⁴ Det kan i detta sammanhang påpekas, att Beskows bevarade anteckningar visa en viss kringsyn även i otryckta källor. Sålunda har han gått igenom Armfelts otryckta memoarer och åtskilliga brevsamlingar. Ehuru detta tydligt skett närmast med tanke på hans planerade historik över Svenska akademien, torde Beskow dock vid genomgången även ha haft sina Levnadsminnen i tankarna.⁵

Beträffande sina barndomsupplevelser är Beskow påfallande angelägen att betona dessas betydelse för hans arbete. Fadern, den från Pommern inflyttade grosshandlaren Bernhard Beskow, hade från Beskows tidigare år vant honom vid allvarliga samtal (s. 73), och han hade tagit sonen i anspråk såsom avskrivare av kringlöpande politiska skrifter (s. 81). I föräldrahemmet politiserades mycket, och Beskow uppräknar en lång rad framträdande personer, som han erinrar sig ha besökt fadern (s. 79, 82). Även om, såsom ovan antytts, dessa påståenden gjorts i tydlig avsikt att så vitt görligt motivera titeln »Levnadsminnen» på detta i huvudsak kompiloriska arbete, torde dock en granskning av Beskows barndomsförhållanden icke sakna intresse.

Vilka uppfostringsmetoder fadern använt gentemot sonen, kan numera knappast fastställas. Endast ett kort brev är bevarat från

¹ Beskow t. Fryxell 10/10 1865. Fryxell t. Beskow 21/11 1865.

² Skrifter utg. av Svenska litteratursällskapet i Finland. Förhandlingar och uppsatser 26 (1913), s. 43.

³ Se översikter hos B. Sjövall, s. 1 ff. och S. Carlsson, s. 1 ff.

⁴ I vol. Reseanteckningar, afskrifter ur memoarer och andra verk, Beskowska samlingen, Sv. akad. arkiv.

⁵ Särskilt Leopolds, Rosensteins och Skogmans brevsamlingar äro genomgångna. Den senares papper fick Beskow efter hans död i februari 1856 i uppdrag att granska. Se Beskows almanacksant. 1856, 21/2, 2/5.

fadern.¹ Det är från 1810 och avfattat på franska. Han har tydligen begagnat de tillfällen, som brevväxlingen med sonen erbjöd, att giva denne övning i främmande språk. Sin omtalade avskrivningsverksamhet av politiska ströskrifter har Beskow i sin tidigare version av Levnadsminnen uppenbarligen givit orimligt stora dimensioner. »Under avvaktan av den utlovade tryckfriheten», heter det här, »kringlupo i avskrift Adlercreutz', Adlersparres, v. Greiffs m. fl. berättelser om den timade regementsförändringen samt de förstnämndes brevväxling jämte flera konstitutionsförslag förutan en mängd enskilda satirer och poemer rörande dagens händelser, varav allt jag tog avskrifter för min fars eller för egen räkning».² I den slutliga redaktionen har han nödgats giva detta rimligare mått (s. 81).

En närmare granskning av familjens förhållanden ger knappast det resultat, som kunde väntas. Fadern ingick i maj 1796 äktenskap med Anna Katarina Dalin,³ med vilken han då länge sammanbott⁴ och med vilken han redan hade två söner. Den yngre av dessa var Bernhard, född en månad före vigseln.⁵ Modern kan möjligen ursprungligen ha kommit till grosshandlaren Beskow såsom tjänsteflicka.⁶ Familjens umgänge eller släktförbindelser tycks icke avspegla sig i listorna på faddrarna vid barnens dop, åtminstone icke vad det gäller de äldre sönernas.⁷ Med undantag för den yngste sonen Fredriks

¹ Se nedan s. 32, not 1.

² Historiska anteckningar rörande Gustaf IV Adolfs tid, ark. 36.

³ Katarina församlings lysnings- och vigselböcker (E I: 5, E II: 3) 1796, nr 17 (vigselns datum 25/5, lysning hade avkunnats redan i februari), SSA. Elgenstiernas uppgift i Sv. adelns ättartavlor I, s. 351, att vigseln ägt rum 28 maj 1792 är sålunda oriktig. — Ej heller det födelsedatum, 9/12 1764, för Anna Katarina Dalin, som där angives, synes vara riktigt. Enligt prästbetyg bland lysningshandlingarna var hon född 1766 i Bro församling, Katarina förs. lysn.-handl. 1796 (H V a: 43), nr 17, SSA. Då hon den 19/4 1843 avled, uppges hennes ålder till 76 år, 3 mån. och 26 dagar, motsvarande ett födelsedatum av 18/12 1766 (Storkyrkoförs. dödbok, SSA).

⁴ Kronotaxeringslängder 1792, fol. 109; 1793, fol. 797; 1795, fol. 746, SSA. De bodde först (1792) i det s. k. räntmästarehuset vid Slussen, därefter vid Mariagränd i Katarina förs. (kv. Ormen 16).

⁵ Gossebarnet Bernhard finnes under dat. 22/4 1796 utan angivna föräldrar införd i längden över oäkta barn i Svea livgardes församlings dopbok 1790—1801 (C 1), SSA. Jfr B. Broomé i Sveagardesbladet 1945, nr 4, s. 6.

⁶ Enligt hovförsamlingens kommunionbok 1788—1793 (D II: 3), SSA, var hon 21/4 1790 »[i]ga] hos mademoiselle Wegner», d. v. s. sannolikt Sigrid Dorotea Wegner, senare äldfru vid hertig Karls fatbur, död 27/12 1808 (nedre borgrättens bouppteckningar 1809, fol. 739, SSA).

⁷ Samtliga barnen utom den år 1799 födde Gustav äro införda i Svea livgardes församlings dopböcker. Gustavs födelse är antecknad i Storkyrkoförsamlingens dopbok. — Faddrarna voro: för sonen *Axel*, f. 21/1 1793: k. bibliotekarien Stridsberg, auskultanten i Svea hovrätt Carl Backman, dennes moder Maria Elisabeth Backman, född Elgmark, gift med en skraddare B., m.lla Maria Katharina Felldin; för *Bernhard*: notarien Pehr Joakim Aschling, sekreteraren Erik Berg, fru Hedvig Wahlberg, sedermera gift med löjtnanten och tullinspektoren Peter Carlén, m.lla Juliana Bodæn; för *Gustav*, f. 18/9 1799: kungl. sekreteraren Jon. Fredrik Agrell, notarien Aschling, fru Wahlberg, fru Magdalena Wibom; för *Henrik*, f. 19/8 1802: kungl. sekr. Wil. Agrell,

dop synas faddrarna tvärtom tillfälligt ha tillkallats och tagits ur den fungerande barnmorskans eller dopförrättarens bekantskapskrets. I varje fall ha några av dem varit faddrar vid åtskilliga andra dop av utomäktenskapliga barn, där samma präst döpt och samma barnmorska assisterat vid födseln.¹ Det behöver knappast sägas, att detta synbarligen opersonliga val av faddrar står i skarp kontrast till praxis i de kretsar i huvudstaden, som man närmast skulle vara benägen att föra familjen Beskow till. Såsom Willers framhållit,² fanns i Stockholm kring sekelskiftet ett avsevärt antal från Pommern invandrade eller från Pommern härstammande storgrosshandlare. I den tyska församlingen finner man många namn från denna krets såväl bland föräldrarna som i fadderlistorna. Familjen Beskow tillhörde däremot icke tyska församlingen utan av okänd anledning Svea livgardes församling.³ Ej heller som faddrar ha Bernhard Beskow eller hans hustru uppträtt inom tyska församlingen såsom en genomgång av dess dopbok för åren 1800 till 1820 visat.⁴ Det bevarade källmaterialets ringa bärighet, när det gäller undersökningar av här ifrågasvarande slag, måste naturligtvis betonas, men det anförda torde likväl tyda på att familjen Beskow i umgängeshänseende stått tämligen isolerad åtminstone från övriga pommerska familjer och sannolikt även från inflytelsrika kretsar överhuvud. Det är dock att märka, att den siste sonen föddes 1804, sålunda långt före den tid Beskow avser i Levnadsminnen.

Detta utesluter naturligtvis icke, att fadern kan ha haft goda förbindelser i de kretsar i staden, som liksom han härstammade från Pommern. Ett par omständigheter härvidlag skola dock påpekas.

löjtnant Carlén, fru Carlén, fru Maria Stina Wibom; för *Fredrik*, f. ²⁸/₇, 1804: vice borgmästaren (i Nyköping) Bengt Torssén, brukspatron D. Löfving, fru Carlén, fru H. B. Torssén (maka till B. Torssén). — Dopförrättare var, utom för Gustav, bataljonspredikanten, sedermera regementspastorn vid Svea livgarde Gabriel Öhrn. Fru Hedvig Wahlberg-Carlén var barnmorska. Den ende av faddrarna, som synes ha haft någon anknytning till tyska församlingen, var Carl Stridsberg, som en tid var lärare vid tyska skolan. Han gifte sig sedermera med den ovannämnda Maria Katarina Felldin och blev slutligen kyrkoherde och prost i Stigsjö i Ängermanland (Svenska släktkalendern 1938, s. 746, och Hernösands stifts historia och herdaminne 2, 1876, s. 36).

¹ Barnmorskan fru Hedvig Wahlberg-Carlén har antecknats såsom fadder vid 44 dop under åren 1794—1805, hennes man Peter Carlén vid 15 dop 1800—1805, Aschling vid 18 dop 1793—1800. Även fruarna Backman och Magdalena Wibom samt skraddaren Backman förekomma flera gånger. Carl Stridsberg har antecknats en gång (1794). Svea livg. födelse- och dopböcker C 1, 2, SSA.

² A. a., s. 81 ff.

³ Hela familjen är införd i Svea livgardes husförhörslängd för änkor och avskedade m. fl. 1798—1808 (A I b: 2), SSA. — Då grosshandlaren Beskow gifte sig, hade han betyg från tyska församlingen. Hans fränfalle den 29 februari 1820 är infört i tyska församlingens dödbok.

⁴ Brodern H. N. Beskow har däremot antecknats en gång vid ett dop inom familjen Wallis år 1818.

Bland dem, som på grund av landsmanskap besökte fadern, nämner Beskow i Levnadsminnen (s. 82) Ernst Moritz Arndt och den kände artillerigeneralen von Helwig. Under sin utrikesresa 1819—1820 uppsökte Beskow i Berlin denne, som då gått i preussisk tjänst. Hans ärende var att till von Helwigs hustru, Amalia von Helwig, överlämna böcker och brev från hennes bekanta i Uppsala. I dagboken från denna resa nämner Beskow icke, att von Helwig tidigare besökt hans föräldrahem.¹ Däremot nämner Beskow, då han vid ett långt senare tillfälle, år 1855, uppsökte E. M. Arndt i Bonn, att denne vid sin vistelse i Sverige hälsat på i hans föräldrahem.²

De faderns förbindelser, som Beskow i Levnadsminnen åberopar, framställas emellertid icke såsom hans umgängesvänner utan snarare såsom hans affärsförbindelser (s. 82). Att faderns grosshandelsrörelse haft en utomordentlig framgång är otvivelaktigt. Det beskowska hushållet utvecklades snabbt efter grosshandlare Beskows giftermål.³ På hans kontor voro åtskilliga personer anställda, bland dem den av sonen omnämnde Erik Johan Wellander (s. 21),⁴ som synes ha grundlagt dennes musikaliska intresse. Grosshandlare Beskow förvärvade magasinsbyggnader i Stadsgården, en lantgård utanför Stockholm, Örby gård, och slutligen år 1810 ett stenhus vid Skeppsbron.⁵

Redan vid tiden omkring år 1800 tillhörde Beskow de högst taxerade till den s. k. ordinarie kontributionen, d. v. s. närmast kommunalskatten, och från 1809 och några år framåt utbetalade han den högsta skattesumman bland grosshandlarna i Stockholm.⁶

¹ »Gen. H. sade sig med nöje hört mitt namn, då det påmint honom om en gammal skolkamrat och om hans ungdom». Resedagbok 1819, Beskowska samlingen, Sv. akad. arkiv. — I Beskows fjorton år senare utgivna Vandringsminnen återges detta på följande sätt: »Med glädje återsåg jag general v. Helvig, vilken jag som barn sett och om vilken jag hört så ofta talas av min far, som varit den tappra krigarns skol-kamrat». v. Beskow, Vandringsminnen 1, s. 43 (1833).

² »Jag hade ett kärt besök att avlägga hos en man, som jag ej sett på femtio år. Det var den gamle Arndt, som då han genomreste Sverige, vistades länge i Stockholm och där bland andra landsmän även hälsade på min salig far». Resedagbok 1855 9/s. Beskowska samlingen. Willers, s. 162, 191 f., 309, 314, 434, 473.

³ Enligt mantalslängden för Stadens södra och västra delar år 1800, fol. 52, hade Beskow en lakej, tre pigor och en amma anställda. År 1810 hade tillkommit en informator, den av Beskow (s. 238) omnämnde bataljonspredikanten Klosterberg.

⁴ År 1800 en bokhållare, tre kontorister. Rörelsen drevs under firma Bernhard Beskow o. komp. Under åren 1808—1812 var E. J. Wellander medlem av denna (magistratens firmabok 1798—1857, SSA).

⁵ Mantalslängder för Stadens södra och västra delar 1800, fol. 52, 1810, fol. 43; stadens östra del 1820, fol. 224, SSA. Fastigheten vid Skeppsbron hade Beskow förvärvat genom köp den 10 april 1810 (fastebrev ²²/₁₂ 1810, magistratens ekonomipro. med registratur 1810, SSA).

⁶ Taxeringslängder till den ordinarie kontributionen bland bemedlingskommissionens verif., SSA. — En jämförelse med övriga under rubriken grosshandlare visar, att firman Beskow åren 1805—1808 uppnådde den näst högsta taxeringssumman och

Han drev en vitt förgrenad handel med utlandet och i synnerhet tyckas hans ryska förbindelser åren före 1809 ha varit hållfasta. Sonen anför i sina Levnadsminnen såsom bevis för faderns politiska förutseende, att denne år 1807 importerade »flera laddningar hampa och talg, vilka vid svenska flottans utrustning följande året blevo av oberäkneligt värde» (s. 74).¹ Det visar sig, att Beskow på ett eller annat sätt lyckats införa mer hampa från Ryssland under krigsåret 1808 än år 1807. En del av denna hampa synes f. ö. ha reexporterats till England.² Det kan konstateras — dock icke förrän från tiden efter 1809 — att den äldre Beskows utrikeshandel bragte honom i hårdhänt kontakt med Napoleons kontinentalsystem. Ett med tjära och beck lastat skepp, som Beskow befraktat från Ystad enligt sin egen uppgift till den holsteinska staden Neustadt, blev år 1811 uppbringat av fransmännens uteliggare och lasten konfiskerad.³ Bernhard von Beskow uppger ju också, att fadern ej delat den beundran för Napoleon, som hystes av vissa kretsar i landet (s. 73 f.).

I politiskt avseende synes emellertid grosshandlaren Beskow ha varit ytterst tillbakadragen. I den stockholmska kommunalpolitiken synes han endast obetydligt ha deltagit. Vid riksdagsmannavalet efter statskuppen den 13 mars utsågs han med högt röstetal till elektor för grosshandelssocieteten, något som torde innebära, att han i varje fall vid denna tid i likhet med flertalet av societetens medlemmar varit anhängare av den segrande regimen⁴. Vid motsvarande val 1810 och 1812 återfinnes hans namn däremot icke i

åren 1809—1812 var ensam om högsta taxeringssumman. 1813—1818 kommo andra lika högt och 1819 slutligen var firman Tottie och Arfwedson något högre taxerad än Beskow. Det är dock att observera, att judar upptagas under särskild rubrik, oavsett vilken näring de bedrevo, och under denna rubrik förekomma åren 1809—1819 ett fåtal exceptionellt höga taxeringar, som övergå Beskows. I synnerhet gäller detta det kända handelshuset Michaelson och Benedicks (jfr H. Valentin, Judarnas historia i Sverige, 1924, s. 204). — Om dessa taxeringslängder såsom källa till borgerskapets förmögenhetsförhållanden se E. Söderlund, Stockholms hantverkarklass (1943), s. 151 f.

¹ Beskows utrikeshandel kan, i den mån den gick över Stockholm, följas i tolagsjournalerna bland Stockholms stads verifikationer, SSA. Jfr även från 1800 bemedlingskommissionens arkiv: vägextrakter samt extrakter över in- och utförsel m. m., infortrade för taxeringen (serie E II d), ibid. Se även Willers, s. 81 f.; H. Rosman-A. Munthe, Släkten Arfwedson (1945), s. 223, 240, 358 f.

² Tolagsjournaler 1808, import, t. ex. nr 116, 135, 153; export, nr 235, 278, Stockholms stads verifikationer, SSA. — Beskow nämnes såsom framstående importör av spannmål från Ryssland i kungliga brev av 18/5 och 19/5 1807 (inrikes civilexp. reg. 1807, del 1, fol. 1012 v. och 1065 v., RA). Av sin import av hampa, som skett genom många omvägar samt tycken risk, begagnade sig Beskow för att hos kungl. maj:t söka utverka exportlicens för salt (ansökn., ins. den 24 aug. 1808, Biographica, RA).

³ Skrivelser från Beskow o. komp. till chargé d'affaires D'Ohsson 18/10 1811 och till generalkonsuln Signeul 11/6, 19/7, Gallica, RA. En av dessa senare är åtföljd av ett rekommendationsbrev från den kände grosshandlaren H. N. Schwan.

⁴ Beskow fick 66 röster, högsta röstetalet för någon av kandidaterna var 70, minsta röstetal, som medförde val, var 48. Magistratens ekonomiprof., sekreterarens, 7/4 1809, SSA. B. Boëthius, Magistraten och borgerskapet i Stockholm (1943), s. 528.

elektorslistorna.¹ Sonens tydligen rätt överdrivna uttalanden om hans förbindelser med Ehrenheim och Engeström² ha ej kunnat verifieras. Några hans anteckningar från den betydelsefulla perioden omkring 1809, på vilka sonen kunnat bygga, ha ej kunnat spåras. Hade dylika funnits, skulle sonen säkerligen ha åberopat dem. Ännu mindre kan man förutsätta, att Beskow själv fört några anteckningar redan vid denna tid.

Beskow var en man, som med lätthet knöt förbindelser i olika läger.³ Dessa förbindelser avspeglar sig i en omfattande, bevarad korrespondens och i hans dagboksanteckningar. I synnerhet de senare äro av vikt för den, som vill skaffa sig en uppfattning om på vad sätt Beskow insamlade och utnyttjade traditionsuppgifter.

Beskows brevsamling i Svenska akademins arkiv är försedd med en introduktion av hans egen hand. Han förklarar här, att han sammanhållit breven med tanke på dels en planerad levnadsteckning, dels en historisk framställning av sin samtid.⁴ Trots Beskows egna uttalanden såväl här som i Levnadsminnen (s. 17) torde han emellertid icke ha haft så stor nytta av sin brevsamling för den föreliggande delen av verket. Det var endast i undantagsfall Beskow eller hans korrespondenter berörde händelser, som lågo längre tillbaka i tiden.⁵ Ett påfallande undantag var Fersenska mordet, som synes ha varit föremål för Beskows synnerliga intresse,⁶ men till tidpunkten för detta

¹ Mag. ekonomiprof., sekr., ²⁷/₈ 1810, ⁶/₈ 1812, SSA.

² »Han stod i nära förhållande till Ehrenheim och efter denne till Engeström, vilka, då något stort i handelsväg skulle utföras på främmande ort, i främsta rummet vände sig till min far» (s. 74).

³ Beträffande Beskows hiografi se framför allt J. E. Rydqvist, Bernhard von Beskow (Vetenskapsakademien, Lefnadsteckningar 1, 1869—73), C. D. af Wirsén, Minne af friherre Bernhard von Beskow (SAH 1896 och 1897; även tryckt i förläns Lefnadsteckningar; 1901), samt I. Simonssons artikel i SBL 4. — Äng. Beskows förbindelser se även Hallendorff, Oscar I, Napoleon och Nikolaus (1918), s. 146.

⁴ »Denna samling, som i övrigt ingen dödligs blickar genomgått, har för mig jämväl ett annat värde. Den innehåller icke blott bidrag till min levnads-teckning, i händelse jag någonsin författar en dylik, men den förvarar även dylika till ett arbete, som jag påtänkt, nämligen att vid en framskridnare ålder lämna en tavla av den tid, i vilken jag levat, och av de märkligaste personer, jag ägt tillfälle att känna, varför en mängd smärre karaktärsdrag och anekdoter äro nödvändiga att hava i minnet. Av denna anledning har jag jämväl stundom till hugkomst av någon märklig dag eller händelse gömt en brevlapp eller ett kort av likgiltigt innehåll, varpå jag tecknat ett NB eller ett namn, som genast påminner mig om den tilldragelse, jag vill omnämna.»

⁵ Förf. har för denna uppsats icke genomgått hela den Beskowska brevsamlingen men grundar sitt omdöme på ett stort antal brev bl. a. de i SAH tryckta brevväxlingarna Beskow—Atterbom (årg. 1925—1927), Beskow—Järta (årg. 1928—1930, 1932), Beskow—Tegnér (årg. 1935—1937), Beskow—Rydqvist (årg. 1946, 1948), Beskows ovan citerade brevväxling med Fryxell, Beskows brev till P. A. Wallmark och A. C:son Kullberg i KB, till A. von Hartmansdorff och G. F. af Wirsén i RA m. fl.

⁶ Se ovan s. 6 och Beskow t. Järta ¹⁶/₈ 1836 (SAH 1930, s. 132 ff.). — I det ovan citerade brevet ⁹/₈ 1855 till Fryxell säger sig Beskow ha bedrivit forskning, om Fer-

har han ju icke fört fram skildringen i Levnadsminnen. Hans uppfattning om skuldbördans fördelning vid detta tillfälle torde emellertid stå i visst samband med den antipati, som i Levnadsminnen visas Georg Adlersparre och L. A. Mannerheim.

Beskows dagböcker äro av två slag, dels mer utförliga resedagböcker från utrikesresor, dels kortfattade almanacksanteckningar. De förra äro tydligen endast till namnet dagböcker.¹ I verkligheten äro de snarare vid skilda tillfällen under eller efter resan nedtecknade reseredogörelser. I förordet till den första av dem — från 1819 — säger Beskow, att anteckningarna tillkommit »för det mesta på poststationer och under nattkvarter . . . långt efter själva händelserna». De övriga resedagböckerna äro tydligen av samma karaktär. Från Beskows resa i Danmark och norra Tyskland år 1853 har sålunda påträffats ett dagboksblad med kortfattade minnesanteckningar av samma typ som almanacksanteckningarna,² vilka tjänat som stöd för den utförliga, bevarade »resedagboken» från resan. Resedagböckerna äro omsorgsfullt utformade och Beskow har tydligen haft för avsikt att sammanarbeta dem och publicera dem i form av »Vandringssminnen». I Levnadsminnen äro de utnyttjade främst i partiet om Gustav Adolf och hans familj i landsflykten.³

Almanacksanteckningarna⁴ äro i motsats mot resedagböckerna förda under mer omedelbart intryck av de händelser eller uttalanden, som återgivas, även om de synbarligen icke alltid äro förda dag för dag.⁵ De äro icke avsedda för offentligheten och ha tydligen icke heller varit kända för Beskows närmare vänner.

Såsom anteckningarna nu äro bevarade, börja de med året 1845. De äro ursprungligen gjorda med ytterst fin och därför svårläst stil dels i interfolierade almanackor, dels på lösa eller infogade blad i dessa.⁶ Tyvärr äro de anteckningar, som närmast äro av intresse för denna uppsats, d. v. s. de från tiden fram till år 1857, icke be-

senska mordet och han trodde sig »vara tämligen på härvtråden», ehuru han ännu ej hunnit anteckna vad han visste om händelsen. »Att de underhållna ryktena om förgiftning ägt *politisk* grund synes mig utom tvivel.» — Jfr även Beskows almanacksant. 18/4 1855, KB.

¹ Beskows resedagböcker 1819, 1820, 1844, 1849, 1851, 1853, 1855—1863 (en volym per år), 1865 samt två odaterade, Beskowska saml., Sv. akad. arkiv. — En med blyerts förd anteckningsbok från en resa i Tyskland 1834 är även bevarad (sign. I. b. 27, KB).

² I en vol. m. påskrift: »Reseanteckningar. Afskrifter ur memoarer och andra verk», Beskowska samlingen, Sv. akad. arkiv.

³ S. 267, noten, resedagbok 1851 13/8; s. 325 ff. (Beskows besök i Sankt Gallen), resedagbok 1851 22/8; s. 276, resedagbok 1855 23/6.

⁴ Sign. I. b. 26, KB.

⁵ 22/4 1854 heter det sålunda t. ex.: »Midd. hos G. Beskow . . . Gjorde bekantskap med lektor Ekendahl, som drunknade ett par dar därefter».

⁶ Årsberättelse för år 1913, s. 57 ff., Kungl. bibl. handl. 36.

varade i original. Efter Beskows död överlämnade F. A. Dahlgren dessa anteckningar till Ludvig Manderström, då president i kommerskollegium. Denne, som varit en av Beskows närmare vänner, gjorde en avskrift, omfattande åren 1845—1863. Manderström försäkrar, att han vid avskrivningen »samvetsgrant bibehållit *allt*» och att »intet blivit ändrat, tillagt eller utelämnat om ej två eller tre fullkomligt obegripliga, osammanhängande eller ofullbordade meningar och kanske lika många anekdoter av den art, att pennan nekat återgiva dem». Efter avskrivningen har Manderström förstört originalen med undantag av ett fåtal blad, som inhäftats i avskriften såsom prov på originalets utseende. Man kan av dessa se, att avskriften tyvärr ej är fullt exakt i sin återgivning av texten. Sålunda äro anteckningarna för den 29 februari 1852 helt utelämnade.¹ Manderström har i en bilaga till avskriften meddelat förklaringar till de namnförkortningar, tackbenämningar och öknamn, som Beskow flitigt använder.

En del almanackor och lösa blad, huvudsakligen härrörande från Beskows senare levnadsår, ha av någon anledning icke blivit underkastade den manderströmska avskrivningen.² För en kortare period, från ²³/₃ till ²⁰/₉ år 1850, föreligger även av Beskows egen hand en utförligare redaktion av almanacksanteckningarna.³ Den är nedskreven på helark med något läsligare stil men synes icke heller den vara avsedd för annat än Beskows eget bruk. De ovan omtalade tackbenämningarna på personer äro sålunda bibehållna.

I dessa anteckningar har Beskow dag för dag gjort noteringar tämligen regelbundet över var han varit bortbjuden till middag eller supé, vilka märkligare personer han träffat, och vilka mera slående uttalanden han åhört. En del samtal äro tämligen utförligt refererade. Detta gäller särskilt samtal med kungliga personer i viktigare ämnen. I andra fall lämnas endast ytterst kortfattat något nyckelord såsom stöd för minnet. Naturligtvis är det vanligen dagens aktuella ämnen, oftast av skvallerkaraktär, som avspegla sig, och det hela har en viss anstrykning av kuriositetsintresse. Emellertid givas även prov på ett

¹ Under ²¹/₁ 1852 har *orig.*: »Middag hos Nore [?] W. med Lyons, Lobstein, Platen m. fl.» *Avskr.*: »Midd. hos Lobstein med Lyons, Platen m. fl.» — Manderström har återgivit Beskows benämning »S—k—n» på änkedrottning Desideria med »E. Dr—n» (!).

² Ovan anförda årsberättelse, s. 61. Dagboksant. för år 1868 återfinnas även i en vol. m. påskrift: »Personligt och biografiskt, kallelser och utnämningar», Beskowska saml., Sv. akad. arkiv. Ett dagboksblad för ¹⁶/₆ 1851 finnes i vol. »Resanteckningar» etc., *ibid.*

³ Vol. »Brev till Beskow, biographica, akademiska tal, koncept till skrivelser m. m.» (sign. I. b. 25: 1), KB. Häri ligger även ett blad med redogörelse för ett samtal med konungen ²⁰/₆ 1848.

mera allvarligt samtidshistoriskt intresse, sträckande sig tillbaka till Gustav III:s tid.¹

Beträffande almanacksanteckningarna ställes man inför frågan, huruvida sådana funnits även för tiden före 1845, som Beskow alltså kunnat anlita, då han författade *Levnadsminnen*. Manderström antog, att Beskow själv förstört tidigare anteckningar.² Några fragment av dylika ha ej anträffats bland Beskows efterlämnade papper. Det faktum, att anteckningarna börja med nyåret 1845 och därefter fortgå med ungefär jämn volym, synes emellertid tyda på att man här kommer in i en redan förut löpande och ej påbörjad serie. Hur långt tillbaka i tiden, anteckningarna en gång sträckt sig, är det däremot omöjligt att yttra sig om.

På grundval av materialet från Beskows första stora utrikesresa åren 1819—1821 har Henrik Schück gjort vissa iakttagelser beträffande hans sätt att senare framställa sina upplevelser. Såsom jämförelsematerial har Schück haft till sitt förfogande en resedagbok, förd av Beskows betydligt mer prosaiske och på nakna fakta mer inriktade reskamrat Wilhelm Kantzow. Det visar sig, att den unge Beskow har en tendens att göra det han varit med om, något märkligare, än det i verkligheten varit. Särskilt framträder detta beträffande celebra personer, som Beskow träffat.³ Schück har även här behandlat bl. a. Beskows möte med greve Munck i staden Massa år 1820. Beskow har senare återkommit till denna episod såväl i *Levnadsminnen* (s. 285) som i sin avhandling om Gustav III, och Schück påvisar, hur föga överensstämmande med de ursprungliga anteckningarna Beskows framställning på dessa senare ställen är.⁴

En detaljundersökning av ett begränsat avsnitt av Beskows framställning skall här framläggas såsom ett exempel på hans framställningssätt och hans förhållande till sina källor. Planerna på en kupp mot konungens person den 8 februari hade i den tidigare, rikhaltiga litteraturen om 1809 års händelser ådragit sig stor uppmärksamhet. En alltmer detaljerad bild av händelseförloppet hade så småningom arbetat sig fram.⁵ Med episoden förknippas sig en strids-

¹ Jfr R. G:son Berg, Småplock ur Bernhard von Beskows dagbok (i Festskrift till Verner Söderberg, 1932, s. 153). — Se även S. Eriksson, *Svensk diplomati och tidsningspress* (1939), s. 21.

² Kungl. bibl. ovan anförda årsberättelse 1913, s. 58.

³ H. Schück, *Två reseskildringar*. SAH 1938. Ur Svenska akademiens arkiv. Särsk. s. 7 f., 13 ff., 18 f.

⁴ Schück, s. 63 ff.

⁵ De viktigaste litteraturställena äro: *Historisk tafla af f. d. konung Gustaf IV Adolfs sednaste regeringsår* 3, s. 39 (1811); *Anckarsvärd, Politisk trosbekännelse* (1833), s. 28 f.; *Crusenstolpe, Skildringar ur det inre af dagens historia. De frånvarande* (1837);

fråga. Det gäller, huruvida Hans Järtas uppträdande varit berättigat, då han genom energiska krav på närmare föreskrifter för regeringens handhavande efter en eventuellt lyckad statskupp gjorde planerna om intet. Redan Anckarsvärd hade ansett, att det varit lyckligare, om konungens avsättning försiggått den 8 februari »såsom en civil handling i stället för det anseende av väpnad maktinflytelse, som den antog genom Västra Arméens av händelsernas oundvikliga tvång orsakade rörelse». Detta yttrande har dock icke så mycket sin spets mot Järta, som det präglas av den motsättning de båda revolutionskamraterna Adlersparre och Anckarsvärd så småningom råkat i.¹ Helt annorlunda är förhållandet med Wieselgrens framställning i artikeln Skjöldebrand i Biographiskt lexicon. Artikeln bygger på Skjöldebrands memoarer, vid vilkas tillkomst Wieselgren delvis medverkat.² Skjöldebrand synes under sina senare år ha gripits av bitterhet över att ej det revolutionsföretag kröntes med framgång, i vilket han själv ansåg sig ha varit den drivande kraften.³ Hans bitterhet gick ut över Järta. Wieselgren ger offentlighet åt Skjöldebrands åskådning. Det var Hans Järta, »en av fruktan blek talare», som omintetgjort omstörtningensplanen. Endast Arndt och C. A. Adlersparre hade uppträtt till Järtas försvar. Adlersparres ståndpunktstagande är lättförklarligt. Hans bok är skriven för att glorifiera fadern, och hade februariplanen lyckats, hade Georg Adlersparres insats ej kunnat bli, vad den blev.

Beskows redogörelse (s. 109 f.) för själva kupplanens detaljer bygger på Björnstjernas framställning, vilken delvis med samma innehåll återkommer på två ställen i dennes Anteckningar.⁴ Björnstjerna synes vara den ende i den föregående litteraturen, som uppger en genomförd rollfördelning. Denna återkommer hos Beskow med en avvikelse, som nedan skall anges. I en not vid denna skildring säger Beskow, att »sagesman är framl. excellensen Björnstjerna». I manu-

1: a upplagan 1834), s. 98; Arndt, Schwedische Geschichte (1839), s. 439 f. (svensk översättning 1840); [P. Wieselgren] i Biographiskt lexicon öfver namnkunnige svenska män 14, art. Skjöldebrand, (1847), s. 335; C. A. Adlersparre, 1809 års revolution och dess män 1 (1849), s. 56 ff.; M. Björnstjerna, Anteckningar 2 (1852), s. 21 f., 31 f.; Schinkel-Bergman, Minnen ur Sveriges nyare historia 4 (1854), s. 382 f., 401 ff. — Se även S. Carlsson, s. 261 ff., och där anförd litteratur.

¹ Anckarsvärd, s. 28 f. — Anckarsvärds uttalande fälldes i polemik mot Adlersparres bekanta utfall mot denne i Aftonbladet: »Bref från f. d. Befälhafvaren för Västra Armén till en Revolutionskamrat. Zenobia 1832», AB 1832 ^{27/11}, ^{28/11}, ^{29/11}. Se här om B. Sjövall, s. XIV f.

² Se Delagardiska arkivet 15 (1841), s. 126.

³ Jfr Excellensen greve A. F. Skjöldebrands memoarer utg. af H. Schück 3 (1904), s. 91 ff.

⁴ Björnstjerna 2, s. 21 f., 31 f. Om karaktären av detta arbete se S. Carlsson, s. 24 f.

skriptet Historiska anteckningar rörande Gustaf IV Adolfs tid har han dock uttryckligen i en kantnot uppgivit, att det tryckta arbetet är hans källa.¹ Till detta hade han gjort anteckningar,² som han — tydligen utan att göra sig besvär att kontrollera dem — följer vid sin framställning i Levnadsminnen. Härav förklaras, att Beskow uttryckligen förnekar, att Björnstjerna skulle ha omnämnt löjtnanten A. A. Gripenwaldt såsom deltagare i kuppen. Denne har emellertid av Björnstjerna fått sig tilldelad uppgiften att taga plats vid konungens sida under färden ut till Vaxholm. En annan avvikelse kan förklaras genom Beskows brådska. Han låter kommandanten på Vaxholms fästning, dit konungen skulle föras, heta Bökman, medan enligt Björnstjerna en av de sammansvurna, majoren Böckman, skulle genom ett för ändamålet iscensatt bedrägeri bemäktiga sig fästningen från den rätte kommandanten.

Sedan Beskow lämnat sin redogörelse för kupplanen utbrister han i likhet med Björnstjerna »sådan var planen» och övergår till Järtas kritik av denna. Ett par detaljer, som ej förekomma i Björnstjernas tryckta framställning, visa sig återgå på andra litterära föregångare. Sålunda uppger Beskow efter Wieselgren, att Skjöldebrand, sedan kuppen utförts, på borggården skulle överlämna generaladjutantsstaven, som även i andra skildringar av 1809 års statskupp spelar en stor roll, till hertig Karl, som i sin tur skulle vidarebefordra den till Adlercreutz.³ I Björnstjernas framställning upplyses ej, varifrån hertigen skulle få staven. Det Skjöldebrand tillskrivna uttrycket, att ständerna efter kuppen »skulle döma emellan konungen och segervinnarna eller mellan konungen och de fallne på stridens fält», citeras visserligen av såväl Björnstjerna som av Schinkel-Bergman, men det är endast Wieselgren, som i likhet med Beskow tydligt lägger det i Skjöldebrands mun. En grön kapp, i vilken konungen enligt Beskow skulle svepas för att under färden till Vaxholm kunna gälla såsom en förnäm rysk fånge, visar sig härröra från Schinkel-Bergman. Även en sådan detalj som Skjöldebrands intåg på borggården i spetsen för en skvadron kyrässärer är hämtad från Schinkel-Bergman.⁴

Slutligen lämnar Beskow några styrkeuppgifter beträffande Stockholms garnison och uttalar, att de numerärt överlägsna tyska

¹ »Rollernas fördelning bland de handlande personerna finnes angiven i Björnstjernas Anteckningar, 2 del, sid. 31» (ark 24).

² De äro bevarade i vol. »Reseanteckningar» etc., Beskowska saml., Sv. akad. arkiv.

³ Biogr. lex. 14, s. 335.

⁴ Schinkel-Bergman 4, s. 401 f.

regementena voro tillgivna konungen. Uppgifterna stöder han på »Pantzarhjelms rapport till Adlersparre». Det var genom den tidigare litteraturen väl bekant, att kornetten Pantzerhjem, innan konungen ännu var avsatt, av stockholmsrevolutionärerna sänts såsom kurir till Adlersparre, sedan denne i mars satt sig i rörelse mot Stockholm.¹ Genom Beskows knappa uttryckssätt ingives läsaren onekligen den föreställningen, att han här haft en skriftlig rapport från Pantzerhjem till Georg Adlersparre för ögonen. Någon sådan har emellertid aldrig existerat. Vad Beskow syftar på, är ett av de brev, som Georg Adlersparres son, C. A. Adlersparre, erhållit till svar, då han på 1840-talet utsände förfrågningar till ännu levande deltagare i händelserna under 1809 års kris. Brevet var i själva verket daterat den 13 maj 1844, men det hade av Adlersparre genom något misstag i utdrag publicerats under datum 13 maj 1809.² Sammanhanget måste Beskow med någon eftertanke ha haft möjlighet att genomskåda.

Beskows framställning visar sig alltså i huvudsak vara sammanfogad av element från tidigare litteratur. Endast den parentetiskt inskjutna karakteristiken av kaptenlöjtnanten Lewenhaupt såsom »en liten hjulbent gubbe» synes härröra från Beskow själv. Lewenhaupt, som var född 1751, levde ända till år 1832. Möjligen har Beskow sett honom. När Beskow läste och gjorde anteckningar till den framställning av 1809 års revolution, som Crusenstolpe meddelade i den 1842 utkomna tredje delen av Portefeuille, hade han om Lewenhaupt gjort samma anteckning: »den hjulbente gubben Lewenhaupt, Melin och Berger stodo kvar på G. A:s sida».³

I en not (s. 113) har Beskow vidare anfört en uppgift av »en fullt trovärdig deltagare i revolutionen, överste A.», säkerligen den nedan omnämnde översten L. F. Arnell. Enligt denna uppgift skulle A. A. Gripenwaldt ha sagt sig ha för avsikt att såsom påtryckningsmedel mot konungen hota denne till livet, om han visade benägenhet att ropa på hjälp. Någon tidigare anteckning av Beskow såsom hjälpmedel att bedöma innebörden av denna uppgift har ej anträffats.⁴

Tendensen i Beskows på detta sätt uppbyggda framställning är emellertid helt motsatt mot den i hans förnämsta källskrift, Björn-

¹ C. A. Adlersparre, 1809 års rev. o. dess män 2 (1849), s. 60.

² C. A. Adlersparre 2, s. 176. — Påpekad av B. Sjövall i HT 1907, s. 16, 17; jfr S. Carlsson, s. 17.

³ Portefeuille 3, s. 168. — Beskows anteckning i vol. »Reseanteckningar» etc., Beskowska saml., Sv. akad. arkiv.

⁴ Jfr S. Carlsson, s. 263.

stjernas Anteckningar. Beskow anser det icke självklart, att den planerade statskuppen skulle lyckas. Han inleder sin framställning med allmänna reflexioner om hur vansklig överhuvud taget framgången av 1809 års revolution var (s. 109 f.). Han inströr kritiska anmärkningar mot de sammansvurnas plan. Kritiken har ungefär samma form, som Beskow givit den i de ovan omnämnda anteckningarna till Schinkel-Bergmans fjärde del. Dess orsak är klar. Beskow står helt på sin vän Järtas sida och denne representerade i denna sak den återhållande försiktigheten.

För sin framställning av Järtas motskäl och av hans tvister med de sammansvurna (s. 111—116) följer också Beskow i detalj ehuru med någon förkortning, Järtas egen berättelse om sin delaktighet i revolutionshändelserna.¹ Denna berättelse var på Beskows tid ännu ottryckt och outnyttjad. På denna punkt, där Beskow sålunda verkligen stöder sig på tidigare okänt material, har han dock icke någon källhänvisning.

Beskow utbygger referatet av berättelsen med egen polemik mot senare utfall mot Järta. Även härvid kan man iakttaga hans opålitlighet beträffande ursprungsbeteckningar. Han vänder sig särskilt mot ett yttrande, som Schinkel-Bergman² — tydligt påverkad av ett mer bekant uttalande av Adlersparre — tillskrivit Skjöldebrand: »Må då allt det blod, som kommer att flyta, må alla de olyckor, som skola drabba vårt fädernesland, falla tillbaka på den, vilken av avund och trolös feghet förlamar våra armar. Sannolikt skola våra huvuden falla på schavotten men jag skall gärna giva mitt för att få se Järta försona sitt bedrägliga uppförande.» Beskow accepterar detta och anför det såsom exempel på en rent otrolig förblindelse hos Skjöldebrand. Han påstår felaktigt, att det var Skjöldebrands minnestecknare Wieselgren, som upptagit det och fört det till offentligheten.

Såsom undantag från det allmänna klandret av Järtas uppträdande i denna sak anför Beskow ett omdöme av översten L. F. Arnell, vilken såsom fänrik i Svea livgarde varit invigd i de sammansvurnas planer. Det är återigen en litteraturuppgift, som Beskow här återgiver, och återigen ett av de svar, som C. A. Adlersparre erhållit på sina förfrågningar.³

¹ Se S. Carlsson, s. 13, 28. — Berättelsen tryckt i HT 1894, s. 341 ff., och därefter efter Järtas koncept av H. Schück såsom bilaga till Skjöldebrands memoarer (del 3, s. 276). — Beskows anteckningar till Järtas berättelse i vol. »Resanteckningar» etc., Beskowska saml., Sv. akad. arkiv. Enligt Beskow var den »uppsatt 1823, för Wirsén». Även det år 1830 författade tillägget har Beskow känt till.

² Schinkel-Bergman 4, s. 409.

³ C. A. Adlersparre 2, s. 84, 93. — S. Carlsson, s. 20; densamme i PHT 1943, s. 113.

I detta sammanhang tar Beskow även fasta på Arndts välvilliga uppskattning av Järta. Han påstår, att Arndt, då han sammanträffat med denne i Bonn, bedömt 1809 års händelser från samma synpunkt som han. Sammanträffandet hade ägt rum i augusti 1855. Huruvida samtalet berört Järtas ställning till kupplanen den 8 februari är högst tvivelaktigt. Det bestyrkes i varje fall icke av resedagboken, där Järta inte ens nämnes bland de personer, som kommit på tal.¹ Det enda uttalande av Arndt om Järta, Beskow kan anföra, är också vad denne skrivit i sina *Schwedische Geschichten*.²

I Beskows försvar för Järta inbegripas även de åsikter om sättet för genomförandet av revolutionen, som denne enligt sin berättelse säger sig ha förfäktat under februarikrisen. Häri ingick som bekant, att konungen skulle tvingas till kapitulation för oppositionens krav genom en gemensam ämbetsnedläggelse av de högre ämbetsmännen. Beskow omnämner och gillar såsom ett utslag av Järtas överlägsna statsmannabegåvning dessa planer (s. 117). Det är då att märka, att han tidigare, då han icke kände Järtas berättelse, med en viss skärpa polemiserat mot åsikten, att en ämbetsnedläggelse kunnat vara en väg ur svårigheterna.³ Det var en utväg, som under ett autokratiskt styrelsesätt ej stod till buds. Den ovan anförda anekdoten om förloppet, då Lagerheim sökte avsked, är just avsedd att exemplifiera, vilka orimliga konsekvenser något sådant kunde leda till. Det hade i den tidigare litteraturen varit den med misstänksamhet betraktade Armfelt, som framstått såsom målsman för denna metod att lösa konflikten.⁴ Då Beskow upptäcker att även Järta varit en anhängare härav, byter han åsikt och finner tanken vittna om statsmannaklokhet.

Överhuvudtaget accepterar Beskow endast med största motvilja, att den av honom högt uppskattade Hans Järta varit inblandad i revolutionsförberedelserna. I sina anteckningar till Anckarsvärds Politisk trosbekännelse, som utkommit 1833, utropar Beskow med anledning av episoden den 8 februari: »Och huru kunde H. Järta vara konspiratör?»⁵ Han har även varit angelägen att fritaga Järta från att tillhöra »den allmänna kategorien av 1809 års män».⁶ Då Beskow gör sina anteckningar till fjärde delen av Schinkel-

¹ Resedagbok 1855 9/8, Beskowska saml., Sv. akad. arkiv. Willers, s. 191 f.

² Arndt, *Skildringar* . . . , s. 279.

³ Historiska anteckningar rör. Gustaf IV Adolfs tid, ark 12.

⁴ Ridderstad, *Gömdt är icke glömdt* 8 (1851), s. 49.

⁵ Vol. »Reseanteckningar» etc., Beskowska saml., Sv. akad. arkiv. — Järta och Beskow ha brevlades diskuterat denna bok. Järta t. Beskow 28/4 1833, Beskow t. Järta 30/4 1833, SAH 1929, s. 178, 181 f.

⁶ Beskow t. Järta 22/8 1833, SAH 1929, s. 195.

Bergman, tror han sig emellertid ha upptäckt en antagbar förklaringsgrund: »Något som ännu ingen mig veterligen anmärkt är, att Hans Järtas deltagande i den tillämnade statsvälningen blott gick ut på att göra den *parlamentarisk*, såvitt dåvarande omständigheter möjligen kunde medgiva . . .» Hans ingripande vittnade »ingalunda om feghet utan om statsmannakloket».¹

Om Beskow sålunda inhämtat muntliga upplysningar av Järta om hithörande frågor, måste det ha skett efter 1833, då dennes deltagande i konspirationerna mot Gustav IV Adolf framstodo som en överraskning för Beskow. Man kan konstatera, att Beskow ännu efter Järtas död 1847 icke var invigd i dennes syn på sin egen insats, något som framgår av Beskows framställning i Historiska anteckningar rörande Gustaf IV Adolfs tid. Först sedan han nedskrivit denna, har han fått tillfälle att studera Järtas berättelse om sin medverkan i revolutionshändelserna.

Ett par notiser i skildringen av kupplanen den 8 februari lämnar Beskow emellertid under uttryckligt angivande, att han hört dem av Järta. »Dåvarande polischefen», d. v. s. underståthållaren Edelcreutz, skulle ha känt de sammansvurnas förehavanden men ej ingripit. Statssekreteraren Lagerbring skulle genom presidenten Lagerheim, Järtas släkting, ha bett denne att till vad pris som helst söka förhindra en olycklig kupp (s. 114). Den första av dessa notiser har Beskow ej fått muntligen av Järta. Han har antecknat den ur Järtas tillägg av år 1830 till sin berättelse.² Notisen om Lagerbrings hänvändelse till Järta förekommer redan i Beskows handskrivna kritik av Schinkel-Bergman men i följande form: »Det säges, att Lagerbring(!) åt vilken Järta plägade meddela sig i dessa ämnen tillstyrkte honom att till vad pris som helst avstyra det obetänkta tilltaget. Detta är icke osannolikt».³ I manuskriptet till Levnadsminnen föreligger på denna punkt en ändring. Det har ursprungligen stått: »Det är ej heller osannolikt, att statssekreteraren Lagerbring . . . genom presidenten Lagerheim . . . bett denne (d. v. s. Järta) att till vad pris som helst söka förekomma . . .». Det förefaller mot bakgrunden av dessa förhållanden ytterst egendomligt, att Beskow vid den slutliga utredigeringen av manuskriptet kommit underfund med att Järta själv meddelat honom notisen.⁴

¹ Vol. »Reseanteckningar» etc., Beskowska saml., Sv. akad. arkiv.

² »Med Edelcreutz var J. enskilt vän sedan 1800, då han såsom polismästare avböjt 'obehagliga följder av ett litet medborgerlighetsupptåg' . . . E. ville ej se de revolutionära anslagen 1809.» Vol. »Reseanteckningar» etc., Beskowska saml., Sv. akad. arkiv.

³ Vol. »Reseanteckningar» etc., Beskowska saml., Sv. akad. arkiv.

⁴ Jfr S. Carlsson, s. 271, där denna Beskows uppgift citeras.

Denna lilla undersökning har sålunda visat, att Beskow haft en icke ringa kringsyn i tidens litteratur och stor förmåga att kombinera ihop dess uppgifter enligt sina syften. Han har även utnyttjat otryckt material. Hans ursprungsuppgifter äro däremot ej att lita på, och litteraturen har han använt utan att underkasta sina anteckningar därur nödig kontroll. Dessutom är försiktighet av nöden beträffande hans uppgifter om direkta muntliga informationer.

En fullständig kartläggning av Beskows framställning, sammanvävd av från skilda håll hämtade uppgifter och av egna reflexioner, kan här ej komma i fråga. Ett urval av ämnen skall upptas till behandling. Det gäller då först de partier av verket, där man främst kan vänta sig, att Beskows påstådda egna minnen från barndomen skulle kunna komma till synes. Här kommer dock att i huvudsak bortses från de egentliga universitetsminnena.

Såsom framhållits i det föregående äro Beskows Levnadsminnen endast till en mindre del av självbiografisk karaktär. Det är egentligen endast i verkets första hälft, som Beskow i någon mån vinnlägger sig om att skildra händelserna sådana han själv hade erfarit dem, eller i varje fall skulle kunna ha upplevt dem. Det är då främst den yttre ramen, de lysande ceremonierna, som ådra sig hans intresse, men han lämnar även vissa notiser om reaktionen och stämningen hos allmänheten under finska kriget och revolutionstiden, som möjligen kunna tänkas bottna i direkta erfarenheter från hans uppsalatiid eller hans föräldraham.

Det kan då till en början konstateras, att Beskows efterlämnade excerptsamling visar, att han på senare år anställt en systematisk genomgång av tidningar från åren omkring 1809.¹ Från dessa har han uppenbarligen hämtat material till åtskilliga av de beskrivningar av officiella festligheter, som han lämnar. I Levnadsminnen säger sig Beskow redan under finska kriget ha varit en ivrig tidningsläsare. »Aldrig minns jag mig ha sett ett kärare blad än den i litet kvartformat på lumppapper tryckta Inrikestidningen» (s. 88). Intrycket kan mycket väl härröra från hans senare studium.

Redan till en liten episod från sin uppsalatiid, som här i korthet skall omnämnas, har Beskow utnyttjat en tidningsartikel. Det gäller den högtidlighet, med vilken man i Uppsala år 1807 firade hundraårsminnet av Linnés födelse (s. 44) — den första akademiska festlighet, som Beskow enligt egen uppgift bevistade.² Episoden har sitt

¹ Excerptsamlingen är bevarad i den ofta ovan anförda vol. »Resanteckningar» etc., Beskowska saml., Sv. akad. arkiv.

² Inrikes tidningar 1807, n. 63 (d. 12/a); n. 68 (d. 28/a).

intresse, emedan man tycker sig kunna fastställa, att Beskows eget intryck här likväl varit huvudsaken. Framställningen koncentrerar sig nämligen kring ett litet missöde, som skulle ha hänt högtidstälaren, Linnélärjungen Thunberg. Snöret brast, då denne skulle avtäcka Linnés bild. Ett närmare studium av tidningsartikeln visar emellertid, att denna händelse måste ha inträffat dagen efter den egentliga minneshögtiden, då en annan Linnélärjunge, demonstratorn Afzelius, höll tal och då verkligen en avtäckning av en Linnébild omtalas — ett karakteristiskt minnesfel sålunda.

Vid invigningen av Gustav III:s staty den 24 januari 1808 säger sig Beskow uttryckligen ha varit närvarande, och han lämnar från ceremonien en livfull skildring (s. 77), vad de yttre detaljerna beträffar överensstämmande med Inrikes tidningar.¹ Beskows framställning uppvisar emellertid en mot Gustav Adolf fientlig tendens, som knappast kan ha varit ursprunglig hos den ungdomlige åskådaren. Konungen var »som vanligt» iklädd drabantuniform »för att likna Karl den tolfte». Eftersom konungen var utan överplagg, måste de övriga, även damerna, uppträda på samma sätt. Det rådde stark kyla, åskådarna hackade tänderna och voro blåfrusna »och alla önskade inom sig ett snart slut på högtidligheten». Kontrasten mellan denna Beskows utläggning och gustavianen J. A. Ehrenströms redogörelse för högtidligheten är slående. Ehrenström menar, att avtäckningen gynnades av den härligaste väderlek, »så att till och med gamle och sjuklige män kunde utan kapp och pälsar i sina ordensdräkter eller nationaldräkten i fria luften bevista avtäckningsceremonien».² Det är att märka, att tidningsartikeln icke säger något om de närvarandes klädsel. Det förefaller sannolikt, att den stämning, Beskow här ger uttryck åt, förnämligast grundar sig på senare samtal om händelsen. Det är ju naturligt, att Beskow på äldre dagar icke har kunnat hålla skarp skillnad mellan egna ursprungliga intryck och inflytande från personer, med vilka han samtalsvis dryftat

¹ Inrikes tidningar 1808, n. 10 (27/1). — De uppförda läktarna, landskapsfanorna, konungens hälsning av statyn under kanonsalut, allt omnämnas i tidningsartikeln.

² Statsrådet Johan Albert Ehrenströms efterlemnade historiska anteckningar, utg. av S. J. Boëthius 2, s. 564 f. — Beskows skildring citerad av E. Tegné, G. M. Armfelt 3 (1894), s. 119 f. Väderleken var enl. Märta Helena Reenstiernas dagbok »töcknig med litet fugtig snö» (Årstadagboken 1, s. 368, utg. 1946). Enligt Dagligt Allehanda 22/1 1808 var temperaturen på middagen den 24 2 plusgrader med mulet, snö och regn. Den i samband med avtäckningen avhållna gustavianska festen hos Sergel, som Beskow skildrar enligt Wetterstedts berättelse, kan knappast ha ägt rum samma kväll, då de flesta av de uppgivna deltagarna måste ha varit närvarande vid borgerskapets bal i börshuset (B. Boëthius, Magistraten och borgerskapet, s. 524). Möjligen återges här en tradition om den gustavianska middagen, som Ehrenström omtalar (Ehrenström 2, s. 568 f.).

dessas. Härmed är naturligtvis icke sagt, att icke enskilda detaljer, såsom t. ex. det intryck av Armfelt, som Beskow här meddelar, kunnat återgå på ett personligt minne.

Vid riksdagens högtidliga öppnande den 9 maj 1809 på rikssalen säger sig Beskow likaså uttryckligen ha varit närvarande (s. 152). Någon motsvarande tidningsskildring av den yttre glansen vid tillfället synes ej stå att uppdriva, men även här ger Beskow uttryck åt spekulationer, som måste ha tillkommit långt senare. Han trycker nämligen starkt på den omständigheten, att hertig Karl icke intog någon av tronstolarna. Beskow påstår, att »allmänhetens nyfikenhet var spänd på vilken plats han skulle intaga, ty alla de kungliga stolarna stodo där och man visste, att han genom Adlersparres beryktade brev från Tibble liksom genom flera föreställningar blivit uppmanad att i sittande råd förklara sig för konung». Själva faktum om hertigens placering kan Beskow ha fått från den officiella riksdagstidningen, där även hertigens hälsningstal är tryckt.¹ Samtiden synes icke ha fäst något större avseende vid denna placeringsfråga,² och innehållet i Adlersparres s. k. Tibblepromemoria kan knappast ha varit allmänt känt i Stockholm år 1809. Den trycktes först av Anckarsvärd år 1833³ och har såsom ovan nämnts av Beskow gjorts till föremål för en utförlig kritik i Historiska anteckningar rörande Gustaf Adolfs tid, en kritik som i köfthet återkommer även i Levnadsminnen (s. 128) — karakteristiskt nog tillskriven den samtida allmänna opinionen (jfr nedan s. 33).

Skildringen av den publika spisningen i samband med kröningen (s. 169) visar delvis så gott som ordagrann överensstämmelse med Inrikes tidningar.⁴ Beskow säger icke heller uttryckligen, att han här varit närvarande. Beskows förundran över det allmänna anseende, som Klingspor ännu efter Finlands förlust åtnjöt (s. 163), synes även vara förmedlad genom tidningsnotiser. Han noterar, hur såväl borgerskapets officerskår som finska arméns officerare gåvo hyllningsmiddagar för denne.⁵

Även till denna den yttre ramen till händelserna har Beskow sålunda letat fram det tryckta källmaterial, som kunnat stå honom till buds. Huvudintresset måste emellertid anknyta till de antydningar, Beskow lämnar om stämningen såväl i Stockholm som i

¹ Riksdagstidningar 1809, s. 41.

² Varken Malla Montgomery-Silfverstolpe, Memoarer 2 (1909), s. 164, eller v. Hausswolff i ett den 11 maj skrivet brev (För hundra år sen 1, s. 90) nämner något härom.

³ Anckarsvärd, s. 22 ff. Jfr B. Sjövall, s. 21 f.; S. Carlsson, s. 382.

⁴ Inrikes tidningar 1809, n. 73. (¹/₇).

⁵ Dagligt Allehanda 1809, n. 96 (²⁷/₄); n. 125 (²/₆). Jfr B. Sjövall, s. 68 f.

Uppsala under 1808—1809 års krig och vid revolutionen.¹ Beskow står härvid i en viss motsatsställning till den samtida litteraturen. Så talar t. ex. C. A. Adlersparre om »det allmänna och rättvisa missnöjet», som så småningom blivit uppdrivet till sin höjdpunkt.² I M. Björnstjernas Anteckningar säges, att Björnstjerna, då han sommaren 1808 besökte huvudstaden ej kunde »undgå bemärka den dystra sinnesstämning, som härskade».³ Att Beskow (s. 75, 86) starkt betonar den goda stämningen i Stockholm i början av kriget är måhända ej så anmärkningsvärt. Sålunda framhåller redan Historisk tafla att allmänheten länge förblev okunnig om konungens egenheter och förklarar detta — alldeles som Beskow⁴ — med den stränga censur som rådde.⁵ Beträffande en hithörande detalj, nämligen lantvärnets rekrytering, har G. Samuelsson påpekat, att det efter revolutionen var vanligt, att såsom kontrast till lantvärnets tragiska öde framhålla den starka offerviljan vid rekryteringen. På denna punkt står sålunda Beskow helt i samklang med det vanliga framställningssättet.⁶

Det märkliga med Beskows framställning är däremot, att han knappast registrerar någon försämring av folkstämningen. Han antyder visserligen t. ex. lantvärnets olyckor (s. 89).⁷ Ännu den 13 mars var stämningen bland borgerskapets bredare lager dock sådan, att grosshandlaren H. N. Schwan endast med möda kunde avhålla brigadchefen och befälhavaren för borgerskapets militärkårer, guld- dragaråldermannen Oldenburg från att med sin kår komma konungen till hjälp (s. 109).⁸ Beskow har en stark känsla av att statskuppen

¹ Ang. problemet om folkstämningen se framför allt S. Clason i HT 1909, s. 6 f.; S. Carlsson, s. 365 ff.

² C. A. Adlersparre I, s. 33, 37.

³ M. Björnstjerna I, s. 310.

⁴ Den i detta sammanhang inplacerade anekdoten om konungens samtal med en viss sir Levett Hanson — avsedd att illustrera, hur konungen ej lät de viktigaste statsfrågor inverka på etiketten — är hämtad från J. Brown, *The Northern Courts*, vars franska översättning Beskow läst och gjort anteckningar till (J. Brown, *Les Cours du Nord* 3, s. 253 ff.).

⁵ Hist. tafla 3, s. 36. — Detta ställe av Hist. tafla avtryckes i J. Brown, *Les Cours du Nord* 3, s. 370, och av Beskows anteckningar framgår, att han observerat det.

⁶ G. Samuelsson, *Lantvärdet* (1944), s. 71. — Av Beskows exempel är uppgiften om »smeden Wickmans sex gossar», som alla anmälde sig, hämtad från Montgomery, *Hist. öfver kriget mellan Sverige och Ryssland* (1842) 2, s. 68. Enligt Montgomery rörde det sig om lärgossar.

⁷ Stockholms invånare hade ju på nära håll fått bevittna den olyckliga debarkeringen från skärgårdsflottan på hösten 1808 (Samuelsson, s. 222). Ang. åläggandet för lantvärnisterna att skaffa laga försvar jfr Montgomerys i föreg. not anförda arbete 2, s. 78. De publicerade utdragen ur Märta Helena Reenstiernas dagbok avspeglar varken någon offervilja inför lantvärnets rekrytering eller det intryck av framgång för de svenska trupperna i Finland, som enligt Beskow (s. 88 f.) framkallades av de officiella bulletinerna (Årstadagboken 1, s. 375, 380, 383, 386). Dagboken härrör dock från en krets, där tonen mot Gustav IV Adolf och hans företag var avvisande och syrlig.

⁸ Jfr Boëthius, s. 528; S. Carlsson, s. 359.

genomfördes överraskande lätt. »Ingen trodde, att konungen skulle falla utan att en hand höjde sig till hans försvar» (s. 119). Även i Uppsala var lojaliteten bland de studerande stark, och Klingspor hyllades med studentsång, då han vintern 1808—1809 reste genom staden (s. 89 f.).

Intrycket av Beskows självständighet på denna punkt förstärkes vid ett studium av Historiska anteckningar rörande Gustaf IV Adolfs tid (ark 15). Framställningen av folkstämningen är här mer utförd och kontrasterar skarpt mot den tidigare traditionsbundna exemplifieringen av Gustav Adolfs egenheter. »Ännu år 1809, oaktat alla då genomgångna olyckor, vilade nästan hela framgången på Adlercreutz' personlighet. Man har svårt att föreställa sig, huru litet av konungens underliga tillgöranden då var känt av mängden . . . För menige man, som ej kastat någon blick bakom kulisserna, var varken det närvarande tryckande eller framtiden hotande . . . Inför denna [den allmänna opinionen] var och förblev Gustav Adolf en gudfruktig, rättrådig, ordhållig, hushållsam och fosterländskt sinnad konung, vilket han i själva verket var» (ark 15).¹ Liksom i Levnadsminnen (s. 75, 77) förklarar han allmänhetens okunnighet med lojaliteten hos konungens omgivning och med den stränga censuren.

Beskow lämnar även i Levnadsminnen ett par uppgifter om reaktionen inför det aktuella rysshottet, som äro så konkreta, att de ej kunna avvisas såsom fyllnadsgods, och som ej heller synas kunna ledas tillbaka på litteratur- eller tidningsnotiser. I Uppsala uppkallades studenterna på nationssalarna och uppmanades hålla sig lugna under den väntade ockupationen. Detta säges ha skett före den 13 mars (s. 92). Visserligen måste det kronologiska sammanhanget här ha blivit fördunklat, ty ryssfaran kan knappast ha blivit akut, innan ryssarna igångsatte sin aktion mot Åland, och detta skedde ej förrän den 14 mars.² Men ett sådant misstag är ju ursäktligt. I Stockholm väntade man sig enligt Beskow inkvartering av ryska trupper, och Beskows fader hade berättat, att den kände grosshandlaren Björkman redan tänkt sig in i hur han såsom inkvarteringsvärd skulle behandla dessa objudna gäster (s. 127). Dessa senare notiser gälla tiden efter den 13 mars.

Vid bedömningen av dessa uppgifter och särskilt av den ovanligt ljusa framställningen av folkstämningen måste man å ena sidan taga hänsyn till den möjligheten, att Beskow trots sin ungdom verk-

¹ Jfr även Levnadsminnen, s. 283, 291.

² Generalstaben, Sveriges krig 8 (1921), s. 303. — Jfr även Malla Silfverstolpe 2, s. 160 (enl. dagboken d. 20 mars).

ligen haft ett eget intryck av vad han här talar om. Man måste likaledes hålla klart för sig, att Beskow allt framgent hade goda förbindelser inom framträdande kretsar av Stockholms borgerskap, trots att han i redogörelsen i *Levnadsminnen* för sina meddelare (s. 83) endast uppehåller sig vid sina förnämligare bekantskaper i hov- och ämbetsmannakretsar. Beskows broder Gustav hade övertagit faderns rörelse. Kalenderanteckningarna vittna om ett livligt umgänge mellan bröderna. En av Gustav Beskows döttrar var ingift i det kända handelshuset Schön, som i sin tur länge genom såväl släkt- som handelsförbindelser varit anknutet till släkten Schwan.¹ Det är sålunda icke uteslutet, att t. ex. den märkliga uppgiften om H. N. Schwans ingripande mot brigadchefen Oldenburg kan vila på en tradition inom denna krets.

Man måste dock å andra sidan taga i betraktande den löslighet, som ofta kan konstateras vidlåda Beskows uttalanden, och den godtyckliga behandling av traditionsuppgifter, som kan iakttagas i de fall, där traderingen genom andra anteckningar av Beskow kan följas. Hur och i vilken form Beskow erhållit ovan behandlade uppgifter och sin uppfattning av folkstämningen kan ej fastställas.

En antydning om att Beskow tagit tämligen lätt på problemet om folkstämningen, lämnar hans överraskande beredvilliga accepterande av stämmingsomslaget såväl i Stockholm som i Uppsala efter statskuppen (s. 93, 123).

Den 13 mars 1809 befann sig Beskow enligt egen uppgift såväl i *Levnadsminnen* som i *Historiska anteckningar rörande Gustaf IV Adolfs tid i Uppsala*. Den framställning han lämnar av den omedelbara reaktionen i denna stad efter statskuppen kan sålunda innefatta även egna intryck (s. 93 f.). Senare under terminen skall han emellertid ha lämnat staden och begivit sig till Stockholm. I *Levnadsminnen* (s. 94) motiverar han sin avresa med att fadern kallat hem honom, då denne ej ansåg det något bevänt att idka studier under det glädjerus som rådde i anledning av »fäderneslandets räddning». I *Historiska anteckningar rörande Gustaf IV Adolfs tid* uppger Beskow däremot, att han hade varit nyfiken på riksdagens öppnande och därför utverkat faderns tillstånd till hemresa till den första maj.

¹ Forsstrand, *Köpmanshus i gamla Stockholm* (1917), s. 191 f. Jfr *ibid.*, s. 182. — Om dessa kretsars oppositionella radikalism har Beskow ett par notiser i sina almanacksanteckningar. Det gäller i båda fallen förbindelser på 1790-talet med juntakretsen i Uppsala. I ena fallet säges Schwan vara dennas »bankir». I andra fallet säges pengar för översättning av den republikanske statsteoretikern Thomas Paines skrifter ha fått uppbäras »på Schöns kontor». I båda fallen var J. af Wingård sagesman. Almanacksant. ²⁸/₇ 1846, ²/₁ 1853, KB. — Jfr *Levnadsminnen*, s. 152.

Detta är sålunda ånyo ett exempel på lösligheten i Beskows framställning.¹

Beskows skildring av stämningen i Stockholm revolutionsdagen kan emellertid under sådana omständigheter icke innehålla några moment ur egen fatatur. Han berättar, att det var »som hade en sten fallit från varje hjärta vid det med blixstens snabbhet kring staden spridda ryktet» om konungens avsättning (s. 123 f.). Särskilt nämner Beskow »de unga kansliherrarnas» glädje. De voro visserligen icke tillräckligt säkra på folkstämningen för att våga assistera rikshärolden von Hausswolff, då denne skulle kungöra regementsförändringen,² men de firade dagen på Kastenhof under angenäma former. Berättelsen om detta sistnämnda har Beskow, såsom visas av en almanacksanteckning, långt senare fått från sin vän presidenten C. D. Skogman, som 1809 tjänstgjorde i inrikes civilexpeditionen. Såsom en illustration till hur Beskow utbyggt den kortfattade anteckningen, meddelas här de båda uppteckningarna:

Beskows almanacksant. 13 mars

1854. KB.

Vädret gudomligt, såsom Skogman anmärkt samma dag 1809, då han med kamraterna satt vid öppna fönster och fyllda bålar på Kastenhof.

Damerna gingo i schal.

Levnadsminnen, s. 123.

... Staden var i jubel. På värdshuset dracks och hurrades för den lyckliga utgången. De unga kansliherrarna, som varit invigda i sammansvärjningen (och de voro många) firade dagen på Kastenhofs källare vid Gustaf Adolfs torg och räckte ut glas genom fönsterna åt de förbigående, även åt fruntimmer, att tömma en skål för den efterlängta befrielsen.

Vädret var så härligt, att damer gingo i schal, som på en vårfest, vartill glädjens inre vär-

¹ Det ovan (s. 11) återopade brevet från Beskows fader till sonen (Beskowska saml., Sv. akad. arkiv) bär datum 12 april 1809 men är på baksidan påtecknat: »dat. d. 12, bekommit d. 13, besv. d. 24 april 1810». Att det senare året är det riktiga, framgår av innehållet, där Beskows (sonens) hemresa över den stundande påsken avhandlas. Påskdagen inföll 1809 den 2 april men 1810 den 22 april. Det ger alltså ingen upplysning om Beskows vistelseort 1809.

² Den på samma ställe anförda anekdoten om hur v. Hausswolff, då han red omkring i staden, togs för änkedrottningen, som var ute och bad för sin son, kan ha varit allmänt spridd. Den förekommer även i annan version i Malla Montgomery-Silverstolpes Memoarer 2, s. 159.

Fru Hedenberg förtjust.
Ville kyssa alla.

me väl även bidrog. Bland damer av »göda tonen», som mottogo ett glas för friheten, nämndes den av våra snillen särskilt av Nils v. Rosenstein så hyllade fru Hedenberg, oaktat den störtade monarken varit hennes tillbedjares lärjunge.

Något allmänt jubel omnämner sålunda den ursprungliga anteckningen icke, ej heller säges, att många unga kansliherrar varit invigda i konspirationen mot konungen.¹

Beskows uppfattning, att ett upplösningstillstånd varit rådande i staden efter den 13 mars, torde även härröra från Skogman.²

Om i ovan behandlade partiér av Beskows Levnadsminnen åtminstone enskildheter kunna återgå på ursprungliga egna intryck eller på en självständig muntlig tradition, synes däremot det åberopande av den samtida allmänna opinionen, som ofta återkommer, vara att anse endast såsom en framställningsform. De åsyftade partierna innehålla Beskows egna åsikter och hans kunskap om händelseförloppet vid den tidpunkt, då han skrev Levnadsminnen.³ När Beskow t. ex. säger, att man i Uppsala före den 13 mars »trodde sig veta», att en utskickad från Adlersparre besökt staden (s. 92), är uppgiften härom med säkerhet hämtad från C. A. Adlersparre, 1809 års revolution och dess män,⁴ där en redogörelse lämnas för kornetten Hamiltons besök å Adlersparres vägnar hos överste Hård och arkiater Afzelius i Uppsala. Såsom ytterligare exempel skall här endast undersökas den jämförelse mellan Adlercreutz och Adlersparre, som Beskow tillskriver folkopinionen (s. 95—98).

Kontrasteringen av den öppne och rättframme Adlercreutz, som endast genom omständigheternas makt blev tvingad att lägga hand på sin konung, mot den försiktige och beräknande Adlersparre är i litteraturen genomförd redan i Montgomerys Anmärkningar mot

¹ S. Carlsson har, s. 369, utan att taga ställning till den, anfört denna Beskows uppgift.

² Almanacksant. 7/10 1854, R. G:son Berg i Festskrift till Verner Söderberg, s. 154. — Det konkreta innehållet i notisen har Beskow tydligen ej velat utnyttja av hänsyn till de fyra namngivna höga ämbetsmännen. — Jfr N. Nilsson-Stjernquist, Ständerna, statsregleringen och förvaltningen (1946), s. 373.

³ Se förutom nedan behandlade ställen av Levnadsminnen t. ex. s. 120, 128, 183, 197 f.

⁴ C. A. Adlersparre 2, s. 41 f.

Adlersparres historiska handlingar från år 1831.¹ De omdömen och upplysningar om Adlersparre, som Beskow i sin jämförelse meddelar, framställer han som om de skulle härstamma från politiserandet i föräldrahemmet (s. 79 ff.). »Om honom [Adlersparre] utspriddes», att han egentligen blivit »lyft på hästen» av Anckarsvärd, »man jämförde» Adlercreutz' och Adlersparres berättelser om revolutionen, »man anmärkte även», att Adlercreutz' berättelse avgavs genast men Adlersparres först efter två år o. s. v.² Vad Beskow under denna form uttalar kan emellertid med ett obetydligt undantag föras tillbaka på tryckta uppgifter. Det antydda undantaget utgöres av ett påstående, som går tillbaka på ett långt senare muntligt meddelande till Beskow. Klandret mot Adlersparre för att han försummat uppgöra plan till konstitution, och anmärkningarna mot hans uppträdande i Stockholm, där han upprättade sitt väl bevakade högkvarter i Westmanska huset, hade sålunda varit huvudmotiv i Anckarswärds framställning i Politisk trosbekännelse.³ Båda dessa moment framdragas dessutom redan i Montgomerys stridsskrifter.⁴ Anckarsvärd är likaledes genom sina meddelanden till Montgomery orsak till den av Beskow här företrädde uppfattningen, att det egentligen var han, som förmått Adlersparre att ta initiativet till en resning och att Adlersparre under marschen genom landet hållit sig efter sina trupper.⁵ Den senare uppgiften, ytterligare kryddad genom tillägget, att Adlersparre varit beredd att avvika till Norge, om hans företag ej hade lyckats, har dock Beskow erhållit muntligen från presidenten S. Löfvenskjöld, som i egenskap av landshövding i Örebro blivit arresterad av Adlersparres trupper år 1809.⁶ Anckarsvärd skulle även enligt Montgomery ha uppgivit, att Adlersparre redan genom den beskickning till den norske överbefälhavaren, som avfärdades vid hans uppbrott mot Stockholm, hade erbjudit den svenska kronan

¹ Montgomery, Anmärkningar i anledning af de, under loppet af år 1830, utkomna: Handlingar rörande Sweriges . . . historia 2 (1831), s. 6, 7; jfr även [E. G. v. Döbeln], Några anteckningar om och af general von Döbeln 2 (1865), s. 235 ff.

² Berättelserna tryckta i Historisk tafla 3, bilagor, s. 97, 129. Adlercreutz' ber. är dat. 10/7, 1809, Adlersparres 10/12 1810.

³ Anckarsvärd, s. 11 ff., 34, 40 ff. Jfr Björnstjerna, Anteckningar 2, s. 70; B. Sjövall, s. 61, 64.

⁴ Montgomery, Anmärkningar . . . 2, s. 8, 12.

⁵ Montgomery, Anmärkningar öfver och upplysningar i anledning af Handlingar rörande Sweriges . . . historia . . . VII:de delen (1832), s. 27, 33; Anckarsvärd, s. 6 f. Jfr S. Carlsson, s. 296.

⁶ »Besökte exc. Löfvenskjöld, som berättade, att Adlersparre skickat västra armén framför sig och ej vågade sig till Sthlm utan låg i Örebro med en livvakt av 24 husarer (varav ett par följde, då han for på visit) och ämnade rymma till Norge om företaget ej lyckats. Först då Anckarsvärd och Schenström(?) kommo med tidningen, att G. A. var tagen, lämnade han Örebro.» Beskows almanacksanteckningar 17/5 1845, KB. — Jfr i föreg. not anförda arbete av Montgomery, s. 33.

till Christian August.¹ Uppgiften att Adlercreutz förhindrat alla tilltänkta arresteringar av Gustav Adolfs medarbetare, vilken Beskow framdrar såsom kontrast mot Adlersparres skuggrädsla, återfinnes i den s. k. Ehrenheims berättelse om statsvälvningen, som publicerats av Adlersparre i tredje delen av hans Handlingar rörande Sveriges historia.²

Lika tydligt som Beskows ovilja mot Adlersparre här framträder, lika tydlig är hans strävan att framhålla Adlercreutz' popularitet. Bl. a. åberopar han en uppgift, att t. o. m. Gustav Adolf ännu efter avsättningen skulle ha givit uttryck åt den största uppskattning av Adlercreutz. Uppgiften kan återföras på en almanacksanteckning från så sen tid som den förste januari 1857.

Beskows almanacksant.,

1/1 1857, KB.

»Röök [d. v. s. hovintendenten L. J. von Röök] sett G. A. i Thun 1810. Han undrade blott på Adlercreutz, som var en så hederlig karl.

Levnadsminnen, s. 96.

»... själve Gustaf Adolf, ur vars hand han ryckte värjan och därmed spiran, hyste till honom intet agg, utan kallade honom den ende hederlige mannen i hela revolutionspartiet. Detta senare är mig försäkrat av en bland mina gamla, ännu levande vänner, som vistades med Gustaf Adolf i Thun år 1810, och för vilken tillgivna tjänare, *då* hans enda sällskap, han dagligen talade om sitt olyckliga slut som regent».

Naturligtvis är det sannolikt, att Beskow, då han utredigerade Levnadsminnen, haft sitt samtal med Röök i livligt minne och erinrat sig åtskilligt utöver vad den korta anteckningen i almanackan antyder. Denna senare måste likväl med hänsyn till att den tillkommit under mer omedelbart intryck av samtalet och att den sannolikt spontant nedskrivits utan annan avsikt än att bevara minnet av vad som sagts, anses bättre ge uttryck åt den verkliga innebörden av de meddelanden, Beskow erhållit från Röök. Även om man tar i betraktande

¹ Montgomery, *ibid.*, s. 29.

² [G. Adlersparre], *Handlingar rör. Sveriges ... hist.* 3 (1830), s. 169 f.

svårigheten att i en nödtvunget kortfattad anteckning uppnå exakt-
het, förefaller det likväl föga förtroendeingivande, att den besvikelse
från Gustav Adolfs sida över Adlercreutz' handlingssätt, som rätt
tydligt tycks tala ur kalenderanteckningen, förbytts i sin motsats i
texten till Levnadsminnen. Det flyktiga sammanträffande mellan
Gustav Adolf och Röök, som Beskows ursprungliga ordalag ge intryck
av, har vidare i Levnadsminnen framställts såsom en nära och lång-
varig samvaro.¹

Detta är icke något ensamstående exempel på skiljaktigheter
mellan olika nedteckningar av Beskow, där man tycker sig skönja,
att den för offentligheten avsedda versionen givits en apologetisk
tendens. Redan den karakteristik av akademkanslern Axel von Fer-
sen, som han inspränger i sin skildring av uppsalaförhållandena,
lämnar ett exempel härpå. Det är återigen ett yttrande av hovinten-
denten von Röök, som Beskow återger:

von Röök 18/5 1851.

»F. stötte genom sin hög-
dragenhet

och genom att låta folk vänta
på företräde i flera timmar.
Röök 'hade en gång varit där,
då en mängd väntade 3 timmar,
under det man hörde, huru F.
roade sig med att spela valser
på sitt klavér».²

Levnadsminnen, s. 61.

»Jag påminner mig aldrig hava
hört mot honom någon annan
anmärkning, än att han 'var
'förnäm' och även detta med
tillägg, att det var honom till
den grad medfött och naturligt,
att han ej kunde vara annor-
lunda.

Audienssökande fingo vänta i
timal i hans förmak —».

Den urskuldande frasen, att Fersens förnämhet var honom med-
född och naturlig, är alltså tillagd av Beskow, men det konkreta
exemplet, varmed Röök stöder sin utsago, är uteslutet.

Huru gentemot Hans Järta denna Beskows apologetiskt välvilliga

¹ Om Röök se A. Ahnfelt, *Ur svenska hovets och aristokratiens lif 1* (1880), s. 3 ff.; där brottstycken av hans självbiografiska anteckningar äro utgivna i bearbetning.

² Anteckning av Beskow på ovan s. 18, not 2, omnämnt löst dagboksblad i vol. »Resanteckningar» etc., Beskowska saml., Sv. akad. arkiv.

tendens tagit sig uttryck vid framställningen av förspelet till statskuppen den 13 mars, har ovan omtalats. Även i fortsättningen kommer Beskows strävan att framhålla Järtas förtjänster i viss konflikt med hans allmänna sympatier. Det är sålunda tydligt, att Beskow i vissa partier av Levnadsminnen ger uttryck åt gustavianska åsikter i tronföljdsfrågan (s. 155 ff., 159). Hur denna tendens skulle kunna förklaras, skall här ej närmare utredas, men den korresponderar uppenbarligen med Beskows motvilja mot Georg Adlersparre. Dennes verksamhet för att utesluta den gustavianska ätten från tronföljden omtalas sålunda med starkt ogillande. Man skulle då tro, att Beskow skulle försöka undertrycka eller bortförklara de tecken, som tydde på att även Järta hyst samma åsikter i denna fråga. Så är emellertid icke fallet. Tvärtom citerar han (s. 145 f.) med gillande ett anonymt utfall i arkaiserande stil i *Dagligt Allehanda* i december 1809 mot en av det gustavianska partiets huvudmän, Jakob de la Gardie, och tillskriver Järta författarskapet härav.¹ Likaså anför han (s. 146 f.) i berömande ordalag ett brottstycke ur ett av amiral Rudolf Cederström hållet, ytterst skarpt riksdagsanförande, riktat mot gustavianerna, och antyder, att detta skrivits av Järta.² Det är visserligen sant, att dessa båda angrepp mot gustavianerna ägt rum vid en tidpunkt, då tronföljdsfrågan för länge sedan var avgjord och då det var tämligen oklart på vad sätt gustavianerna ville befrämja sitt egentliga mål, men det måste dock ha varit Beskow bekant, att just dessa kretsar delade hans på andra ställen ådagalagda sympatier för prins Gustavs tronkandidatur. Konsekvensen i Beskows framställning sträcker sig icke därefter, att han har sökt överbygga den motsättning mellan olika partier av Levnadsminnen, som här träder fram.

Beskows antydning om att Cederströms tal författats av Järta har i regel godtagits i litteraturen.³ Den vinner stöd av olika omständigheter, bl. a. av en samtida biljett från Lagerheim till Järta, och man har antagit, att Beskow har sin uppgift direkt från Järta. Det visar sig emellertid, att Beskow, då han gjorde sina anteckningar till femte delen av Schinkel-Bergmans *Minnen* ej hade full visshet om

¹ *Dagligt Allehanda* 1809, n. 296 (20/12). — Beskow gör dock en karakteristisk utslutning: »Blifwer honom anförtrordt att föra sin Konungs och Herres talan inför Folket, bör han thet giöra med redlighet och icke söka kränka thet sednares rätt för att giöra sig behagelig hos then förre.»

² Citatet är, såsom visas av de inskjutna parenteserna, i *Levnadsminnen* gjort efter Schinkel-Bergman 5, s. 142, not 10.

³ Thomson, *Grundskatterna* (1923), s. 294; E. Fahlbeck i *Statsvetenskaplig tidskrift* 1929, s. 120; A. Jansson, *Försvarsfrågan* (1935), s. 478. — Beskow jämför Cederströms vältalighet med Ciceros mot Catilina. Samma jämförelse återkommer i ett brev 12/12 1809 från Schering Rosenhane till Sofia Jennings. B. Sjövall, s. 357.

vem som var författaren till detta anförande. Det heter här: »Regeringens bästa talare [vid 1809—10 års riksdag] voro Mannerheim, bröderna Silfverstolpe, A. G. Mörner och — mirabile dictu — amiral Rolf Cederström, som . . . då hade ypperliga anförenden, som det troddes sammansatta av Silfverstolparna, H. Järta o. s. v.» Härefter citeras såsom särskilt anmärkningsvärt det ifrågavarande talet av Cederström. Det synes sålunda stå klart, att Beskow icke av Järta erhållit något meddelande om författarskapet till talet. Ordalagen i Levnadsminnen synas antyda en slutsats av Beskow på grundval av talets stilisering. En strävan att giva Järta äran av författarskapet till det uppmärksammade anförandet måste likaså ha varit en bidragande orsak till Beskows ställningstagande i denna fråga.

Beskow ger naturligtvis — i god samklang med sin samtid — Järta äran även av 1809 års regeringsform. »Därmed betalade han sitt deltagande i revolutionen och sin skuld till fäderneslandet» (s. 142). I överdrivet nit för Järtas berömmelse påstår Beskow t. o. m., att regeringsformen går tillbaka på ett förslag, som Järta redan vid en av de sammansvurnas överläggningar före den 8 februari kunde draga upp ur stövelskafvet (s. 168). Påståendet, som torde vara en ren konstruktion, har icke stått sig inför modern forskning.¹ Själva uppgiften, att Järta vid detta tillfälle kunnat förete ett konstitutionsutkast, kan härstamma från C. A. Adlersparre, vilken säger sig ha erhållit den från »en deltagare i februarikonspirationen».²

Det är emellertid betecknande, att Beskow vill fritaga Järta från att ha infört i regeringsformen vissa bestämmelser, som han tydligen icke ansåg vara hedrande för upphovsmannen. »Nyskapelser tillades, som han [d. v. s. Järta] ej gillade. Däribland voro justitieombudsmannaskapet och opinionsnämnden» (s. 143). Justitieombudsmannaämbetet säger sig Beskow vid ett tillfälle ha diskuterat med Järta, vilken skulle ha uppgivit, att befattningen var »en eftergift åt Mannerheim, som önskade den såsom ett slags 'moderator' emellan konung och folk». Om opinionsnämnden uppger Beskow, att den tillskapats »till förekommande av falhet inom högsta domstolen, varav man trott sig skönja spår hos en av ledamöterna under Gustaf Adolfs tid».

Att Järta skulle ha påstått, att Mannerheim tagit initiativet till justitieombudsmannabefattningen är ytterst tvivelaktigt, då Järta i annat sammanhang synes ha velat tillskriva sig äran av denna.³

¹ Brusewitz, Studier öfver 1809 års författningskris (1917), s. 22.

² C. A. Adlersparre 2, s. 172. Jfr även Schinkel-Bergman 4, s. 405.

³ Påvisat av H. Forssell i inledningen till Hans Järtas Valda skrifter 1 (1882) s. XXXI; N. Alexanderson i Sveriges riksdag 16 (1935), s. 15; N. Höjer i HT 1910, s. 96.

I stället är det sannolikt, att Beskow här endast omskrivit och utsmyckat den i vida kretsar gängse uppfattningen, att ämbetet inrättats såsom belöning åt Mannerheim.¹ Beträffande opinionsnämnden kan Beskows uppgift återföras på ett muntligt meddelande av expeditionssekreteraren C. W. Riben, ofullständigt och ej fullt exakt återgivet. »Frågan om opinionsnämnden hade riddarhussekret:n Silfverstolpe väckt i konstitutionsutskottet efter ett samtal om korruption hos ett par dåvarande ledamöter av högsta domstolen, Låstbom och baron v. Köhler.» Riben skulle ha hört detta av Wetterstedt.²

Det faller lätt i ögonen, att dessa båda stadganden om justitieombudsmannaämbetet och om opinionsnämnden tillhöra dem, som konstituera riksdagens kontrollmakt. Orsaken till att Beskow är angelägen att befria Järta från ansvaret för dem är tydligen, att de varit misshagliga i de konservativa ämbetsmänna- och hovkretsar, som omgivit Karl XIV Johan och till vilka Beskow beundrande anslutit sig. Beskow an knyter till partibenämningarna »gubbar» och »friska viljor» (s. 73, 183), som varit gängse under Karl Johans senare regering, och anser sig själv tillhöra »gubbarnas» parti. Enligt Crusenstolpe kommo dessa benämningar i bruk vid 1834—1835 års riksdag.³ »Gubbarna» ville helst icke se några förändringar eller reformer i rikets styrelse vidtagna, d. v. s. de accepterade fullt »allena-styrandet», »kabinettspolitiken» etc., som oppositionen vände sig emot. Crusenstolpes uppräknig av dem, som ansågos tillhöra »gubbarna», visar stor överensstämmelse med Beskows uppräknig av sina »gynnare och bekanta» från mannaåren (s. 83). Opinionsnämnden var förhatlig för Karl XIV Johan och han sökte vid flera tillfällen avskaffa den.⁴ Justitieombudsmannaämbetet framstod för konungen redan från början såsom en orimlighet på grund av dess fristående ställning i förhållande till konungamakten.⁵

Det förtjänar i detta sammanhang framhållas, att Beskow även påpekar, att Järta ej hade någon del i »vår vidunderliga tryckfrihetsförrordning» (s. 144). Sambandet med Beskows senare kamp mot oppositionspressen är här uppenbart.⁶

¹ N. Alexanderson i Sveriges riksdag 16, s. 54. Jfr Björnstjerna, Anteckningar 2, s. 122.

² Beskows almanacksant. 29/2, 1850, KB. Om opinionsnämndens tillkomst se Brusewitz i Sveriges riksdag 15 (1938), s. 557 f.

³ Crusenstolpe, De frånvarande (1837), s. 53.

⁴ Brusewitz i Sveriges riksdag 15, s. 563 f.

⁵ N. Alexanderson i Sveriges riksdag 16, s. 66. — En god provkarta på grundlagsbestämmelser, som voro förhatliga för den konservativa opinionen, lämnar Björnstjerna, Anteckningar 2, s. 120 ff., där f. ö. grundlagsverket i dess helhet förklenas.

⁶ Om stämningen mot tryckfrihetsförrordningen vittnar bl. a. en anteckning av Beskow från något senare tid, som återger ett yttrande av konung Oskar I: »Trodde

Inom samma ram faller även Beskows påstående, att motstånd från början rests mot en annan förhatlig bestämmelse, nämligen den om riksdagens revisorer. I detta fall skulle motståndet dock icke ha kommit från Järta utan från Karl XIII (s. 168). Uppgiften återgår på samma meddelande av expeditionssekreteraren Riben, som ovan citerats:

Beskows almanacksant.

²⁶/₂ 1850, KB.

Riben hört av Wetterstedt, att H. Järta var upphovsman till r. ständers revisorers sammankallande, vilken åtgärd C. XIII svor på att han aldrig skulle sanktionera.

»Då skola ständerna göra med mig, som med min sal. far», sade han.

Levnadsminnen, s. 168 f.

Riksföreståndaren antog utan svårighet förslaget [till RF], med undantag av — enligt vad Wetterstedt berättat — den enda punkten om rikets ständers *revisorer*. Det var med yttersta möda och efter många fruktlösa övertalningsförsök, som man lyckades erhålla hans samtycke därtill. »Inga revisorer!» . . . ropade han. »Ständerna skola eljest göra med mig, som med min far!»

I detta fall kunde Beskow sålunda icke fritaga Järta från ansvar. Däremot har han råkat hänföra bestämmelserna om revisorer till regeringsformen i stället för till riksdagsordningen, där de i verkligheten förekomma. De återgivna ryktena om motstånd från konungen personligen mot revisionsbestämmelserna och om medverkan från Järtas sida vid deras tillkomst sakna ej intresse. Järta hade vid 1809—10 års riksdag genom det s. k. Korsbergerska memorialet verkat för en inskränkning i revisorernas granskningsrätt mellan riksdagarna. Han hade däremot, sedan det ursprungliga förslaget till riksdagsordning i denna punkt modifierats, genom en framställning till konungen påskyndat det av riksdagen slutligen antagna lagförslagets godkännande. Vid den konselj, där detta skedde, var Wetterstedt närvarande såsom hovkansler.¹ Wetterstedt har senare uppträtt

säkerhetsakten kunnat äga bestånd om G. IV A. ej varit rent galen. Riddarh. sekret. Silfverstolpe hade i tryckfrihetsförordningen visat sig antingen det största nöt som gått på två ben eller den mest beräkande revolutionär. Beskows dagboksant. på helark ⁷/₅ 1850 i vol. I. b. 25: 1, KB (jfr ovan s. 18). I Manderströms avskrift återgives även detta yttrande ehuru i annan formulering. Beskows almanacksant. (I. b. 26), KB. — Den 2 april 1856 berörde Oskar I likaledes ämnet: »Man kunde ej undvara tryckfrihet men med en förnuftig lag. Silfverstolpe borde skämmas i andra världen». Beskows almanacksant., KB.

¹ Se E. Fahlbeck i Statsvetenskaplig tidskrift 1929, s. 108 ff.; Hesselén i Sveriges riksdag 16, s. 247 ff.

såsom en av de främsta talesmännen mot de förslag till utvidgad revision, som vid senare riksdagar framfördes.¹

Sättet för traderingen av denna uppgift sådant det framträder i almanacksanteckningen med expeditionssekreteraren Riben såsom förmedlare är emellertid ytterligare ett tecken på att Beskow knappast i den utsträckning han gärna velat låta påskina haft direkt information från Järta och Wetterstedt om 1809 års händelser. Att Beskow stått i nära beröring med Järta under dennes livstid visar hans brevväxling med denne. Framställningen i Levnadsminnen visar, att Beskow är stolt över denna vänskapsförbindelse och att han i gengäld gärna har velat framställa Järtas historiska insatser i en fråga sin egen synpunkt så gynnsam dager som möjligt.

Beskows behandling av Wetterstedt i Levnadsminnen är minst lika välvillig som hans behandling av Järta, ehuru givetvis mer kortfattad, då Wetterstedt ju icke såsom Järta spelat en framträdande roll i revolutionshändelserna. Välbekant är Beskows relation av sitt samtal med Wetterstedt på dennes dödsbädd angående hans och Lagerbjelkes ställning till konspirationerna mot Gustav IV Adolf.² En jämförelse med Beskows manuskript Historiska anteckningar rörande Gustaf IV Adolfs tid visar, att relationen i Levnadsminnen är sammanfogad av beståndsdelar från två, på olika ställen i detta manuskript upptecknade samtal med Wetterstedt. Det ena av dessa samtal, som avhandlade huvudsakligen Lagerbjelke, skulle även enligt Historiska anteckningar rörande Gustaf IV Adolfs tid ha ägt rum under Wetterstedts sista sjukdom. Vid det andra, som berörde Wetterstedts egen ställning, säges här däremot intet om tidpunkt eller yttre omständigheter.

Hur sammanfogningen utförts, framgår av nedanstående parallella återgivning.

*Historiska anteckningar rörande
Gustaf IV Adolfs tid.*

Ark 26

Vid ett besök hos H. E. greve af Wetterstedt under hans sista sjukdom föreföll följande lilla samtal.

Levnadsminnen, s. 99 ff.

Till minnena av den 13 mars må anföras följande yttranden av Wetterstedt, ehuru fällda långt senare. Då han låg på sitt yttersta, sändes jag av Svenska akademien såsom dess d. v. kansler för att efterfråga hans hälsotillstånd och uttrycka

¹ Hesselén i Sveriges riksdag 16, s. 245, 313.

² S. Carlsson, s. 274, 318.

akademiens deltagande. Kam-
martjänaren sade, att excellen-
sen enligt läkarnas föreskrift ej
finge emottaga någon och att
man väntade hans snara utslock-
nande. Då jag kommit ned på
gatan, skyndade en betjänt efter
mig för att bedja mig komma
upp till excellensen. Hans an-
blick var, som Hamlet uttrycker
sig, skuggan av en skugga. Av
det jordiska fanns intet; endast
själ, blick och röst levde kvar.
Sedan jag framfört mitt uppdrag,
som han besvarade med en
rörande avskedshälsning till aka-
demien och därvarande vänner,
bad han mig sitta ned och in-
ledde följande samtal:

W. Under min långa sjukdom
har jag haft tillfälle till många
betraktelser, många anledningar
att tacka Försynen för dess
oräkneliga nådebevis. Särskilt
tackar jag Gud av innersta
hjärta, att jag ingen del ägde i
den 13 mars. Företaget lyckades
över allt förutseende, över all
förhoppning; vi äro så lyckliga,
som vi kunna önska; men jag är
ändå glad att jag ingen del hade
i dåvarande anläggningar.

Jag. Men hade det varit möj-
ligt, eders excellens, att på annat
sätt rädda fäderneslandet?

W. Jag bestrider ej nödvän-
digheten, men jag tackar Gud,
att jag icke varit verktyg för
dess utförande. Det var en be-
synnerlig konspiration. I hela
Sverige funnos sannolikt ej flera

Ark 34

Han [Wetterstedt] sade en
gång, då han talade med mig
om 1809 års revolution: »Det
var en besynnerlig revolution,

som alla i Sverige voro medvetande om med undantag av tre: Konungen, Ehrenheim och jag.» »Excellensen Rosenblad även?» inföll jag frågande. »Han också!» svarade Wetterstedt, tilläggande med ett smålöje: »Det har jag sagt hans excellens själv». I vad mån Rosenblad var medvetande därom, nämnde han icke och jag ansåg mig icke tillständigt att fråga vidare.

Ark 26 (forts.)

Han. Har herrn nyligen sett excellensen Lagerbjelke?

Jag. Ja, för ett par dagar sedan.

Han. Man säger, att han är sysselsatt med sina memoarer. Har herrn sett dem?

Jag. Hans excellens har haft den godheten att läsa stycken därav för mig.

Han. Jag vore nyfiken att höra, huru han med sin stora talang lyckats förklara sin ställning den 13 mars, då han ville vara på en gång i konungens förmak och i hertigens smårum, där han var särdeles förtrogen. Jag skaffade honom med stor möda audiens den 12 mars hos Gustaf Adolf, då han begärde presidentsplatsen i kammarrätten med Adlersparres proklamation på fickan.

än tre, som ej visste därav, och dessa voro kungen, Ehrenheim och jag. Alla andra voro, mer eller mindre, medvetande — även Ugglas och själve Rosenblad — ja, det har jag sagt hans excellens själv. — Vad gör Lagerbjelke?

Jag. Han skriver sina memoarer.

W. De bliva säkert intressanta. Har min vän sett något därav?

Jag. Han har haft den godheten att läsa dem för mig.

W. Hur långt har han hunnit?

Jag. Till frågan om Pommerns försäljning.

W. Icke längre? Jag vore i synnerhet nyfiken att höra, vad han ämnar säga om den 13 mars. Jag skaffade honom företräde hos Gustaf Adolf dagen förut, då han begärde presidentsplatsen i kammarrätten efter Låstbom med Adlersparres proklamation i fickan. Han har en stor förmåga, men jag ville väl se, huru han förklarar sina uppvaktningar hos kungen, med de hemliga överläggningarna i hertigens smårum. Man såg besynnerliga saker.

Sedan började han tala om sin

oförgätliga maka (vars pelis han lagt över sig, för att liksom äga en ständig närvaro av henne), och fällde tårar. Följande dagen gick han att återse henne.

Jag har flera gånger i tankarna återkallat detta samtal. Det har förekommit mig, såsom ville han ännu i sista stunden äga ett vittne, huru främmande han varit för revolutionen, ty han skattade, såsom sig borde, en obefläckad ämbetsmannatrohet och skuldfrihet från alla hemliga stämplingar.

Återgivningen är sålunda i det tidigare manuskriptet mycket mer koncentrerad än i Levnadsminnen, där Beskow utnyttjat motivet med den döende Wetterstedt i betydligt högre grad än tidigare. Kärnpunkterna äro emellertid i huvudsak lika framställda. Den mest frapperande avvikelserna är, att även Ugglas kommit att bli uttryckligen nämnd jämte Rosenblad såsom medveten om revolutionsförberedelserna. Genom hopkopplingen av de båda samtalen har emellertid Beskow uppnått en förstärkning av sin tendens. Wetterstedts svekfria uppträdande framstår skarpt gentemot Lagerbjelkes intriger. Och detta betonas ytterligare genom de i det sista citerade stycket tillagda reflexionerna. Att Wetterstedt själv genom sina yttranden till Beskow varit upphovsman till denna tendens, kan knappast betvivlas, men att Beskow skärpt den, är uppenbart. Vad Wetterstedts yttranden för övrigt kunna ha inneburit, är i avsaknad av mer ursprungliga anteckningar av Beskow omöjligt att avgöra.¹ Lagerbjelkes energiska avståndstagande i sina självbiografiska anteckningar från att ha varit inblandad i eller medveten om statskuppen den 13 mars ger emellertid en antydning om att ämnet under Karl XIV Johans regeringstid kan ha varit ömtåligt.²

Gemensamt för Wetterstedt och Lagerbjelke var, att de båda

¹ Jfr Wedberg, Konungens högsta domstol 1789—1809 (1922), s. 396.

² »M. de L. habitait donc sa terre lors des événements en mars de cette année. Il n'eut aucune connaissance, ni de l'entreprise de M. le comte d'Adlersparre, ni de celle de M. le comte d'Adlercreutz; et quels qu'en aient été, par le concours de la Providence, les heureux résultats, il ne pense pas qu'il y ait eu du démerite dans sa passivité.» Lagerbjelke, Notice biographique (1867), s. 37.

under Gustav IV Adolfs tid innehåft förtroendeposter men att de likväl av den nya regimen genast tagits i anspråk och erhållit befordran. Detta gjorde naturligtvis, att den misstanken låg nära till hands, att det ej varit så alldeles helt med deras trohet mot Gustav Adolf. Förhållandet var detsamma med Rosenblad, åt vilken Beskow likaledes ägnar några sidor av sin bok (s. 103—108). Beskow betonar här starkt hans administrativa skicklighet, vilken gjorde, att Rosenblad framstod såsom outhärlig för vilken regim det vara månede. I Historiska anteckningar rörande Gustaf IV Adolfs tid hade Beskow dock framhållit ett annat skäl till att Rosenblad bibehölls, nämligen att denne stod i gott förhållande till två av de nya ledande männen, Adlersparre och von Platen (ark 4, 38). Till sin skildring av Rosenblads åtgöranden den 13 mars har Beskow begagnat dennes efterlämnade självbiografi,¹ dock utan att antyda, att uppgifterna härröra från Rosenblad själv. Även Rosenblads berättelse bygger på motivet, att han iakttagit en korrekt hållning gentemot sin gamla överhet, medan däremot andra brustit i detta hänseende. Till jämförelse meddelas här nedan Beskows och Rosenblads motsvarande skildringar:

Mathias Rosenblads autobiografi, KB.

[Då Rosenblad kom upp på slottet med bankofullmäktiges besked] mötte jag i övre matsalen greve Måns Stenbock, som aretterade mig, då jag var på vägen att ingå garderobsvägen i konungens rum med det yttrande: att revolution skett och att konungen vore av generalitetet arresterad. Uti den förbindelse, vari jag stod med k[onungen], ansåg jag icke för mig värdigt att visa mig tjänstfärdig utan sedan jag gått ned i mag. Utters boklåda och förbudit utdelandet av den redan

Levnadsminnen, s. 104.

Man tog för avgjort, att han skulle avskedas, ja förvisas från staden om ej landet. Då han revolutionsdagen på morgonen, efter frambärande av konungens befallning till bankofullmäktige, infunnit sig på slottet och av greve Måns Stenbock hört att konungen var fängslad

gick han ned till Utters boklåda för att förbjuda utdelningen av kungörelsen mot västra armén

¹ Mathias Rosenblads autobiografi med bilagor, sign. I. r. 8, KB. — Jfr S. Carlsson, s. 360.

tryckta kungörelsen emot upp-
roret och tillskrivit fru Fougt
att icke utgiva något exemplar
av samma kungörelse, vilken
kunnat åstadkomma oro och
rörelse bland folket, gick jag
upp på mitt ämbetsrum att
avbida om och vad av hertig
Karl, som antagit rikets sty-
relse, kunde av mig äskas. Det
dröjde ej länge, förrän jag blev
av riksföreståndaren uppkallad
och på det nådigaste emottagen
med tillfrågan, om jag i dessa
brydsamma omständigheter ville
tjäna fäderneslandet och honom
lika nitiskt och troget, som jag
gjort under hans regentskap,
vilket jag försäkrade. Det var
då lärorikt att se, huru de, som
varit högst i favören hos f. d.
konungen, såsom gr. Ugglas,
baron Zibet, Tibell och hovm.
de Besche, trängde sig om att
göra riksföreståndaren sin cour.

och begav sig därefter upp på
sitt ämbetsrum på Myntet för
att avvakta händelsernas utveck-
ling. Han stängde in sig i sitt
rum, talade med ingen, och
hans underordnade trodde, att
han väntade bli arresterad.
Klockan omkring 1 kom en
hertigens drabant för att upp-
kalla honom till riksförestån-
daren. »Detta är av Gud, mina
herrar», sade han, under det han
satte hatten på sig och gick.
Man trodde dock att han blott
var efterskickad för att lämna
några upplysningar.

Beskow har som synes understrukit det dramatiska i situationen
genom att poängtera risken för att Rosenblad skulle kunna bli arre-
sterad.¹

Bernhard von Beskows Levnadsminnen blevo aldrig, vad Fryxell
främst föreställde sig, då han först hörde talas om Beskows planer
(ovan s. 4 f.). De blevo aldrig en framställning av Karl XIV Johans
regering, som inför eftervärlden kunde utgöra en motvikt mot oppo-
sitionens hårda bedömning av denna, ej heller ett historiskt mot-
stycke till Beskows polemiska angrepp mot oppositionspressen från

¹ Beskow har ytterligare utnyttjat Rosenblads autobiografi i sin avslutande karak-
teristik av Gustav IV Adolf till följande uppgifter: s. 286 att Gustav Adolf under fred-
liga förhållanden skulle ha undgått klander och att de inre ärendenas skötsel gick som
ett urverk; s. 289 att Ugglas var förvaltare av konungens handkassa; s. 293 ang. de två
lådorna i Gustav Adolfs huvud; s. 294 livmedikus Dalbergs föreskrift, att konungen
som barn skulle ha fötterna blottade.

1840-talets första år. I stället kommo de att röra sig om händelser, som lågo mer fjärran från Beskows direkta erfarenhet.

Till den föreliggande delen av Levnadsminnen har Beskow, såsom ovan framhållits, väl utnyttjat den tidigare utkomna litteraturen. Ett par fall, då han även anlitat otryckta handskrifter, ha likaså ovan framdragits. Av större intresse måste emellertid de muntliga meddelanden vara, som Beskow kunnat indraga i sin framställning. Hade Beskow fått tillfälle att föra sina Levnadsminnen längre fram i tiden, talar all sannolikhet för att sådana muntliga meddelanden skulle ha kommit att proportionsvis mer giva prägel åt boken. Det kan ur denna synpunkt måhända beklagas, att Levnadsminnena ej blivit fortsatta.

Emellertid uppvisar Beskows utnyttjande av sitt material sådana brister, att värdet av en fortsättning starkt skulle ha nedsatts. Delvis bero de konstaterade bristerna i den fullbordade delen på brådskan vid manuskriptets utarbetande. Delvis bero de även på en strävan att göra boken läsvärd och intressant, som kommit Beskow att tillspetsa den dramatiska effekten i vad han hade att meddela, och att godtyckligt utbygga detta. Beskows benägenhet att ingiva läsaren överdrivna föreställningar om sina direkta informationer har även ovan exemplifierats liksom hans välvilliga framställning av vissa handlande personer. På grund av Beskows framställningssätt, då han ibland anger, vad han stöder sig på, men vanligtvis underlåter detta, föreligger dessutom stor svårighet att bedöma vad som verkligen ligger bakom hans uttalanden. På grund av dessa omständigheter är det ur historieforskningens synpunkt snarare att beklaga att en mer omfattande serie minnesanteckningar av Beskow i ursprungligt skick icke blivit bevarade till eftervärlden.

Bernhard von Beskows Lebenserinnerungen.

Von Folke Sleman.

Die Lebenserinnerungen des schwedischen Schriftstellers und Hofmarschalls Bernhard von Beskow (1796—1868) wurden erst nach seinem Tode herausgegeben (1870). Seine nachgelassene Handschrift war bis 1809 geführt. Sie scheint unter dem Einfluss vor allem von dem bekannten Historiker Anders Fryxell ausgearbeitet zu sein und war 1857 fertig. Ein Hauptproblem ist, in welchen Masse die direkten Erinnerungen von seinen Jugendheim in den sein politischen Teilen bewahrt sind. Die Arbeit beruht mehr auf gedruckten Quellen als auf eigenen Aufzeichnungen. In der Beurteilung von Männern wie Adlercreutz, Adlersparre, Järta, Wetterstedt und Rosenblad merkt man deutlich die Sympathien des erwachsenen Mannes.

Om marsken Torgils Knutssons släktförhållanden.

Ett meddelande.

Av **Sven Axelson.**

I sept. 1949 ventilerades å licentiatseminariet vid Stockholms högskola en av mig skriven otryckt uppsats »Om Torgils Knutssons härstamning och ställning i förmyndarregeringen». Någon undersökning av marsken Torgils Knutssons börd och förfäder hade ej tidigare gjorts av historieforskarna, ej ens av K. H. Karlsson,¹ varför jag i min uppsats gjorde ett försök att lösa ifrågasvarande problem. Härvid använde jag mig av en del otryckt material, nämligen utdrag ur släktböcker från 1500- och 1600-talet av Rasmus Ludvigsson, Peder Månsson Utter, Jonas Bure och Johan Peringskiöld.² Detta material finnes endast tillgängligt på Riksarkivet och har icke tidigare publicerats. I december 1949 publicerade fil. stud. Ch. von Warnstedt i Släkthistorisk Tidskrift en uppsats »Riksmarsken Torgils Knutssons släktförhållanden».³ En jämförelse mellan Warnstedts och mitt ovan nämnda arbete utvisar, att denne utan att på Riksarkivet ha tagit del av de mig i not 2 anförda genealogicavolymerna och utan att ha hänvisat till min uppsats använt sig av min utredning om släktböckernas uppfattning om Torgils Knutssons härkomst samt de hänvisningar jag gjort i noter till detta otryckta material.⁴ Vid en undersökning av Riksarkivets register över sina rekvisitioner har det nämligen konstaterats, att Warnstedt, som var närvarande vid det seminariesammanträde, då min uppsats

¹ K. H. Karlsson, Folkungaätten i SAT 1 (1879—88), s. 234.

² Riksarkivets samling Genealogica 21, f. 34 (Rasmus Ludvigssons släktbok); dito saml. Genealogica 41, f. 4 f. (Utters Collectanea genealogica); Riksarkivets ovan anförda samling 50, f. 89, 128, 140 (Jonas Bures släktbok); dito saml. 74, f. 81, 86 (Peringskiölds Rådslängd); dito saml. 69, f. 25, 35 (Peringskiöld, Jarlar och Riksföreståndare).

³ Warnstedt, a. a. i Släkthistorisk Tidskrift 1: 3—4 1949, s. 66 ff.

⁴ Warnstedt, a. a., s. 66 med noter 5, 6, 7, 8, 9, 10, s. 84 not 75; Axelson, a. a. (ex. finnes tillgängligt å Riksarkivet), s. 1 med not 4, s. 2. med noter 1, 4, s. 8 med not 7. — Warnstedts påpekande (a. a., s. 66 not 7), att Birger Brosas son Filip jarl stupade vid Acri i Norge år 1201 i stället för 1200 är värdelöst, då han ej anför något som helst bevis därför. Se Sverris Saga, ed. G. Indrebø (1920), s. 170; Islandske Annaler, ed. G. Storm (1888), s. 121, 614; Flateyjarbok 111, ed. G. Vigfusson o C. R. Unger (1868), s. 521; P. A. Munch, Det norske Folks Historie 111: 1 (1857), s. 360.

framlades, ej lånat något i Riksarkivet under 1948 och 1949 samt ej heller tidigare rekvirerat fram förut omnämnda släktböcker.

Warnstedt, som i sitt arbete ej ens nämnt, att jag skrivit en uppsats om Torgils Knutssons härstamning, synes även för sin framställning av marskens släktförhållanden ha utnyttjat tryckt material, som jag använt mig av. Sålunda har jag i min uppsats påpekat ett av den historiska forskningen egendomligt nog förbisett faktum beträffande Torgils Knutsson, nämligen att denne av Ericus Olai upp-gives vara drots 1290.¹

Warnstedt, som omtalar detta i sin uppsats, uppger ej, trots kännedom om saken, att jag tidigare påvisat det anmärkningsvärda förhållandet, att Torgils Knutsson innehaft drotsvärdigheten vid tidpunkten för Magnus Birgerssons död² utan hänvisar endast till

¹ SRS 11: 1, s. 69; Även de isländska annalerna titulera Torgils Knutsson drots men så sent som 1296 (Isl. ann., a. a., s. 261, 385, 485). Se Axelsson, a. a., s. 26, 27 med noter 1 o 2; T. Torfaeus, *Historia rerum Norvegicum* IV (1711), s. 392; C. Annerstedt, *Svenska medeltidens frälsesläkter* X58c (UUB), s. 108; H. Jägerstad, *Marsken Torgils Knutssons äktenskapsförbindelser* i PHT 1944—35, s. 109; dens., *Hovdag och råd under äldre medeltid* (1948), s. 140.

² Hans Jägerstad har riktat uppmärksamheten på en notis av Ericus Olai, vari omtalas, att drotsen Torgils Knutsson enligt konungens (Magnus Ladulås') uppdrag och med stormännens samtycke tog hand om rikets styrelse (SRS 11: 1, s. 69; Jägerstad, a. a., s. 140). Han accepterar Ericus Olais uppgift, eftersom de isländska annalerna även, ehuru först under år 1296, nämna Torgils såsom drots och förmodar, att krönikören byggt på en nu förlorad annal. Han hävdar genom en missuppfattning av texten i ovannämnda notis, att Torgils Knutsson någon gång efter Magnus Birgerssons begravning 1293 valts till förmyndarregeringens chef samt ev. samtidigt utnämndes till drots. Jerker Rosén framhåller, att Ericus Olai i ifrågavarande punkt saknar självständigt källvärde, emedan han fullständigt följer Erikskrönikans D-version (J. Rosén, rec. av H. Jägerstad, *Hovdag och råd under äldre medeltid*, i *Scandia* 1948—1949, s. 307 f. not 1. — Rosén lämnar ej något som helst bevis för att Ericus Olai just använt cod D. Visserligen nämna de tre äldsta och bästa handskrifterna av EK, cod A, B och C [Se EK, ed. Pipping, Inl., s. 1 ff.] ej Torgils Knutssons namn förrän efter skildringen av Magnus Ladulås begravning [EK v v 1272 f.] utan åsyfta honom dessförinnan under den anonyma beteckningen »een visan man», men krönikören kan ha utsatt namnet, emedan han längre fram påträffat detsamma hos dessa. Ericus Olais verk *Chronica regni Gothorum* torde senast ha avslutats under 1470-talet. [Se för dateringen av krönikan E. Nyrin-Heyman, *Källkritiska, textkritiska och språkliga studier till Ericus Olai: Chronica Gothorum*. Lund 1944, Inl., s. XVI med not 4; G. T. Westin, *Historieskrivaren Olaus Petri*. Lund 1946, s. 373. med not 74, s. 435 f. Arkivrådet Ernst Nygren har för mig påpekat Westins dat. å a. st.] Då EK:s D-version är daterad till 1480 eller ev. något senare [Se EK, a. ed. Inl., s. 11], ligger det närmare till hands att förmoda, att dess B-version, som är skriven redan 1457, varit krönikörens källa). Rosén anför med rätta, att Ericus Olai, eftersom han följt EK, har dateringen 1290 för sin notis i stället för 1293, vilket senare skulle varit fallet, om denne, såsom Jägerstad gjort gällande, byggt på den annal eller urkund, enligt vilken Torgils Knutsson någon gång efter konung Magnus' begravning 1293 valts till den främste bland förmyndare . . . Såsom Rosén framhåller måste alltså Jägerstads mening vara den, att Torgils, innan han erhöll marsktiteln, förut skulle varit drots, eftersom förf. anser, att Ericus Olai för sin uppgift använt sig av en urkund, tillkommen efter Magnus Birgerssons jordfästning 1293 och enligt vilken herr Torgils utsetts till förmyndarstyrelsens ledare (och rikets drots?). Rosén påpekar, att Jägerstads argumentering faller på den omständigheten, att Torgils Knutsson i diplomaterialet kan beläggas som marsk så tidigt som i febr. 1292 (DS 1060) — i själva verket är Torgils marsk redan i aug. 1291, eftersom han möter som

Ericus Olais Krönika.¹ Jag har även framhållit, att Ericus Olai från och med 1293 konsekvent ger Torgils marskstitel samt gjort gällande, att denne använde sig av titeln som ledare för krigsväsande och utrikespolitik under 1290-talet, eftersom drotsens arbetsuppgifter huvudsakligen lågo på det inrikespolitiska området.²

sådan i dominikanerordens suffragieförteckning den 22 aug. nyssnämnda år (Stephens, G., Brottstycken av en Dominikaner-Ordens eller Predikare-Bröderna Statut- eller Capitelbok från XIII. Århundradet och gällande för »Provincia Dacia» eller de Nordiska Riken [Kirkehistoriske Samlinger 1]. Kjöbenhavn 1849—52, s. 562 ff.) — och sedan regelbundet bär denna titel. Rosén anser för övrigt, att det »ej är tillrådligt att dra några slutsatser av Torgils Knutssons drotsstitel hos Ericus Olai och i isländsk annaltradition», eftersom drotsen i regel under 1300-talet både i Sverige och Norge var interimsstyrelsens ledare. Han finner det därför ej anmärkningsvärt, att Ericus begåvat Torgils med drotsvärdigheten, »då han först påträffade denne utan titel men som förmyndarstyrelsens ledare», eller »att de långt senare skrivande och avlägsna isländska annalisterna försett Torgils Knutsson med den titel, som tillkom den främste ämbetsmannen och interimregeringens ledare i Nogle exempelvis på Magnus Eriksens tid. En tidigare notis hos Ericus Olai än den av Rosén diskuterade ställer emellertid ifrågakvarande problem i ett helt nytt läge. Denna har följande lydelse: »Rex Magnus ad extreema witae se appropinquare considerans decumbens in lecto aegritudinis vocari fecit ad se nobiliores ac discretiores viros regni sui suadens ac perorans de concordia et conservatione regni sui eligens ipse unum ex eis Tyrgillum Canuti dapiferum verum industrium, rationabilem et discretum, regni gubernatorem et provisorem, usque ad maturam aetatem filii sui Birgeri jam in regem electi, assignans ei vivae vocis oraculo regni gubernacula, simulque traditione manuali uxorem suam reginam et filios in multa verborum elegantia et protestatione suae fidei derelinquens.» (SRS II: 1, s. 69). Ericus Olai lämnar alltså den uppgiften, att Torgils Knutsson var drots redan i dec. 1290, då han av konung Magnus erhöll uppdraget att efter dennes död fungera som rikets styresman samt anförtroddes vården av hans hustru och barn. (Se EK vv 1250—1263). Sedan krönikören givit Torgils drots titeln i den av Jägerstad uppmärksammade notisen, vilken ju omtalar, att Torgils efter konungens begravning övertog rikets styrelse — denna notis hos Ericus Olai motsvarar ej det av Rosén citerade partiet ur E.K:s D-version, vilket däremot den av mig anförda notisen hos samma krönikör gör — omnämns han av Ericus Olai vid skildringen av Erik Valdemarssons fångsling som dominus utan någon ämbets titel (SRS II: 1, s. 70). Från år 1293 — vid berättelsen om korståget mot Karelen — ger krönikören konsekvent Torgils Knutssons marskstitel. Ericus Olai är alltså väl underrättad om tidpunkten för Torgils marskutnämning, varför hans uppgift om att denne tidigare varit drots, verkar allt annat än osannolik. En trolig förklaring till att Torgils Knutsson, ehuru denne av Ericus Olai omtalas som drots ännu i dec. 1290, redan i aug. 1291 betecknas som marsk är, att han på grund av den utrikespolitiska situationen bytt titel, emedan den senare varit mera användbar för honom. Vad de isländska annalernas notis beträffar måste densamma vara skriven senast 1362 men kan, eftersom dess författare är född 1307, vara nedtecknad långt tidigare (Se Storm, Isl. ann., Inl., s. XXI; Jägerstad, a. a. i PHT 1944—45, s. 109, not 5). Huruvida de isländska annalister, som under 1296 omtala Torgils Knutsson som drots, såsom Rosén förmodat, givit honom denna titel, emedan det varit dem bekant, att han var interimsstyrelsens ledare, eller de känt till, att han varit drots men ej, att denne redan 1291 blivit marsk, är omöjligt att avgöra. En isländsk kronologi, Henrik Høyers Annaler, uppper dock under år 1307, att »Torgils marskalk» dräptes av hertig Erik i Svea rike (Isl. Ann., a. ed., s. 74). På grund av det ovan anförda och med tanke på att Ericus Olai för tidsperioden 1275—1314 i icke ringa grad bygger sin framställning på numera förlorat källmaterial. (Se J. Rosén, Bevarade rester av Magnus Ladulås' och Birger Magnussons arkiv i Vetenskaps-societetens i Lunds årsbok. [VSLÅ] 1946, s. 5 ff.; G. T. Westin, Historiekrivaren Olaus Petri [1946] s. 203—219; G. Bendz., [Rec. av] E. Nyrin — Heuman, a. a. i Scandia 1946. s. 111), bör hans uppgift om Torgils Knutsson som drots anses trolig.

¹ Warnstedt, a. a., s. 78 not 3.

² Axelson, a. a., s. 28 med not 4, s. 29—31.

Samma påpekande har gjorts av Warnstedt i hans ovannämnda arbete.¹

Klart framgår alltså av vad som anförts, att Warnstedt obehörigen i tryck utnyttjat en stor del av det otryckta material, som jag presenterat i min uppsats. Det finns också skäl att misstänka, att han från mitt arbete hämtat Ericus Olais uppgift om Torgils Knutsson som drots 1290.

Beträffande marsken Torgils Knutssons släktförhållanden ha Warnstedt och författaren av denna artikel helt olika uppfattning. Min undersökning gick ut på att söka fastställa, huruvida det överhuvud var möjligt att med hjälp av samtida källmaterial vinna någon kännedom om marskens börd och förfäder.

Endast de tidigare omnämnda släktforskarna från 1500- och 1600-talet — Rasmus Ludvigsson har uppgjort en stamtavla över Torgils Knutssons fädernehärkomst, vilken de senare genealogerna huvudsakligen följt — kunde lämna uppgift om marskens fader och förfäder, nämligen att denne var son till stormannen Knut Filipsson sonson till den norske jarlen Filip Birgersson och sonsons son till Birger Brosa.² Då upplysningar därom helt saknades i det magra källmaterial, som finnes bevarat från 1200-talet, kunna de förut nämnda genealogernas uppgifter ej godtagas. Jag framhöll emellertid i min uppsats, att det på grund av vissa omständigheter kunde anses rimligt, att Torgils Knutsson i rätt nedstigande led härstammade från Birger Brosa. Det förhållandet, att marsken utsågs till fadder åt hertig Valdemar Birgersson, tyder på släktskap med konungahuset,³ likaså det faktum, att denne av konung Magnus några år senare utvaldes till rikets ledare.⁴ Anmärkningsvärd är även den omständigheten, att Torgils Knutssons döttrar buro samma namn, Kristina och Margareta, som två av Birger Brosas döttrar.⁵

En så framstående släktforskare som K. H. Karlsson har å sin släkttavla över »En folkungarna närstående släkt», ehuru med tvekan, uppsatt Knut Filipsson som Torgils Knutssons fader.⁶ Då Karlsson ej ger något belägg för sin uppgift, är det vanskligt att avgöra, huruvida Rasmus Ludvigssons släktboksanteckning,⁷ eller den urkund från år 1253, där en »dominus» Knut Filipsson omtalas såsom

¹ Warnstedt, a. a., s. 78 not 3.

² Se ovan not 2.

³ EK v v 2425—27; Pipping, a. a., s. 501.

⁴ EK v v 1252—54.

⁵ Heimskringla, ed. F. Jonsson III, s. 380, DS 2186; Olaus Petri, En svensk cröneka, ed. J. Sahlgren (1917), s. 90; se även Rosén, a. a., s. 29 not 43.

⁶ K. H. Karlsson, a. a. i SAT 1 (1879—88), s. 234.

⁷ Genealogica 21, f. 34, RA.

brevvittne vid stadsfästelsen på ett jordbyte mellan Birger jarl och Gudhems kloster,¹ varit källan för hans meddelande.

Warnstedt underkänner de gamla genealogernas och K. H. Karlssons uppgifter angående marskens härstamning på fädernet och gör gällande, att dessa uppenbarligen äro baserade på ren gissning, eftersom ej urkunderna lämna något stöd för att desamma äro korrekta. Det nyssnämnda brevet meddelar t. ex. inga som helst upplysningar om Knut Filipssons släktskapsförhållanden.² Man kan nog knappast, om man vill ställa sig på en vetenskaplig ståndpunkt, utan vidare förklara, att Rasmus Ludvigssons uppgifter angående Torgils Knutssons börd äro rena gissningar. Vi sakna nämligen på grund av det samtida nu bevarade källmaterialets bräcklighet möjlighet att kontrollera dennes anteckningar om marskens härstamning; dessa äro därför i varje fall tills vidare obrukbara. Beträffande urkunden, vari Knut Filipsson nämnes, lämnar denna, som ovan framhållits, inga uppgifter angående ett släktskapsförhållande mellan nyssnämnde person och Torgils Knutsson. Vid urkunden hade Knut Filipsson fäst sitt sigill, men detta har tyvärr bortfallit, varför hans vapenbild, som kunnat ge vägledning för bestämmande av hans härstamning, är okänd (Se DS 405, originalbrevet RA). Warnstedt hävdar, att man med säkerhet känner till, att Knut Filipsson icke är son till någon jarl. Skulle Warnstedt kunna bevisa detta, skulle Rasmus Ludvigssons uppgifter om marskens börd med fog kunna underkännas. Knut Filipsson kunde då ej vara Filip jarls son och följaktligen ej heller sonson till Birger Brosa.

Warnstedt anger som skäl för sitt påstående, att vittnesuppräknningen visar detta.³ Han anser nämligen, att vittnena i urkunden från 1253, liksom i allmänhet i urkunder från denna tid, voro uppräknade efter rang. Såsom en särskild rangklass uppräknades först de vittnen, som voro söner av eller bröder till någon riksjarl.⁴ I ifrågavarande diplom, där ärkebiskopen och fyra biskopar stadfästa godsbytet mellan Birger jarl och Gudhems kloster, uppräknas främst såsom vittnen jarlens son konung Valdemar och hans hustru Ingeborg, Folke jarls son Holmger, Ulf Fases son Karl samt Birgers broder Elof Magnusson. Därefter följa Knut Dansson, Karl Johansson Ängel och Knut Filipsson med titeln dominus och sist västgöta-

¹ DS 405.

² Warnstedt, a. a., s. 66.

³ Warnstedt, a. a., s. 66.

⁴ Warnstedt a. a., s. 78 f. not 14.

lagmannen Peter Näf¹ och Karl Hjälms. Warnstedt gör gällande, att Knut Filipsson, om han varit son till en jarl, skulle uppförts i ovannämnda rangklass och ej sist bland dem, som titulerades dominus. Längre fram i sin uppsats påstår Warnstedt,² att Ericus Olais uppgift, att riddaren Ulf Karlsson, Ulf Fases brorson,³ var drots,⁴ bekräftas av det förhållandet, att denne i Alsnö-stadgan,⁵ som troligen skall dateras den 27 sept. 1280,⁶ placeras närmast efter hertig Bengt Birgersson men före sådana stormän som Svantepolk Knutsson, lagman Bengt Magnusson och f. d. marsken Magnus Johansson Ängel.⁷ Ej blott jarlarnas söner och bröder skulle alltså enligt Warnstedt uppföras efter en bestämd rangordning utan även drotsen, vilken tydligen skulle inta platsen närmast den kungliga familjens medlemmar eller i varje fall en framträdande sådan i de kungliga urkundernas vittnesförteckningar. Teorin, att riksjarlens närmaste släktingar skulle i diplomens vittnesuppräknningar från 1200-talets mitt ha avskilts såsom en särskild rangklass, saknar stöd i ifrågavarande urkunder. Warnstedts påstående beträffande drotsens placering i diplomerna under senare delen av 1200-talet är felaktigt.

Vid en undersökning av diplommaterialet från Erik Erikssons, Birger jarls och Valdemar Birgerssons tid framgår, att i konungens och riksjarlens brev, som i allmänhet röra överlåtelse av jord åt kloster och enskilda personer eller jordbyten med desamma, uppräknas främst såsom vittnen konungens och jarlens anhöriga samt biskoparna.⁸ Såväl Birger jarl som hans söner Valdemar, Magnus och

¹ I själva verket betecknas Peter Näf med herretitel redan 1246, ehuru han då ej omtalas som lagman. Första gången han nämns som sådan är 1251 (DS 339, 387). Om honom se B. E. Hildebrand, Svenska sigiller från medeltiden 1 (1862—67) 111: 18; K. H. Karlsson, Strödda genealogiska ant. i HT 1885, s. 172; dens. Genealogiska ant. i PHT 1906, s. 29 f.; dens., Biografiska ant. för medeltiden (K—N 3 Lejon, Riddarhuset; Annerstedt, a. a. X 58 a, s. 116).

² Warnstedt, a. a., s. 76 med not 80.

³ Hakonar saga and a fragment of Magnus Saga 11 (1887) s. 370; P. A. Munch, a. a. IV: 1, s. 94, 651, 659; K. H. Karlsson, a. a. i HT 1885, s. 169.

⁴ SRS 11: 1, s. 64.

⁵ DS 799.

⁶ Se Jägerstad, a. a., s. 81 ff.; Rosén a. a. i Scandia 1948—49, s. 302.

⁷ Warnstedt uppper (a. a., s. 84 not 80) felaktigt, att Magnus Johansson Ängel var f. d. drots. Se A. Schück, Ängel-ätten (Historiska studier tillägnade Sven Tunberg 1942), s. 122.

⁸ DS 229 (31.7.1224), DS 216 (urkunden kan troligen tidsättas 31.7.1224—1226. Se för dateringen K. G. Westman, Svenska rådets historia till år 1306 [1904], s. 10; H. Jägerstad, a. a., s. 16 not 10), DS 339 (4.11.1246), DS 364 (25.12.1248). Urkundens datering är omdiskuterad. Den nyssnämnda tidsättningen torde dock vara korrekt. Att skrivaren i brevet ger den där ovannämnde hertigen namnet Birger i stället för Ulf Fase måste berott på en lapsus. Se J. Gallén, Kring Birger jarl och andra korståget till Finland i FHT 1947—48, s. 64 not 4), ST 94 (1250 eller 1251; Se för dat. O. S. Rydberg i Sveriges Traktater 1, s. 198 f.), DS 387 (17.1.1251), DS 405 (13.2.1253), DS 415 (odat. 1254), DS 863 (odat. 1250—1258).

Bengt inräknas stundom bland rikets stormän. Diplom utvisa detta. Efter ovannämnda personers namn tillägges nämligen orden »och andra rikets stormän», ej »och rikets stormän».¹ Det finns därför ej anledning tro, att söner eller bröder till en riksjarl i diplomens vittnesförteckningar skulle uppförts såsom en särskild rangklass till skillnad från övriga därstädes nämnda stormän. Att en storman som Karl Johansson Ängel, nära befryndad med Birger jarl,² i det förut omtalade brevet från 1253 nämnes efter den för historieforskningen okände Knut Dansson, är ju ett bevis för att någon konsekvent upprätthållen rangordning vid denna tid ej upprättshölls i urkundernas vittnesförteckningar. Det faktum, att Knut Filipsson intar en så föga framträdande plats i diplommet, utesluter därför ej, att han kan ha varit en son till Filip Birgersson jarl. Man skulle emellertid kunna göra den invändningen, att Knuts fader då i brevet skulle betecknats som jarl.

Birger Brosas son Filip, som tidigt, nämligen år 1293, trädde i den norske konungen Sverre Sigurdssons tjänst³ och omtalas såsom jarl 1197,⁴ dräptes, såsom förut nämnts, vid Acri i Norge 1200. Filip var alltså ej i likhet med sin fader svensk utan norsk jarl, vilken titel ej i Norge liksom i Sverige endast bars av den man, som stod närmast konungen i inflytande.⁵ Av allt att döma har Filip trots sin jarlstitel endast varit en av konung Sverres krigshövdingar och synes i jämförelse med Birger Brosa som jarl ha spelat en blygsam roll.⁶ Han nämnes ej i svenska urkunder och annaler. Att Knut Filipssons fader, om nu denne varit Filip jarl, ej tituleras »dux» i brevet, kan ha berott på att han varit norsk jarl, eller att titeln ifråga, liksom fallet var med titeln dominus framför Peter Näfs namn, genom ett förbiseende ej blivit utsatt.⁷ Anmärkas bör, att i ett annat originalex. av den omdiskuterade urkunden nämnes Knut Filipsson närmast efter Folke jarls son Holmger men före Ulf Fases son Karl och Birger jarls broder Elof.⁸

Warnstedts påstående, att Ulf Karlssons plats närmast hertig Bengt Birgersson i Alsnöstadgan synes visa, att denne var drots,

¹ DS 445 (1.11.1257), DS 531 (9.4.1268), DS 538 (28.5.1269); DS 862 (28.5.1269); DS 654 (21.12.1278).

² DS 445. Karl Ängels broder Folke Jonsson Ängel kallas i ovannämnda diplom av Birger jarl »cognatus noster». Se även Schück, a. a., s. 117 f.; H. Toll, Folkungastudier i PHT 1918—19, s. 112 f.; Rosén, a. a., s. 79 ff.

³ Sverris Saga, ed. G. Indrebø (1920), s. 125, Se även Munch, a. a. III, s. 238.

⁴ Sverris Saga, a. ed., s. 144; Munch, a. a. II, s. 308.

⁵ Hakonar Saga, a. ed., s. 169, 194; Munch, a. a. III, s. 905, 947.

⁶ Se Sverris Saga, a. ed., s. 125, 144, 168, 170 f.

⁷ Se ex. K. E. Löfqvist, Riddarväsen och frälse i nordisk medeltid (1935), s. 72.

⁸ DS I, s. 362 noten.

varför alltså Ericus Olais förut nämnda notis skulle vara korrekt, går lätt att gendriva. Undersöker man de kungliga urkunderna från den tidpunkt en drots först kan beläggas där, nämligen 1276,¹ till Skänningestadgan 1285,² där denne ämbetsman under 1200-talet senast anträffas i diplomerna, visar det sig, att hans placering i brevens vittnesförteckningar i hög grad växlat. I konung Valdemars salubrev den 21 sept. 1276 på två gårdar till nunnorna i Skokloster uppräknas sålunda drotsen Magnus Ragnvaldsson främst bland tjugofyra fastar, världsliga och andliga sådana, bland vilka märkas stormän som bröderna Johan och Birger Filipsson.³ Nyssnämnde drots, som dör 1285⁴ men efter den 23 aug. samma år,⁵ har efter 1276 lämnat sitt ämbete för en tid, ty den 3 jan. 1281 nämnes i Ulf Karlssons brev från Skara till Fredrik Slikting en ny person, Folke, som innehavare av drotsbefattningen.⁶ Denne avlider ovan-nämnda år.⁷ Magnus Ragnvaldsson synes efter Folkes död ha återfått drotsämbetet. Visserligen omtalas han i ett konung Magnus Birgerssons gåvobrev till Gudhems kloster daterat den 18 maj 1282 utan drotsitel, men detta torde bero på en lapsus av skrivaren.⁸ I konungens gåvobrev den 7 dec. samma år bär han dock drotsitel.⁹ I den förstnämnda urkunden från år 1282 intar drotsen i motsats till den från 1276 en mindre framträdande plats. Först nämnas biskoparna från Skara, Linköping och Strängnäs — biskoparna uppräknas i diplomerna alltid före de världsliga stormännen — därefter konungens broder Bengt Birgersson, östgötaglammannen Bengt Magnusson, Svantepolk Knutsson samt näst sist av de i brevet uppräknade drotsen Magnus Ragnvaldsson.¹⁰ I det sistnämnda diplomerna från 1282 är drotsen sist placerad bland de i vittnesförteckningen omtalade stormännen. Före denne stå sålunda junker Bengt Birgersson, Strängnäs-biskopen Anund,¹¹ Magnus Johansson Ängel, Bengt Magnus-

¹ DS 618 (21.9.1276); K. E. Löfqvist, De svenska marsk- och drotsämbetena under 1200- och 1300-talet i Vetenskaps-societetens i Lunds årsbok (VSLA), s. 17 f.

² DS 813.

³ DS 618.

⁴ SRS 1: 1, s. 63. Warnstedt (a. a., s. 73) kallar Magnus Ragnvaldsson riksmarsk och upger felaktigt, att han dör 1286.

⁵ DS 802.

⁶ DS 710.

⁷ SRS 1: 1, s. 25. Se även a. st. not m.

⁸ DS 744. Jfr DS 710, där Håkan Tunesson den 3 juni 1281 nämnes som marsk men omtalas i urkunden av den 18 maj 1282 utan marskitel, ehuru han ett par år senare uppträder som marsk i den bekanta Skänningestadgan (DS 813).

⁹ DS 758.

¹⁰ DS 744.

¹¹ En omkastning har alltså skett ifråga om placering mellan Bengt och Strängnäs-biskopen. Jfr DS 744 och DS 758.

son, förre marsken Karl Gustafsson¹ och Anund Haraldsson. Vid ett jordbyte mellan Magnus Ladulås och biskop Anund i Strängnäs den 13 juli 1283 uppräknas drotsen Magnus Ragnvaldsson bland tio fastar. Han nämnes efter Magnus Johansson Ängel och Anund Haraldsson.² I oktober 1283 utfärdade Carl Estridsson ett köpebrev, vari Magnus Ragnvaldsson är ett av sigillvittnena. I vittnesförteckningen föregås drotsen av konung Magnus, Magnus Johansson Ängel, kanslern Peter Algotsson och ärkedjåken Sigge och efterföljes av Torgils Knutsson, som vid denna tid icke var riddare, samt Carl Estridsson.³ I Skänningestadgan är drotsen placerad först som den elfte av fjorton omnämnda andliga och världsliga stormän, som gävo sitt samtycke till bestämmelserna. Efter biskoparna följde de världsliga stormännen Peter Algotsson, Svantepolk Knutsson, Bengt Magnusson, Magnus Johansson Ängel, Anund Haraldsson, västgötalagmannen Brynjulf Algotsson, närkeslagmannen Knut Matsson och drotsen Magnus Ragnvaldsson. Lägst placerade äro marsken Håkan Tunesson, Ulf Holmgersson och Karl Estridsson.⁴ Den 23 aug. 1285 ägde ett jordbyte rum mellan konung Magnus och Bengt Peterssons hustru Ingeborg. I vittnesförteckningen har drotsen satts efter de andliga — men före de i brevet uppräknade världsliga stormännen Karl Estridsson, Anund Haraldsson och Nils Ingemundsson.⁵

Den företagna undersökningen av drotsens placering i urkundernas vittnesförteckningar utvisar klart, att denne liksom marsken,⁶ ej på grund av sitt ämbete intager någon mera framträdande ställning. Undersökningen synes också ge vid handen, att de i diplomerna uppträdande vittnena, åtminstone från 1280-talet, — Magnus Johansson Ängel, Svantepolk Knutsson och Bengt Magnusson placeras alltid högt upp bland brev vittnena — uppräknas efter en viss dock ej alltid konsekvent tillämpad rangordning, som tydligen bestämdes mindre av vederbörande persons ämbetsställning än av hans börd och personliga inflytande hos konungen.⁷ Ulf Karlssons framskjutna ställning i Alsnöstadgan och senare kungliga urkunder bland fastare och sigillvittnen⁸ kan därför ej ha berott på att han blivit drots. Troligen har han i nyssnämnda urkunder erhållit sin förnämliga

¹ Magnus Saga (se Hakonar Saga), a. ed., s. 371; DS 649, DS 710; SRS II: 1, s. 64. Se även Löfqvist, a. a., VSLÄ 1936, s. 18; Jägerstad, a. a., s. 82 med not 6.

² DS 767.

³ DS 774.

⁴ Se DS 813.

⁵ DS 811.

⁶ Se DS 537. Magnus Saga, a. ed., s. 370 f.; DS 649, 744, 811, 813, 922, 975.

⁷ Se anförda diplom; Pipping, a. a., s. 141; Löfqvist, a. a., s. 74; dens., a. a. i VSLÄ 1936, s. 17 f.; Jägerstad, a. a., s. 133, 135 f.

⁸ DS 712 (27.1.1281), 714 (13.3.1281).

placering genom sin höga börd men framför allt på grund av stegrat inflytande hos konungen efter Valdemars slutliga nederlag i striden mot Magnus och Filipssönernas avrättning.¹ Man måste av olika skäl betvivla Ericus Olais uppgift, att Ulf varit drots. Denne, som uppträder i ett flertal oftast kungliga urkunder från 1279—1281, nämnes här på intet ställe såsom sådan.² Drots har, såsom tidigare nämnts, under ifrågavarande period efter allt att döma först varit Magnus Ragnvaldsson och därefter Folke eller av berörd orsak ev. endast den senare. Två annaler,³ årboken 1266—1430 och Sigtuna-annalerna, vilka senare handskriftligt tidsättas till 1200-talets sista — eller 1300-talets första år,⁴ omnämna Ulf Karlssons död 1281 utan att tillägga denne drotstitel. Sannolikt har Ericus Olai, som under år 1281 har följande notis »obiit Ulfo dapifer,»⁵ gjort sig skyldig till en felskrivning av Gråbrödraannalernas notis: »Obiit dominus Folco dapifer,»⁶ vilken ju omnämner drotsen Folkes men ej Ulf Karlssons bortgång.⁷

Warnstedts åsikt, att föga övertygande skäl föreligga för Torgils Knutssons släktskap med lagmannen i Värmland och senare i Västergötland Knut Magnusson,⁸ är ej riktig. Den fullkomliga likheten mellan vederbörande personers vapenbilder tyder, såsom B. E. Hildebrand hävdar, på släktskap mellan dessa.⁹ Den bestyrkes även av det faktum, att de båda männen 1304 gemensamt upptagit ett lån av biskop Ysar och domkyrkan i Strängnäs, för vilket de pantsatt två gårdar i Västergötland.¹⁰ Eftersom Knut Magnusson i slutet av 1305 eller början av följande år förlorat sitt lagmansämbete i Värmland, tydligen i samband med Torgils Knutssons fall,¹¹ måste han varit nära släkt med marsken, troligen hans brorson.¹² Knut Magnussons giftermål med Rörik Algotssons dotter Cecilia,¹³ talar ju ej, som Warnstedt förmodar, emot släktskap mellan ifrågavarande personer utan snarare för, eftersom Torgils Knutssons dotter Margareta gifte

¹ Se beträffande Ulf Karlssons deltagande på Magnus sida i striden mot brodern Valdemar i slaget vid Ettake 1276, EK v v 874—77. Pipping, a. a., s. 331 ff.; S. Kraft, Erikskrönikans källor i HT 1932, s. 63 f.; Rosén, a. a., s. 349 f.

² DS 670, 671, 710, 712, 714, 799.

³ SRS I: I, s. 25; III: I, s. 6.

⁴ S. Bolin, Om Nordens äldsta historieforskning (1931), s. 201.

⁵ SRS II: I, s. 64.

⁶ SRS I: I, s. 63.

⁷ Se SRS I: I, s. 25 not m.; C. Annerstedt i SRS III: I, s. 6 not a.

⁸ Warnstedt, a. a., s. 75 f.

⁹ Hildebrand, a. a. III: 171, 193, 244, 340.

¹⁰ DS 1447.

¹¹ Rosén, a. a., s. 108 med not 22.

¹² Se beträffande släktskapen mellan Knut Magnusson och Torgils Knutsson, Rosén, a. a., s. 28 f. med not 40; Jägerstad, a. a., s. 150.

¹³ DS 2270, 2524, 3032.

sig med Röriks brorson Knut Folkesson.¹ Så sent som 1327 omnämnes, att Knut redigerat Sörmlandslagen och alltså vid denna tid innehade besittningar i Södermanland,² varför ej heller dessa omständigheter, som Warnstedt vill göra gällande, utgöra något bevis mot släktskapsförbindelser med marsken.

Warnstedts teori, att de medeltida svenska släktskapsbeteckningarna »consanguineus» och »cognatus» skulle överensstämma med de tyska termerna »Vetter», resp. »Freund»,³ måste anses som högst osannolik. Härav följer nämligen, att ordet »consanguineus» skulle vara liktydigt med en släkting på fädernet, medan »cognatus» skulle innebära en sådan på mödernet. Eftersom Ulf Karlssons dotter Ingeborg, som tillhörde Folkungaätten, kallar Torgils Knutsson sin »cognatus»,⁴ skulle marsken alltså enligt Warnstedt ej tillhöra ovan nämnda ätt. Däremot skulle Tiundalagmannen Israel Ands änka fru Ramfrid Göstafsdotter vara av herr Torgils fädernesläkt, eftersom hon i en urkund benämner denne sin »consanguineus».⁵ Av de ex. Warnstedt uppräknar för att bevisa, att nyssnämnda teori är riktig,⁶ strider övervägande antalet mot densamma,⁷ eller äro föga belysande i sakfrågan.⁸ Endast av en ren tillfällighet synes släktskapsförhållan-

¹ DS 2186; Se även Rosén, a. a., s. 29 not 43, s. 303.

² DS 2624; K. H. Karlsson, a. a. (K—N 3 Lejon, Riddarhuset); Rosén, a. a., s. 231 not 37.

³ Warnstedt, a. a., s. 74 f.

⁴ DS 1185.

⁵ DS 1373. Det kan ej på grund av »consanguineus» placering mellan namnen Brynjulf Algotsson och Torgils Knutsson säkert fastställas, huruvida släktskapsbeteckningen åsyftar Skarabiskopen eller marsken. Se K. H. Karlsson, a. a. i PHT 1906, s. 29; H. Rosman, Bjärka-Säby och dess ägare (1923), s. 143 f.; S. Engström, Bo Jonsson 1 (1935), s. 2, 3 med not 7; Bj. Beckman, Om tiden och sättet för hertig Fredriks försvenskning i Arkiv för nordisk filologi 1947, s. 266.

⁶ Warnstedt, a. a., s. 66 med not 15, s. 82 f. noter 65, 66.

⁷ DS 216, 784, 1009. Den Knut Holmgersson, som i den förstnämnda urkunden av konung Erik Eriksson kallas »cognatus», har säkerligen varit identisk med Knut den Långe, vilken liksom konungen själv på manslinjen härstammade från Erik den helige (Se Pipping, a. a., s. 25, 26 f. 37 ff.). Däremot är det högst sannolikt, att den i samma diplom omtalade Knut Kristineson, som även av konung Erik nämnes som hans »cognatus», via kvinnligt mellanled, nämligen genom sin moder Kristina, härstammade från Erik den helige (Se C. M. Kjellberg, Erik den heliges ättlingar i HT 1888, s. 368; dens., Erik den heliges ättlingar och kronpretendenter bland dem i HT 1923, s. 351 ff.). — I DS 784 omtalas påvens giftermålstillstånd 1284 för Ulf Holmgersson och Helena, som Magnus Ladulås kallar sin »consanguineam». Hon är på mödernet släkt med konungen, eftersom hennes moder Kristina är hans syster. (Se DS 800; S. Bolin, Folkungarna i Scandia 1935, s. 235.) Det tredje diplommet, som är dat. 1289 (DS 1009), är utfärdat av påven Nikolaus IV, vilken på Magnus Birgerssons begäran utfärdar giftermålstillstånd mellan Rörik Birgersson och konungens »consanguineam» Helga Anundsdotter. Det torde vara uteslutet, att hon på fädernet var besläktad med konung Magnus.

⁸ DS 181, 621, 648, 656, 755. Birger jarls broder biskop Karl i Linköping kallas i den förstnämnda urkunden av konung Johan Sverkersson för hans »cognatus». Huruvida dessa voro besläktade på fädernet eller mödernet är på grund av källmaterialets torftiga beskaffenhet omöjligt att avgöra. Lika vanskligt är att bestämma släktskapsförhållandet mellan Skarabiskopen Brynjulf Algotsson och Bengt Birgersson. Ifrågavarande personer kallade nämligen varandra »consanguineum» (DS 621, 648).

den, som omtalas i en urkund, överensstämma med Warnstedts hypotes.¹

Warnstedt påstår, att Torgils Knutssons moder var en dotter till en uppländsk storman herr Matheus av Aske på grund av läget av marskens godsbesittningar i Uppland i förhållande till Askeättens.² Det skäl denne anfört för en äktenskapsförbindelse mellan ovannämnda personer måste ur vetenskaplig synpunkt betecknas som värdelöst.

Torgils Knutssons första hustru var enligt författaren en dotter till den 1280 avrättade stormannen Birger Filipsson och identisk med den maka till marsken, Birgitta, som enligt inskriften på den gravsten, vilken ännu i slutet av 1600-talet fanns kvar i Riddarholmskyrkan, låg begraven i slutet av 1600-talet fanns kvar i Riddarholmskyrkan, låg begraven i dåvarande Gråmunkekyrkan.³ Warnstedts argumentering för berörda släktskapsförbindelse mellan Torgils Knutsson och Birger Filipsson, nämligen att vissa av den förres godstransaktioner skulle kunna förklaras därmed, är, då den grundats på rena gissningar, värdelös. Av följande skäl måste hans förmodan, att marskens första hustru fick sin gravplats i Gråmunkekyrkan, vara felaktig; Magnus Birgersson har utsett denna till sin speciella gravkyrka.⁴ Den har också blivit gravplats för konungen och en del av hans och ev. en del av exkonung Valdemars avkomlingar.⁵ Den ovannämnda Birgittas gravplats var belägen i närheten av Magnus Ladulås egen grav.⁶ Med stöd av en isländsk annalnotis, som uppger, att drotsen Torgils Knutsson 1296 ingick äktenskap med en svensk konungadotter,⁷ har Jägerstad gjort gällande, att denna har varit identisk med Torgils Knutssons andra hustru Birgitta — marsken var tredje gången gift med grevinnan Hedvig av Ravensberg⁸ — som erhöll en så förnämlig gravplats.⁹ Det måste anses

¹ DS 774. ² Warnstedt, a. a., s. 69 ff. med noter.

³ Warnstedt, a. a., s. 71 f., s. 76. Se Jägerstad, a. a. i PHT 1944—45, s. 107 ff.

⁴ DS 802.

⁵ Jägerstad, a. a. i PHT 1944—45, s. 108 f.; C. M. Fürst och Martin Olsson, Magnus Ladulås och Karl Knutssons gravar i Riddarholmskyrkan (1921), s. 39 ff. Se även EK v v 4434—39.

⁶ Carl Fr. Rothlieb, Beskrivning över Kongl. Riddarholmskyrkan (1822), s. 77.

⁷ Isl. Ann., a. ed., s. 261, 385, 485.

⁸ EK v v 1942—67; Se även Pipping, a. a., s. 516; Rosén, a. a., s. 29.

⁹ Jägerstad, a. a. i PHT 1944—45, s. 109 f. med not 5. — Jerker Rosén ställer sig (a. a. i Scandia 1948—49, s. 307 f. med not 1), liksom han gjort beträffande Ericus Olais uppgift om Torgils Knutssons drotsvärdighet, ytterst kritisk till Jägerstads acceptering av den isländska annalnotisens meddelande om marskens giftermål med den svenska kungadottern, eftersom ingen svensk traditionskälla nämner någonting därom. Härtill kan anföras, att EK, sedan den utpekade Torgils Knutsson som rikets styresman efter konung Magnus död (1272 f.), ej lämnar någon uppgift om denne, trots att han såsom rikets marsk med stor sannolikhet deltog i 1293 års korståg, förrän i samband med följande korståg, som enligt krönikans tidsättning ägde rum 1299, i verkligheten 1300 (EK v 1459, 1582. Se för dat. Pipping, a. a., s. 454 f.). De svenska an-

uteslutet, att, såsom Warnstedt hävdar, marskens maka Birgitta erhållit ett så förnämligt sista vilorum, om hon varit dotter till den av konung Magnus 1280 avrättade upprorsmakaren Birger Filipsson. Warnstedts förklaring till att Magnus Ladulås bland en rad dugliga stormän just utvalde Torgils Knutsson till rikets ledare, nämligen för att denne på grund av sina släktskapsförbindelser med de främsta oppositionsfamiljerna skulle säkra Västergötland för upprorsmän,¹ faller på sin egen orimlighet. Den statskloke Magnus Ladulås hade under 1280-talet medelst olika åtgärder, bl. a. genom förmedlandet av äktenskapsförbindelser, efter allt att döma lyckats försona sig med de kvarlevande av oppositionens ledare från 1280.² De stränga åtgärder han vidtagit mot Algotssönernas mäktiga släkt med anledning av Folke Algotssons brudrov, berövade denna möjlighet till ett aktivt uppträdande mot honom.³ Ingenting tyder på att Magnus Birgersson räknade med att en upprorsrörelse skulle utbryta efter hans död och med anledning därav utvalde Torgils Knutsson till rikets styresman såsom bäst lämpad att förebygga eller krossa en sådan.

I sin uppsats har författaren uppgivit, att den Knut Magnusson, som avrättades efter slaget vid Herrevadsbro 1251, var sonson i stället för sonsons son till Birger Brosa.⁴ Anmärkningsvärt är även, att Warnstedt vid en förteckning på Torgils Knutssons gods bl. a. uppger, att den egendom, som marsken erhållit av Ulf Karlsson, senast förvärvats år 1303.⁵ Då Ulf, som tidigare omnämnts, dog redan 1281, måste ifrågavarande godsbesittningar kommit i marskens ägo senast nyssnämnda år. Vidare använder författaren numera utdömda och obrukliga släktnamnsbeteckningar, såsom ex. »Äldre Ekaätten»,⁶ »Läma»⁷ och Wålungaätten.⁸

nalerna sakna fullständigt uppgifter om Torgils Knutsson under 1290-talet. Först 1303 omtalar Cronologia anonymi, att konung Birger, sedan kyrkan på grund av den statliga skattepolitiken ställt sig i öppen opposition, på inrådan av marsken försökte fängsla ärkebiskopen och biskoparna (SRS 1: 1, s. 55. Se Rosén a. a., s. 94 ff.). Torgils hustru Birgitta, som dött senast 1302, eftersom hennes make 1303 ingick nytt äktenskap med grevinnan Hedvig av Ravensberg (EK v v 1942—67), torde varit en nära släkting till Magnus Birgersson, då hon ett fåtal år efter konungens begravning jordfästes i samma kyrka i närheten av denne. Under sådana omständigheter ligger det nära till hans att godtaga de isländska annalernas notis — den förekommer tidigast i Lögmans-Annaler och kan, såsom förut nämnts, vara skriven före mitten av 1300-talet — och identifiera den däri omtalade svenska prinsessan med den i Gråmunkekyrkan begravna Birgitta.

¹ Warnstedt, a. a., s. 77 f. ² DS 744, 784, 1009.

³ Se Rosén, a. a., s. 17 f. med där anförd litteratur.

⁴ Hakonar Saga, a. ed., s. 145; Munch, a. a. III, s. 747 med not 4.

⁵ Warnstedt, a. a., s. 69.

⁶ Warnstedt, a. a., s. 72. Se PHT 1941—42, s. 2 not 1.

⁷ Warnstedt, a. a., s. 73. Se B. Hildebrand i Sv. män o kvinnor 5, s. 16.

⁸ Warnstedt, ovan a. st. Se E. Nordström i PHT 1941—42, s. 2, not 1, samt B. Hildebrand i Sv. män och kvinnor, 5 (1949), s. 160, och PHT 1935, s. 113. Fil. lic. Hans Gillingstam har benäget påpekat detta.

Med rätta har dock Warnstedt framhållit, att dateringen 1225 å den i *Diplomatarium Suecanum* avtryckta urkund, som är utfärdad av lagman Eskil Magnussons efterträdare Göstaf,¹ vilken enligt Rasmus Ludvigsson var Eskils broder och Ramfrid Göstafsdotters fader,² är felaktig.³ Hakonarsagan omtalar nämligen, att Eskil Magnusson var lagman ännu 1227,⁴ varför årtalet 1225 å det nyssnämnda brevet ej kan vara korrekt. En omdatering av brevet är dock vansklig att göra, då vi sakna uppgift om lagman Eskils dödsår och icke känna till, när hans efterträdare Göstaf blev lagman. Det finns ej anledning förmoda, att Eskil, såsom Warnstedt antager, skulle vara i livet så sent som 1247. Den fru Kristina, som var närvarande vid Håkan Håkanssons kröning 1247 och vid detta tillfälle ej nämns som änka,⁵ var nämligen ej Eskils hustru utan den norske konungens äktfödda dotter.⁶ Rasmus Ludvigsson uppger emellertid utan tidsbestämning, att Knut Erikssons »syster»⁷ Kristina, vilken måste vara den kvinna, som efter sin förste makes, Håkan Galens död, ingick nytt giftermål med Eskil lagman⁸ och dog som änka 1254,⁹ stadfäste och beseglade en själagåva, som en hennes troman givit till Gudhems kloster. Som sigillvittnen fungera konung Håkan i Norge, hans son konung Håkan den unge och herr Magnus.¹⁰ Eftersom Håkan d. y. erhöll konungatitel 1240,¹¹ och fru Kristina dog 1254, kan brevet dateras 1240—1254.¹² Den omständigheten, att lagman Eskil ej nämnes bland de beseglade vid stadfästandet av en gåva till ett västgötakloster, tyder på att denne vid tidpunkten för brevet utfärdande var död. Anmärkningsvärt är, att Warnstedt som källa för sin uppgift om fru Kristinas död nämner *Flateyrbok*,¹³ där å anfört ställe dennas frånfälle ej alls omtalas utan i stället hennes sons, Knut jarls. Endast isländska annaler dock ej *Flatö-Annaler* omtala Kristinas bortgång.

¹ DS 836.

² Riksarkivets samling *Genealogica* 21, f. 34.

³ Warnstedt, a. a. s. 83 not 74.

⁴ Hakonar Saga, a. ed., s. 136. Se även Munch III, s. 185.

⁵ Hakonar Saga, a. ed., s. 247.

⁶ Hakonar Saga, a. ed., s. 156, 459; Munch, a. a. III, s. 591 not 2; IV: 1, s. 30; *Flateyrbok* III (1868), s. 170, 625.

⁷ Skall vara systerdotter.

⁸ Se Kjellberg, a. a. i HT 1888, s. 368; dens., a. a. i HT 1923, s. 354.

⁹ *Isl. ann.*, a. ed., s. 133, 191, 482.

¹⁰ Om med »herr Magnus» äsyftas Håkans yngre son, som föddes 1238 (*Hakonar Saga*, a. a., s. 172), måste urkundens tidsgräns sättas snävare än 1240—1254.

¹¹ *Hakonar Saga*, a. ed., s. 205.

¹² *Genealogica* 23 c, f. 55 (RA). Fil. lic. Hans Gilllingstam har vid excerpering för diplomatariekommittén funnit brevresten och haft vänlighet att låta mig ta del av densamma med förslag till datering.

¹³ *Flateyrbok* III, s. 214, 534.

Warnstedts uppsats om »Riksmarsken Torgils Knutssons släktförhållanden» har ej i någon punkt ökat vår kännedom om Torgils Knutssons härkomst. Författarens påstående beträffande marskens modernehärstamning och första äktenskap vinner nämligen intet som helst stöd i urkunderna. Hans forskningsmetod är, såsom tidigare berörts, i hög grad ovetenskaplig. Författaren lämnar ofta felaktiga uppgifter såväl i text som noter, vilket vittnar om att han ej är tillräckligt förtrogen med sitt ämne. Den nonchalans Warnstedt visar såväl källor som den tidigare historieforskningen måste väcka anstöt, särskilt som han ofta betraktar sina egna lösa kombinationer som historiska fakta. Helt naturligt har författaren därför ej kunnat föra den historiska forskningen framåt ifråga om Torgils Knutssons släktförhållanden.

Några notiser om hovstallmästaren Adam Ehrengranat.

Av Olof Ribbing.

När man blir satt i tillfälle att närmare efterforska de märkliga öden, som övergått den berömde hippologen, ryttaren och ridläraren Clas Adam Ehrengranat, finner man snart en rad varandra ganska motsägende uppgifter. Det är inte endast data för tillträddandet av olika befattningar, som blivit otillförlitligt angivna eller förväxlade i äldre och även nyare uppslagsböcker. Också i fråga om hans främsta livsverk som chef för Flyinge hingstdepå möter samma företeelse. I flera fall har det visat sig svårt att nå fram till de fasta och grundläggande uppgifterna. Till sist ha alldeles oväntade hinder mött, då det gällt att få säker kännedom om var Ehrengranats gravplats är belägen, och alltså även om de öden den minnesvärd undergått, vars märkliga inskription dock länge varit känd och omskriven. Men där- om mera i det följande.

Det stod strid om Adam Ehrengranat under hans verksamhetstid. Den kraftfulle och viljestarke mannen tillämpade nog inte alltid på människorna i sin närhet de klart pedagogiska idéer, som han var den förste att ge uttryck åt i fråga om hästens dressyr. Själv blev han från utomstående håll otvivelaktigt utsatt för baktaleri och intriger. Adlersparre¹ uppehåller sig utförligt vid sistnämnda förhållanden. — Det är tänkbart, att de stridiga omdömena ha kunnat medverka till att undergräva noggrannheten vid tecknandet av Ehrengranats levnadsbana. Även den beundrande Adlersparre lämnar dock oriktiga meddelanden om vissa beställningar och data. Samma förhållande gäller i fråga om den berättelse, som andre styresmännen i Kungl. Krigsvetenskapsakademien avgav efter Ehrengranats frånfälle år 1842. Alldeles särskilt magra synas överallt uppgifterna vara beträffande Ehrengranats första framträdande på stuteriväsendets område i statens tjänst. Det gäller hans mycket anmärkningsvärda resa till

¹ C. A. Adlersparre. Anteckningar om bortgångne samtida (1859), s. 171 ff.

Ryssland år 1813, vilken företogs på kronprins Karl Johans initiativ och hade till syfte att främst genom betydande hingstinköp säkerställa en statligt organiserad uppfödning av ädla hästar i Sverige. Det var året efter denna resas lyckliga fullbordan, som Ehrengranat förordnades att vara chef för Flyinge och Dalby stuterier, en befattning på vilken han erhöll fullmakt år 1818 och som han med stor skicklighet skötte till stuteriets omorganisation år 1837.

I senast utkomna del av Svenskt Biografiskt Lexikon¹ har av författaren till dessa notiser förebragts data, vilka med hittills tillgängligt material kunna anses bestyrkta.² Rörande den märkliga resan till Ryssland under det år, då Napoleons öde avgjordes på mellanuropeiska slagfält, har åtskilligt kommit i dagen, som icke lämpligen kunnat beredas plats bland ett lexikons kortfattade biografiska notiser, men vilket ändock är av den art, att det kan väcka intresse för fortsatt forskning. I viss mån gäller detta även beträffande Ehrengranats cheftid på Flyinge, där det huvudsakliga materialet emellertid alltfjämt påträffas i de intressanta breven till excellensen Jacob De la Gardie på Löberöd.³

Vissa underrättelser om Rysslandsresans resultat kunna hämtas direkt ur Ehrengranats egen redogörelse, vilken finnes att läsa i en volym, som hittills föga synes ha tagits i bruk av forskningen rörande hithörande förhållanden. Om det delvis mycket intressanta innehållet får man knappast någon klar bild enbart genom handlingarnas rubricering: *Anteckningar med åtföljande alegater, rörande Flyinge och Dahlby för senare tider, affattade och sammanställde i Stockholm år 1838 av Ad. Ehrengranat.*

Volymen omfattar nämligen över 200 foliosidor, av vilka 68 ägnas de år för år förda anteckningarna, medan återstoden utgöres av bilagor av olika slag och innehåll. Allt utgör tydligen, som rubriken i detta avseende också anvisar, en sammanställning av under Flyinge-åren nedskrivna anteckningar och förteckningar m. m. Volymen förvaras på Lantbruksstyrelsens stuteribyå.

Anteckningarna inledas med följande återblick på tiden närmast före tillträdet av posten som chef på Flyinge:

»Efter fulländad resa på H. K. H. Kronprinsens nådiga befallning till Ryssland 1813 i afsigt att uppköpa beskällare för svenska häst.

¹ Bd 12, s. 259—264.

² Arméns pensionskassas arkiv (Krigsarkivet) innehåller i sitt Meritband nr 60 en av Ehrengranat inför avskedet ur krigsmakten ingiven, egenhändigt undertecknad tjänsteförteckning.

³ LUB.

afvelns upphjelpande, hvilken här af var i stort behof, och återkomsten derifrån med 30 stycken af de bästa racer lyckligen och väl till Stockholm i december månad samma år, afbidade jag vintern och undfick följande våren 1814 ett reseunderstöd till besökande af Berlin och Neustadt an der Dosse stuteri. På återresan anländ till Ystad, mottog jag der nådigt förordnande af den 17 maj sistnämnde år att vara chef för Flyinge och Dahlby stuteri, hvadan resan från denna stad ställdes rakt på Flyinge».

Mera säges icke i denna översikt om Rysslandsfärden. Av bilagorna erfar man emellertid, att Ehrengranats resa och hästuppköp på kronprinsens direkta föranstaltande blivit i god tid förberedd genom Sveriges företrädare vid tsarhovet, greve Karl Axel Löwenhielm. I Ryssland hade ärendet på tsarens vägnar handlagts av ingen mindre än utrikesministern och kanslern, greve Nikolai Petrovitj Rumjantsev. Det är sålunda icke ägnat att förvåna, att Ehrengranats resa fick en lycklig utgång, vilket med all tydlighet framgår av den detaljerade förteckning med åtföljande härstamning, som påträffas bland den omtalade volymens bilagor. Med sina noggranna uppgifter om de inköpta hingstarna av engelsk eller orientalisk ras utgör den säkert en guldgruva för den hästintresserade. I viss mån överraskande är, att Ryssland redan året efter Napoleons Moskvafälttåg var berett att ordna en så omfattande försäljning och export av ädla hingstar, som här ägde rum. I några fall ha hästarna hämtats från turkiska eller persiska uppfödare.

Att Ehrengranat icke hade uteslutande angenäma minnen från Rysslandsresan framgår emellertid av ett långt senare skrivet brev till De la Gardie,¹ där han kännetecknar företaget som »en expedition, den jag dock ej lätteligen förgäter», samt av följande anmärkning till listan över inköpta hingstar: »Utom desse beskrifne 30 hingstar uppköptes 2 af fördelaktiga egenskaper och till högt pris; men hvilka störtade under den besvärliga sjöresan från Åbo till Stockholm, som för motvind räckte i fem veckor».

Utom hingstarna inköpte Ehrengranat under sin färd även remonter för Livgardets till häst räkning, varför hela antalet i Ryssland förvärvade hästar steg till 112. För dessa utbetalades enligt K. br. den 3 april 1816 ett belopp av 100,468 rubel och 46 kopek.

Bland bilagorna i den handskrivna volymen märkas vidare förteckningar över hingstar och föl m. m., avskrifter av bestämmelser för tjänstgöringen på Flyinge samt yttranden över olika förslag. Av

¹ 23 okt. 1836, LUB.

ett visst personhistoriskt intresse är en »Förteckning å de herrar scholärer, som begagnat min undervisning». Den upptar namn och regemente på eleverna i den av Ehrengranat på Flyinge organiserade ridskolan. I några fall påträffas även civila beridareelever, undantagsvis även utlänningar. Sammanlagt upptager förteckningen 167 elever. Icke sällan återkomma dessa för en andra eller tredje kurs, någon enstaka gång till och med för en fjärde. Så var t. ex. fallet med Wilhelm Boltensstern på Kronprinsens husarer, vilken Ehrengranat enligt egen utsago helst önskat se som sin efterträdare, då han själv en gång skulle lämna tjänsten vid stuteriet.¹ Denna önskan blev emellertid aldrig förverkligad. Stuteriet utsattes, som förut blivit antytt, år 1837 för en mot chefens bestämt uttalade avstyrkan genomförd omorganisation, vilken i stor utsträckning raserade Ehrengranats verk och tvang honom att avgå vid en tidpunkt, då han menade att de goda resultaten av hans verksamhet till hästuppfödningens fromma just börjat framträda i full utsträckning.

Det har sagts, att Adam Ehrengranat var en hård natur samt mycket sträng som ridlärare. »Då han gick till ridhuset att gifva lectioner, lemnade han sitt hjerta utanför».² Själv synes han ha haft en känsla av att det myckna sysslandet med hästar och ridning givit honom en i viss mån ensidig inriktning. I fråga om sitt författarskap ursäktar han sig i brev till kanslirådet och bibliotekarien P. A. Wallmark³ för sitt språk, »som för det mäste har bildat och utvecklat sig i stallet». Han framhåller också, att »stallmästarens och författarens mera egenteliga skicklighet är av mycket olikhet och således svår att förena».

Då man läser Ehrengranats om djup sakkunskap och en märklig inlevelse i de olika spörsmålen vittnande skrifter, kan man icke undertrycka den reflexionen, att författaren tvärtom synnerligen väl lyckats ge uttryck åt stallmästarens erfarenheter. Alldeles särskilt är detta fallet beträffande det stora, år 1836 fullbordade och utgivna klassiska verket »*Ridskolan eller Ridläran*». På de sista sidorna serverar Ehrengranat här i tillspetsad form »Några sanningar», vilkas pedagogiska giltighet alltjämt äger sitt fulla värde. Det är också här den tänkvärda strof står att läsa, vilken måhända är avsedd att utgöra en självbekännelse:

¹ Brev till De la Gardie, bl. a. 9 mars 1837.

² Adlersparre efter berättelse av en av E:s elever.

³ 27 sept. 1818, KB. Här avses tydligen skriften »Om hästars rörelser i deras samband med ridkonsten», utgiven samma år.

Till mästerskapet gives blott en bana,
 ren som solens väg uti det blå,
 att syfta uppåt och det högsta ana,
 men aldrig tro sig mästare ändå.

Det värdefulla och bestående i Ehrengranats verk ligger däri, att han förband den praktiska ridkonsten med en på hög nivå stående teoretisk kunskap. Det var alldeles riktigt, då Krigsvetenskapsakademins minnestalare¹ påvisade, att Ehrengranat kunnat göra sin ridskola på Flyinge »till ridkonstens stamhåll inom fäderneslandet, ty derifrån utgingo ej allenast skicklige ryttare, utan äfven en vetenskapligare anda i ridkonstens tillämpning — — —».

Någon ensidig inställning kan sannerligen icke heller spåras i Ehrengranats verksamhet som chef på Flyinge. För det egentliga stuteriarbetet var han genom sin enastående grundliga och mångskiftande utbildning väl förberedd. Vid Lunds universitet hade han i tjugoårsåldern bedrivit omfattande studier i anatomi och veterinärvetenskap. Han fortsatte dessa — jämsides med ridutbildningen — i Köpenhamn, varifrån han sände ytterst intressanta brev om arbete och erfarenheter till sin Lunda lärare, professor A. H. Florman.²

Då det i början av hans tid som chef på Flyinge mötte svårigheter att där anskaffa lämplig bostad åt en stuteriveterinär eller hästläkare, som det då ännu kallades, kunde Ehrengranat betrakta denna olägenhet med stort lugn: han övertog själv veterinärens uppgifter liksom också ett par andra befattningshavares. Kungl. Maj:t befallde också år 1822, att en välförtjänt gratifikation skulle utgå till »Stallmästaren Ehrengranat, genom hwars utmärkta nit och kunskaper de i staten upptagne en beridares, en fodermarsks och en hästläkares löningsvilkor — nu i flere år blivit besparde». Helt säkert var denna kungliga generositet mycket välkommen för Ehrengranat både genom form och innehåll; hans egna ordinarie avlöningsförmåner som stuterichef uppgingo till 1,200 riksdaler jämte 16 tunnor råg och 16 tunnor korn, allt för år räknat.³

Även i fråga om skötseln av kungsgårdarna med tillhörande domäner visade Ehrengranat ett vaket och mångsidigt intresse. I brev till De la Gardie⁴ inför stuteriets förestående omorganisation framhåller

¹ Krigsvetenskapsakademins handlingar 1842.

² LUB. Redan 1810 hade Ehrengranats kännedom om danska förhållanden tagits i bruk, då det gällde att göra upp en plan för inköp i Danmark av hästar till svenska staten. Memorial 6 okt. 1810 bil. till utrikesstatsministrarns skrivelse till envoyén friherre Oxenstierna. Diplomatica. Danica. RA.

³ Räkenskaper för Flyinge stuteri, Landsarkivet i Lund.

⁴ Den 20 oktober 1836.

han själv, hur han på Flyinge gjort vad som stod i hans förmåga, »allt hvad jag kunnat på det 25 året både av tjänstpligt och nöje», och hur han skött sin befattning som »litet af hvarje, såsom stuterimästare, stallmästare, byggmästare och trädgårdsmästare». Redan omedelbart efter sitt tillträde hade han börjat med nya anläggningar på Flyinge, byggnader, parker, betesmarker och planteringar. Han hade utfört stora kanaliserings- och dräneringsarbeten, reparationer och förbättringar på skilda områden. Räkenskaperna för Flyinge stuteri, fullständigt bevarade samt förda med yttersta noggrannhet och detaljerade verifikationer, lämna en belysande och ofta roande bild av det dagliga livet på kungsgården, om dagsverken, transporter och hantverksgöromål av olika slag. Trädgården är alltid föremål för Ehrengranats särskilda omsorg. På våren 1824 köper han från sin vän, och gynnare De la Gardies Löberöd: »Vilda Trän till Flyinge Kungsgård», nämligen »4 st. Kastanjetråd, 50 st. Socker Lönner, 20 st. Pyramidal Poplar.» En annan gång skaffar han från Trolleholm »8 st. Spiria.»

Förståelsen för naturen framträder också särskilt i breven till De la Gardie. Den 10 mars 1825 kommer mitt i ett allvarligt hästuppfödningens brev följande meddelande till Löberöd: »Lärkor, wipor, starar och gäss hafva redan för 8 dagar sedan gort mig besök, och med undantag för wipan, som måste stadna här i orten för angelägna affairers uppgörande, emnade de övriga snart intrefa hos Eders Excellence».

Tolv år senare, kort tid före sin avgång berättar Ehrengranat ånyo till samma adress »om de första vårfåglarnas ankomst». Han har hört sägas, »att morkullan vist sig på Closter [Öveds kloster]. Ingen skall dock göra henne mindre skada än jag, som väl lika litet blir som jag hittills varit — jägare».

För Ehrengranat var det naturligtvis ett hårt slag att erfara, hur man hänsynslöst bröt ner hans verk till hästuppfödningens förbättrande, — »ty att se allt åter upprivas, hvad ett fjerdedels århundrade har kunnat tillvägbringa, neml. under jemn gång framåt, och det så tillsägande samma dag målet är hunnit, är påkostande i nog kännbar mån för att ej falla tillbaka på ett tryckande vis — — —»¹

På hösten 1837 kom Ehrengranat till Stockholm, där han fick ägna sina sista år åt de kungliga prinsarnas ridutbildning. Den bild han i ett avslutande brev till excellensen De la Gardie lämnar från

¹ Brev till De la Gardie 18 aug. 1836.

denna verksamhet synes värd att återgivas:¹ »Jag kommer just nu hem från ett parti med deras Kl. Högheter Prinsarna, alla fyra, så som dessa partier nu hvarannan dag gå för sig, nemligen Prins Carl och Gustaf ridande, och de 2:ne yngsta åkande i gig med mig för att få deras stora lust att köra i någon mån tillfredsställd. Vägen gick i dag öfver Ulricksdahl, och Rotebro vägen hem, och gången förut öfver Stocksund till Bellvue, och då voro D. Kl. Högh:er Far och Mor äfven ridande i det mäst hållande rägn som tog sin början redan i Ulricksdahls alléen. Deras Kl. Högh. Kronprinsen och Kronprinsessan hafva ridit mycket i sommar, och vanligen ha mina lectioner dermed slutats, att far och mor som under tiden promenerat i Haga parken slutligen anländt till Stallen och tagit Herrar lectionsryttare från mig och ridit hem till Bellvue.» — — —

Adam Ehrengrenat dog i Stockholm den 21 februari 1842 och ligger begravnen på Norra kyrkogården. Över hans grav restes en vård, på vilken inristades orden:

Redbar och fosterländsk

Den förste på sin tid i sitt yrke.

Denna gravvård står emellertid nu icke mera att finna. Enligt av släktmedlemmar lämnade uppgifter skall den i senare delen av 1800-talet ha blivit fullständigt förstörd vid ett åsknedslag. Gravplatsen är dock alltjämt i släktens ägo som familjegrav.

¹ Brev till De la Gardie 18 sept. 1840.

Some notes on the Royal Equerry Adam Ehrengrenat.

By **Olof Ribbing.**

E. was in his day a very wellknown connoisseur of horses, horseman and riding-teacher. The author has earlier written about him in the Swedish Biographical Dictionary. To this account are here added some notes on E:s travels in Russia in the year 1813 and of his work as a chief of the Royal Army stud in Flyinge.

Medlemsavgiften i Personhistoriska Samfundet är kr. 10: — pr år + 50 öre för porto och uttages såsom postförskott för Personhistorisk Tidsskrift. Önskan om inträde anmäles till Samfundets styrelse under adress: Nobelbiblioteket, Börshuset, Stockholm 2. Bokhandelspris för löpande årgång är kr. 12: 50.